

ბთქკ-ს საერთაშორისო პოლიტიკის
კვლევების სერია

ერეკლე ურუშაძე

რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნება კოსტსაბჭოთა პერიოდში

ნიგნი გამოიცა ევრაზიის ფონდის დაფინანსებით (გრანტი 06-0057)
აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს სახსრების მეშვეობით.
ნიგნში გამოტყეული მოსაზრებები შეიძლება არ ემთხვეოდეს აშშ-ის
საერთაშორისო განვითარების სააგენტოსა და ევრაზიის ფონდის
შეხედულებებს.

ევრაზიის ფონდი

USAID
AMERICAN OVERSIGHT

თბილისი
2006

**“საერთაშორისო პოლიტიკის
კვლევების” პროექტის
დირექტორი:**

მამუკა კომახია

პროექტის კონსულტანტი:

გელა კვაშილავა

რეცენზენტი:

ვარლამ კეშელავა

კომპიუტერული დიზაინი:

ვახტანგ ელერდაშვილი

© 2006 ბთკ - პოლიტიკის კვლევის ჯგუფი
ISBN 99940-67-90-7 (ნიგნი 2)
ISSN 1512-4118

წინასიტყვაობა

„ბთკ - პოლიტიკის კვლევის ჯგუფი“ „საერთაშორისო პოლიტიკის კვლევების“ პროექტის ფარგლებში აქვეყნებს საერთაშორისო პოლიტიკის კვლევების სერიის მეორე ნიგნს — „რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნება პოსტსაბჭოთა პერიოდში.“ ნიგნის ავტორია ერეკლე ურუშაძე.

საერთაშორისო პოლიტიკის კვლევების სერიის პირველი ნიგნი, თორნიკე თურმანიძის „ბუფერული სახელმწიფოები“ 2006 წლის ოქტომბერში გამოიცა. „საერთაშორისო პოლიტიკის კვლევების“ პროექტის უმთავრესი მიზანია საქართველოში პოლიტიკური დებატების კულტურის განვითარება.

ვიმედოვნებთ, რომ ბთკ-ს საერთაშორისო პოლიტიკის კვლევების სერია საინტერესო ინფორმაციას მიაწვდის მკითხველს საქართველოსათვის მეტად აქტუალურ საკითხებზე და თავის წვლილს შეიტანს საქართველოში პოლიტიკური და სოციალური მეცნიერებების განვითარებაში.

„ბთკ - პოლიტიკის კვლევის ჯგუფი“ განსაკუთრებულ მადლობას უხდის „ევრაზიის ფონდს“ და აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს „საერთაშორისო პოლიტიკის კვლევების“ პროექტის განხორციელების მხარდაჭერისათვის.

ბთკ - პოლიტიკის კვლევის ჯგუფი
2006 წლის დეკემბერი

წინათქმა

წიგნის ძირითადი ნაწილი 2002-2003 წლებში შეიქმნა, როგორც სამაგისტრო ნაშრომი, რომლის გადამუშავება, შევსება და გამოცემა შესაძლებელი გახდა ბოკ — პოლიტიკის კვლევის ჯგუფის ინიციატივითა და ძალისხმევით, „ევრაზიის ფონდისა“ და ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს ფინანსური მხარდაჭერით.

მსურს, გამოვხატო მადლიერება იმ ადამიანების მიმართ, რომელთა დახმარების გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა ამ წიგნის გამოცემა. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღვნიშნო ბოკ — პოლიტიკის კვლევის ჯგუფის წევრების მიერ განეული დახმარება: მამუკა კომახიამ წიგნის გამოცემასთან დაკავშირებული ყველა საორგანიზაციო საკითხის მოგვარება იტვირთა, ხოლო თორნიკე თურმანიძემ არაერთი საგულისხმო შენიშვნა გამოთქვა ნაშრომის შინაარსის შესახებ. დიდი მადლობა მინდა გადავუხადო აგრეთვე წიგნის რეცენზენტს ბატონ ვარლამ კეშელავას.

განსაკუთრებული მადლიერებით მინდა მოვიხსენიო ბატონები ალექსანდრე რონდელი და ზურაბ დავითაშვილი, რომლებმაც ფასდაუდებელი დახმარება გამიწიეს, როგორც ამ თემაზე მუშაობის დროს, ისე სტუდენტობის წლებში, საერთაშორისო ურთიერთობების რთული საგნის შესწავლისას.

*ერეკლე ურუშაძე
20დეკემბერი, 2006 წელი*

ს ა რ ჩ ე ვ ი

შესავალი.....	7
თავი პირველი. ტრადიციული კონცეფციები	9
თავი მეორე. ტრადიციული კონცეფციები თანამედროვე ეტაპზე: ცივილიზაციური კუთვნილებისა და საგარეო პოლიტიკური ორიენ- ტაციის საკითხი.....	20
თავი მესამე. გლობალური და რეგიონალური პოლიტიკის ძირითადი საკითხები პოსტსაბჭოთა პერიოდის რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში	32
თავი მეოთხე. რუსეთის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია და საგარეო პოლიტიკის კონცეფცია.....	64
თავი მეხუთე. საგარეო პოლიტიკის ძირითადი საკითხები რუსეთის წამყვანი პოლიტიკური პარტიების პროგრამულ დოკუმენ- ტებში.....	69
დასკვნა.....	75
ბიბლიოგრაფია.....	79

შესავალი

თანამედროვე რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნება დასაბამს იღებს 1991 წლიდან, როდესაც არსებობა შეწყვიტა საბჭოთა კავშირმა, ხოლო თავად რუსეთში ტოტალიტარული კომუნისტური სისტემა დაემხო. ნიგნის მიზანია ამ მოვლენის შემდეგ გასული დროის მანძილზე რუსეთში შექმნილი იმ სამეცნიერო ნაშრომების ანალიზი, რომლებიც თანამედროვე რუსეთის საგარეო პოლიტიკას, თანამედროვე საერთაშორისო სისტემაში მის ადგილს ეძღვნება.

მოცემული თემა საინტერესო და მნიშვნელოვანია როგორც სამეცნიერო, ისე პრაქტიკული თვალსაზრისით. თემის სამეცნიერო ღირებულებას განაპირობებს ის გარემოება, რომ პოსტსაბჭოთა რუსეთის საგარეო პოლიტიკური აზროვნება და მასში უკანასკნელი წლების მანძილზე ჩამოყალიბებული მიმდინარეობები ჯერაც არ არის სათანადოდ შესწავლილი და გაანალიზებული. თემის პრაქტიკული მნიშვნელობა გამომდინარეობს იმ ფაქტიდან, რომ რუსეთის საქართველოს მეზობელი გავლენიანი სახელმწიფოა, რომელიც არის და, სავარაუდოდ, მომავალშიც იქნება ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორი, რომელიც საქართველოს საგარეო პოლიტიკის დაგეგმვისას უნდა იქნეს გათვალისწინებული. ამიტომაც, მნიშვნელოვანია რუსეთის საგარეო პოლიტიკის თეორიული საფუძვლების, ამ სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში არსებული ძირითადი მიმდინარეობების შესწავლა.

ნიგნის ძირითადი ნაწილი პოსტსაბჭოთა პერიოდის რუსეთში საგარეო პოლიტიკის თემაზე გამოქვეყნებული ნიგნებისა და სამეცნიერო სტატიების განხილვას ეძღვნება. აღსანიშნავია, რომ ამ ნაშრომების ავტორთა წრე მოიცავს როგორც წმინდა სამეცნიერო კვლევით დაკავებულ პირებს, ისე იმ ადამიანებსაც, რომლებსაც სხვადასხვა დროს მნიშვნელოვანი სახელმწიფო თანამდებობები ეკავათ და უშუალოდ მონაწილეობდნენ რუსეთის საგარეო პოლიტიკის შემუშავებასა და განხორციელებაში. საკმარისია აღინიშნოს, რომ ნიგნში განხილულ ავტორებს შორის არის პოსტსაბჭოთა რუსეთის ოთხივე საგარეო საქმეთა მინისტრი, რომლებმაც არაერთი სტატია მიუძღვნეს საგარეო პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი საკითხების განხილვას.

გარდა საგარეო პოლიტიკის თემაზე დანერგილი სამეცნიერო ნაშრომების ანალიზისა, ნიგნის მიზნებიდან გამომდინარე, აუცილებელია რუსეთის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციისა და საგარეო პოლიტიკის კონცეფციის განხილვა, რადგანაც ამ ოფიციალურ დოკუმენტებში რუსეთის საგარეო პოლიტიკის სახელმძღვანელო პრინციპები და ძირითადი პრიორიტეტებია მოცემული. შესაბამისად, ამ კონცეფციებს უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკა-

ვია რუსეთის საგარეო პოლიტიკის თეორიულ საფუძვლებს შორის.

თანამედროვე რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნების სრულყოფილი სურათის შესაქმნელად მიზანშეწონილია აგრეთვე რუსეთის წამყვანი პოლიტიკური პარტიების საპროგრამო დოკუმენტებში ასახული საგარეო პოლიტიკური კონცეფციების განხილვა, რადგანაც ეს პარტიები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ რუსეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

ნიგნის მიზნები ასე შეიძლება ჩამოყალიბდეს:

დადგინდეს, განაგრძობს თუ არა არსებობას თანამედროვე ეტაპზე ტრადიციული რუსული კონცეფციები — ზაპადნიკობა, სლავიანოფილობა და ევრაზიანიზმი და რამდენად მიზანშეწონილია ამჟამად ასეთი დაყოფის გამოყენება. ამ მიზნით, ნიგნში განხილულია ჯერ თავად ტრადიციული კონცეფციები, ხოლო შემდეგ თანამედროვე რუსი ავტორების მოსაზრებები ქვეყნის ცივილიზაციური კუთვნილებისა და საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციის შესახებ.

განისაზღვროს თანამედროვე რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში საგარეო პოლიტიკის კონკრეტულ საკითხებთან დაკავშირებით არსებული ძირითადი მიმდინარეობები. ამ მიზნით, ნიგნში განხილულია თანამედროვე რუსი ავტორების მოსაზრებები საგარეო პოლიტიკის შემდეგი ძირითადი საკითხებისა და მიმართულებების შესახებ: ა) ცივი ომის დასასრული და თანამედროვე მსოფლიო წესრიგი; ბ) ურთიერთობები ევროპის სახელმწიფოებთან და ამერიკის შეერთებულ შტატებთან; გ) ურთიერთობები ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე წარმოქმნილ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებთან; დ) ურთიერთობები აზიის სახელმწიფოებთან.

განისაზღვროს, თუ რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნების რომელ მიმდინარეობებს ასახავს რუსეთის ეროვნული უსაფრთხოებისა და საგარეო პოლიტიკის კონცეფციები.

განისაზღვროს, თუ რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნების რომელ მიმდინარეობებს ემხრობიან რუსეთის წამყვანი პოლიტიკური პარტიები.

ყოველივე ამის საფუძველზე გამოვლინდეს თანამედროვე რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნებისათვის დამახასიათებელი ძირითადი ტენდენციები.

თავი პირველი

ტრადიციული კონცეფციები

1.1 ზაპადნიკობა

მე-19 საუკუნის რუსული ზაპადნიკობა ერთგვაროვანი მიმდინარეობა არ ყოფილა. ეს ფართო კატეგორია მოიცავდა საკმაოდ განსხვავებული მსოფლმხედველობის მქონე ადამიანებს - ლიბერალებს, რადიკალებსა და კონსერვატორებს. გამაერთიანებელ პრინციპს ამ ჯგუფისათვის იმდროინდელი რუსული რეალობის კრიტიკა, განვითარების დასავლური გზისა და ევროპეიზაციის აპოლოგია წარმოადგენდა. ზაპადნიკების მსოფლმხედველობა, ისევე როგორც სლავიანოფილებისა, 1840-იანი წლების დასაწყისისათვის ჩამოყალიბდა.

ზაპადნიკები კატეგორიულად უარყოფდნენ მოსაზრებას, რომ რუსეთის ისტორიული განვითარების საკუთარი, დასავლეთისაგან რადიკალურად განსხვავებული გზა ჰქონდა. ისინი აკრიტიკებდნენ არამართო იმ პერიოდის რუსულ რეალობას (რომელსაც სლავიანოფილებიც უარყოფითად აფასებდნენ), არამედ თვით რუსეთის სულიერი და სოციალური ცხოვრების საფუძვლებს - მართლმადიდებლობას და თვითმპყრობელობას. ზაპადნიკები ფიქრობდნენ, რომ რუსეთს უნდა აეთვისებინა დასავლური გამოცდილება, დასავლური მეცნიერებისა და განმანათლებლობის მიღწევები და ამის წყალობით გაეწყო განვითარების ის გზა, რომელიც ევროპის ქვეყნებმა უფრო ადრე დაძლიეს.

ზაპადნიკები მიზნად ისახავდნენ რუსეთში ბატონყმობის გაუქმებას და კაპიტალიზმის განვითარების ნახალისებას. რუსეთის ფეოდალურ აბსოლუტიზმს ისინი ევროპულ პარლამენტარიზმსა და კონსტიტუციონალიზმს უპირისპირებდნენ. პუბლიცისტური ნაშრომების მეშვეობით ზაპადნიკები დასავლეთ ევროპის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების პოპულარიზაციას ეწეოდნენ და ემზადებდნენ რუსეთის დაახლოებას დასავლეთის ქვეყნებთან, მრეწველობის, ტრანსპორტისა და თავისუფალი ვაჭრობის განვითარებას.

ზაპადნიკები ევროპული ფილოსოფიური აზროვნების სხვადასხვა მიმდინარეობის გავლენას განიცდიდნენ. ამან განაპირობა ამ დაჯგუფების არაერთგვაროვნებაც. ზაპადნიკებს შორის იყვნენ: რადიკალ-ანარქისტი მიხეილ ბაკუნინი, ლიბერალები კონსტანტინე კაველინი და ტიმოფეი გრანოვს-

კი, კონსერვატორი მიხეილ კატკოვი, რევოლუციონერ-დემოკრატები ალექსანდრე გერცენი და ბესარიონ ბელინსკი.

პეტრე ჩაადაევი პირველ ზაპადნიკად შეიძლება მივიჩნიოთ, ხოლო 1829 წელს დაწერილი და 1836 წელს გამოქვეყნებული მისი „ფილოსოფიური წერილი“ ზაპადნიკობის იდეების პირველი საჯარო დეკლარაცია იყო. „ფილოსოფიური წერილი“ არა მარტო იმჟამინდელი რუსული რეალობის, არამედ ზოგადად რუსეთის ისტორიის უმკაცრეს კრიტიკას შეიცავდა. ჩაადაევი ფიქრობდა, რომ დასავლეთის ქრისტიანული სამყარო ერთადერთი მისაბადი მაგალითი იყო, რადგანაც ევროპის ხალხების ისტორია მოძრაობის, ჭეშმარიტების ძიების და პროგრესის ისტორიაა. რუსეთს კი, ჩაადაევის აზრით, სრულფასოვანი ისტორია არ ჰქონდა, რადგანაც რუსი ერის განვლილი ცხოვრების სურათი არ შეიცავდა ძიების, პროგრესისა და წინსვლის სულ მცირე ელემენტსაც კი. ჩაადაევს დიდ ისტორიულ უბედურებად მიაჩნდა რუსეთის მიერ ბიზანტიური ტრადიციის ათვისება და დასავლეთის საქრისტიანოებაგან მისი მოწყვეტა, რაც ნეგატიურად აისახა რუსი ერის შემდგომ განვითარებაზე. „კეთილშობილმა ხელმწიფემ“, პეტრე პირველმა რუსეთის ისტორიული შანსი უბოძა და ცივილიზაციისაკენ მიმავალი გზა გაუხსნა, მაგრამ ქვეყანამ ვერ ისარგებლა ამ შესაძლებლობით. ჩაადაევი ამტკიცებდა, რომ ერთადერთი გამოსავალი რუსეთში განვითარების ევროპული გზის განმეორება იყო.¹ „ფილოსოფიურმა წერილმა“ ბიძგი მისცა რუსული ინტელიგენციის დაყოფას ზაპადნიკებად და სლავიანოფილებად.

ჩაადაევის შემდეგ ზაპადნიკობა წარმოდგენილი იყო, ერთი მხრივ, ნიკოლაი სტანკევიჩის ჯგუფის საფუძველზე ჩამოყალიბებული ლიბერალური მიმდინარეობით, ხოლო მეორე მხრივ, სოციალისტური განხრის მოაზროვნეებით, როგორებიც ბესარიონ ბელინსკი და ალექსანდრე გერცენი იყვნენ.

ლიბერალური დაჯგუფებიდან ყურადღებას იმსახურებს ისტორიკოსი და საზოგადო მოღვაწე, ტიმოფეი გრანოვსკი, რომელიც თავის ნაშრომებში ხაზს უსვამდა ევროპის ქვეყნებისა და რუსეთის ისტორიული განვითარების მსგავსებას და უარყოფდა სლავიანოფილების თეორიას რუსეთის განვითარების განსაკუთრებული გზის შესახებ. მსგავს მოსაზრებებს იზიარებდა ისტორიკოსი და პუბლიცისტი, კონსტანტინე კაველინი, რომელიც მიიჩნევდა, რომ ინდივიდუალიზმისა და პიროვნული თავისუფლების პრინციპების დამკვიდრება რუსეთში ხელს შეუწყობდა დასავლეთ ევროპასთან დაახლოებას.

რაც შეეხება სოციალისტური ზაპადნიკობის მიმდინარეობას, ამ ჯგუფის წარმომადგენლების შეხედულებები თანდათანობით იცვლებოდა. მათ მონაცვლეობით განიცადეს გერმანული ფილოსოფიური სკოლის (განსაკუთრებით გეორგ ჰეგელის) და ფრანგული უტოპიური სოციალიზმის გავლენა, შემდგომში კი, ევროპაში რევოლუციური მოძრაობის წარუმატებლობის შედეგად, დასავლური გზის რწმენა ნაწილობრივ დაკარგეს და პოზიტიურ ელემენტებს რუსეთის ისტორიაში უფრო ეძებნენ. ბელინსკი თავდაპირველად

¹ П. Я. Чаадаев, Философические письма. Письмо первое. <http://www.philosophy.ru/library/chaad/lett/chaad1.html> (accessed: 16.12.2006).

თვითმპყრობელობის მხარდამჭერი იყო და მიიჩნევდა, რომ რუსი ერის განათლების მისია სწორედ მეფის ხელისუფლებამ იტვირთა. თუმცა, შემდგომში ბელინსკის განწყობა შეიცვალა და თავისი ძველი იდეების საპირისპიროდ, იგი სოციალური სამართლიანობის პრინციპზე აგებული სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას ქადაგებდა, სადაც მაქსიმალურად იქნებოდა უზრუნველყოფილი პიროვნების თავისუფლება. თანდათანობით ბელინსკი მემარცხენე რადიკალიზმისაკენ გადაიხარა.²

ბელინსკი ადრეულ ასაკში გარდაიცვალა და ამიტომაც სოციალისტური მიმართულების ზაპადნიკობის განვითარება რუსეთში უფრო მეტად გერცენის სახელს უკავშირდება. გერცენი აკრიტიკებდა სლავიანოფილებს მართლმადიდებლობისა და თვითმპყრობელობის იდეალიზების გამო. იგი ისტორიულ დეტერმინიზმს ემხრობოდა და კაცობრიობის ისტორიას შეუქცევადი პროგრესის ისტორიად მიიჩნევდა. 1848 წლის რევოლუციური მოძრაობის წარუმატებლობამ გარკვეულწილად შეცვალა მისი მსოფლმხედველობა. გერცენი ფიქრობდა, რომ ევროპული ცივილიზაცია ჩიხში მოექცა, უარი თქვა სოციალიზმზე და ამ ცივილიზაციის ფარგლებში შემდგომი პროგრესი შეუძლებელი იყო. მოღვაწეობის გვიანდელ პერიოდში გერცენი საკუთარ თავს არც ზაპადნიკებს მიაკუთვნებდა და არც სლავიანოფილებს, თუმცა კი, ამ უკანასკნელთა პოზიციებს ნაწილობრივ იზიარებდა.³

ამრიგად, მე-19 საუკუნის რუსული ზაპადნიკობა მონოლითური მიმდინარეობა არასდროს ყოფილა. ზაპადნიკებს აერთიანებდა დასავლური საზოგადოების უპირატესობისა და რუსეთში ევროპული ტიპის რეფორმების განხორციელების აუცილებლობის აღიარება. ამავე დროს, რუსულ ზაპადნიკობაში სრულად აისახა თავად მე-19 საუკუნის ევროპაში არსებული იდეოლოგიური დავა — დაპირისპირება ლიბერალებს, კონსერვატორებსა და მემარცხენე-რადიკალებს შორის. დასავლეთ ევროპაზე ორიენტირებული რუსული ინტელიგენცია ერთიანი ვერ იქნებოდა, ვინაიდან ევროპული აზროვნება რამდენიმე ურთიერთსაპირისპირო მიმართულებით იყო წარმოდგენილი.

1.2 სლავიანოფილობა

სლავიანოფილობა ზაპადნიკობის პარალელურად ყალიბდებოდა და გარკვეულწილად ამ მიმდინარეობაზე რეაქციასაც წარმოადგენდა. სლავიანოფილები ამტკიცებდნენ, რომ რუსეთს განვითარების საკუთარი, თვითმყოფადი გზა ჰქონდა, რომელიც მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა დასავლურისაგან და რომელსაც რუსეთმა პეტრე პირველის დროს გადაუხვია. სლავიანოფილები ფიქრობდნენ, რომ დასავლური ცივილიზაციისათვის დამახასიათებელი იყო რაციონალიზმი, მატერიალიზმი, ეგოიზმი და შინაგანი წინააღმდეგობები. ამის საპირისპიროდ, სლავიანოფილების მტკიცებით,

² Н.О. Лосский, История русской философии. <http://www.vchi.net/nlossky/istoriya/03.html> (accessed: 16.12.2006).

³ იქვე.

რუსეთის ისტორია არ შეიცავდა კლასობრივ დაპირისპირებასა და შინაგან კონფრონტაციას, ხოლო რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესია ერთიანობისა და თავისუფლების პარმონიულ სინთეზს წარმოადგენდა. სლავიანოფილები თვითმპყრობელობას უჭერდნენ მხარს, მაგრამ მათი იდეალი პეტრემდელი რუსული მონარქია იყო, რომელიც, მათი აზრით, ხალხისა და ხელისუფლების ერთიანობას ემყარებოდა. რუსი ხალხისათვის დამახასიათებელ დადებით თვისებებს სლავიანოფილები სხვა სლავ ხალხებშიც ხედავდნენ და სწორედ ამან განაპირობა ამ მიმდინარეობის სახელწოდება.

სლავიანოფილები ამტკიცებდნენ, რომ ევროპული ცივილიზაციის ზემოხსენებულმა ნაკლოვანებებმა მისი სტაგნაცია განაპირობა და რომ რუსეთს, უნიკალური კულტურული და საზოგადოებრივი თავისებურებების წყალობით, მსოფლიო პროგრესის სათავეში მოქცევა შეეძლო. ამისათვის, მათი აზრით, უპირველეს ყოვლისა აუცილებელი იყო, რომ რუსეთი საკუთარ ფესვებს (ანუ პეტრემდელ მდგომარეობას) დაბრუნებოდა და თვითმყოფადი კულტურის განვითარებაზე ეზრუნა. ევროპული მოდელების შემდგომი კოპირება, სლავიანოფილების აზრით, რუსეთს იმავე ჩიხში მოაქცევდა, რომელშიც ევროპული ცივილიზაცია აღმოჩნდა.

სლავიანოფილი ალექსეი ხომიაკოვი უარყოფდა ჩაადავეის მოსაზრებას, რომ რუს ერს ისტორია არ ჰქონდა და მუდმივი უძრაობის მდგომარეობაში იმყოფებოდა. ხომიაკოვის მტკიცებით, დასავლეთ ევროპისათვის დამახასიათებელი რევოლუციური პროცესების არარსებობა რუსეთის ისტორიაში დადებითი მომენტი იყო, ვინაიდან საზოგადოებას რადიკალური ძვრებისაგან იცავდა. მისი მტკიცებით, ძველად ქრისტიანულ სამყაროში სამი ცენტრი არსებობდა — საბერძნეთი, რომი და ჩრდილოეთი. დასავლური სახელმწიფოები რომისა და ჩრდილოეთის ძალისმიერი გაერთიანების შედეგად წარმოიქმნენ, ხოლო რუსეთი — საბერძნეთისა და ჩრდილოეთის ნაბაყოფლობითი შეერთების შედეგად. თანაც, ხომიაკოვის აზრით, რომს ბევრი მემკვიდრე ჰყავდა, საბერძნეთს კი ერთადერთი — რუსეთი, რომელმაც მისი სულიერი ტრადიციები შეითვისა (უნდა აღინიშნოს, რომ სლავურ-ბერძნულ-მართლმადიდებლური სინთეზის იდეა მუდმივად ფიგურირებს როგორც ადრეული, ისე გვიანდელი პერიოდის სლავიანოფილების ნაშრომებში).⁴ ხომიაკოვი სიმშაათით იყო განწყობილი ინგლისის მიმართ, რომელსაც ლიბერალიზმსა და კონსერვატიზმს შორის წონასწორობის მაგალითად ასახელებდა, თუმცა, ვარაუდობდა, რომ პროტესტანტული სკეპტიციზმი ამ ბალანსს მომავალში საფრთხეს შეუქმნიდა. ხომიაკოვი ფიქრობდა, რომ რუსეთი, საკუთარ რელიგიურ ტრადიციაზე დაყრდნობით, მსოფლიო ცივილიზაციის ცენტრი გახდებოდა. გარდა ამისა, ხომიაკოვი იმედოვნებდა, რომ რუსეთის მხარდაჭერით განთავისუფლებული სლავი ხალხები მტკიცე კავშირს შექმნიდნენ.

ივანე კირეევსკის მოსაზრებები ხომიაკოვის მსგავსია. კირეევსკი მიიჩნევდა, რომ მსოფლიო ისტორიის თითოეულ ეტაპზე კაცობრიობის სათავე-

⁴ А.С.Хомяков. Несколько слов о "Философическом письме," напечатанном в 15 книжке телескопа. <http://www.vchi.net/khomyakov/izpisma.html> (accessed: 21.12.2006).

ში ერთი რომელიმე სახელმწიფო იდგა. იგი ფიქრობდა, რომ გერმანიამ და ინგლისმა ამ მხრივ საკუთარი პოტენციალი უკვე ამოწურეს. შედეგად, რუსეთი ევროპული ცივილიზაციის სათავეში უნდა მოქცეულიყო და საკუთარი მდიდარი ტრადიციების წყალობით ამ ცივილიზაციისათვის ახალი სული შთაებერა. ისევე როგორც სხვა სლავიანოფილები, დასავლეთის კრიზისის მიზეზებს კირევესკიც რელიგიის სფეროში ხედავდა და ევროპული ეკლესიის რაციონალიზმს უკავშირებდა. ამასთანავე, იგი ხაზს უსვამდა მთელ რიგ განსხვავებებს რუსეთსა და დასავლეთ ევროპის ქვეყნებს შორის და ამტკიცებდა, რომ დასავლეთში სახელმწიფო დაპყრობითი ომების შედეგად ჩამოყალიბდა, ხოლო რუსეთში ერის ბუნებრივი განვითარების შედეგად; დასავლეთში ადგილი ჰქონდა კლასთა ბრძოლას, რუსეთში კი - ერთსულოვნებას; დასავლეთი ცხოვრობდა ფორმალური კანონებით, ხოლო რუსეთში კანონები ცხოვრების ბუნებრივი ნაწილი იყო. გვიანდელი სლავიანოფილებისაგან განსხვავებით, კირევესკის არ სძულდა ევროპული კულტურა. ის ვარაუდობდა, რომ რუსულ ტრადიციასთან სინთეზის შედეგად, ევროპული ცივილიზაცია თვისებრივად უფრო მაღალ საფეხურზე ავიდოდა.⁵

უფრო რადიკალურად იყო განწყობილი კონსტანტინე აქსაკოვი, რომელიც ძველ რუსეთში მხოლოდ დადებითს, ხოლო დასავლეთ ევროპაში — მხოლოდ უარყოფითს ხედავდა. რუსი ერის უმთავრეს ღირსებად იგი თემურ კოლექტივიზმს მიიჩნევდა, რომელიც მისი აზრით, საფუძვლად ედო ამ ერის მთელ ისტორიულ განვითარებას. აქსაკოვი ფიქრობდა, რომ ევროპისაგან განსხვავებით, ძველ რუსეთში სახელმწიფო იძულებით ხასიათს არ ატარებდა, რომ ეს იდეალური ნესრიგი პეტრე პირველის რეფორმების შედეგად დაირღვა და რომ აუცილებელი იყო მისი აღდგენა. ამავე დროს, აქსაკოვი თვითმყოფლობის შეზღუდვის წინააღმდეგ იყო.⁶ აქსაკოვის ნაშრომებში აგრეთვე ფიგურირებს სლავი ხალხების მომავალი გაერთიანების იდეაც. სლავური ძმობის საპირისპიროდ, აქსაკოვი ხაზს უსვამდა დასავლეთის სახელმწიფოთა მტრულ განწყობას რუსეთის მიმართ: „ევროპული დასავლეთისათვის რუსეთი ბარბაროსული ქვეყანაა, საზარელი, მხოლოდ მატერიალური ძალა, რომელიც ჩახშობით ემუქრება აზრის თავისუფლებას, განმანათლებლობას, ხალხთა კეთილდღეობას (პროგრესს). აზიური აღმოსავლეთისათვის რუსეთი მრისხანე სიდიადის სიმბოლოა, რომელიც მოწინებებს იწვევს და თავისდაუნებურად იზიდავს აზიელ ხალხებს. ამერიკისათვის რუსეთი მისთვის სრულიად საპირისპირო რაიმეს განასახიერებს, მაგრამ, ამავე დროს, სრულიად თვითმყოფად, ახალგაზრდა სახელმწიფოს, რომელსაც მასთან ერთად მსოფლიოს მომავალი ეკუთვნის.“⁷ აქსაკოვის ეს გამონათქვამი საკმაოდ საინტერესოა, რადგანაც მე-20 საუკუნის ორპოლუსიანი მსოფლიო ნესრიგის ერთგვარ წინასწარმეტყველებას შეიცავს. ამავე

⁵ Н. О. Лосский, История русской философии.

<http://www.vchi.net/nlossky/istoriya/02.html> (accessed: 16.12.2006).

⁶ იქვე.

⁷ К. С. Аксаков, „Молва № 4“, 4 мая 1857 г.

<http://www.gosudarstvo.voskres.ru/aksakov.htm> (accessed: 16.12.2006).

დროს, აკსაკოვი გვთავაზობს აზიის ხალხებთან რუსეთის სიახლოვის იდეას, რომელიც მოგვიანებით რუსმა ევრაზიანისტებმა განავითარეს.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში სლავიანოფილობის წიაღში განვითარდა პანსლავიზმი, რადიკალური მიმდინარეობა, რომელიც სლავი ხალხების განთავისუფლებასა და საერთოსლავური სახელმწიფოს შექმნას ქადაგებდა. პანსლავიზმი 1853-1856 წლების ყირიმის ომისა და 1863-1864 წლების პოლონეთის აჯანყების გავლენით ჩამოყალიბდა. პანსლავიზმის იდეოლოგები დიდ ყურადღებას უთმობდნენ „აღმოსავლეთის საკითხს,“ რომელსაც ევროპისა და სლავური სამყაროს დაპირისპირების კონკრეტულ მაგალითად მიიჩნევდნენ.

პანსლავიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებელი ნიკოლაი დანილევსკი იყო, რომელმაც კულტურულ-ისტორიული ტიპების კონცეფცია შეიმუშვა. დანილევსკი უარყოფდა ზოგადსაკაცობრიო ცივილიზაციის არსებობას და ამტკიცებდა, რომ არსებობს მხოლოდ ცალკეული კულტურულ-ისტორიული ტიპები, როგორებიც იყო ეგვიპტური, ჩინური, ებრაული, ბერძნული და რომაული ცივილიზაციები. დანილევსკი ფიქრობდა, რომ ერთი ტიპის თავისებურებები სხვა ტიპებს არ გადაეცემა. კულტურულ-ისტორიული ტიპს საკუთარი ცხოვრების ციკლი აქვს და მისი სასიცოცხლო ძალები აღარ აღდგება. დანილევსკი მიიჩნევდა, რომ მიმდინარეობდა სლავური კულტურულ-ისტორიული ტიპის ფორმირება. დანილევსკი წინასწარმეტყველებდა ავსტრია-უნგრეთის დაშლას და საერთოსლავური ფედერაციის შექმნას, რომელსაც საბერძნეთი, უნგრეთი და რუმინეთიც შეუერთდებოდნენ და რომლის დედაქალაქიც კონსტანტინოპოლი იქნებოდა. აღმოსავლეთის საკითხი, მისი აზრით, რომანო-გერმანულ და სლავურ სამოყაროებს შორის ბრძოლაში გადაწყდებოდა.⁸

პანსლავიზმის პარალელურად წარმოიშვა ბიზანტინიზმი, რომელიც პანსლავიზმს ეწინააღმდეგებოდა. ამ მიმდინარეობის ყველაზე გამორჩენილი იდეოლოგი კონსტანტინე ლეონტიევი იყო, რომელიც რუსეთის ისტორიაში განმსაზღვრელად მიიჩნევდა არა სლავურ, არამედ ბიზანტიურ საწყისებს. ლეონტიევი არ იყო უარყოფითად განწყობილი ევროპის მიმართ, დადებითად აფასებდა არისტოკრატიული ევროპის ტრადიციებს და მხოლოდ მისი თანამედროვე, ლიბერალურ-ეგალიტარული ევროპა სძულდა. რუსეთის ისტორიის საუკეთესო პერიოდებად ის პერტე პირველისა და ეკატერინე მეორის მმართველობას მიიჩნევდა და ამ საკითხშიც უპირისპირდებოდა სლავიანოფილებს. ლეონტიევი ფიქრობდა, რომ რუსეთში შემორჩენილი ბიზანტიური რელიგია და მონარქია მსოფლიოში დემოკრატიისა და რევოლუციების გავრცელების აღკვეთის ერთადერთი საშუალება იყო. სწორედ ბიზანტიური ტრადიციის გავრცელებაში ხედავდა იგი რუსეთის ისტორიულ მისიას. ლეონტიევი უარყოფითად იყო განწყობილი პანსლავიზმის იდეების მიმართ. მართლამადიდებლობა და ბიზანტიური ტრადიციები მისთვის გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე სლავური ნათესაობა. ამასთანავე, ლე-

⁸ Н. О. Лосский. История русской философии. <http://www.vchi.net/nlossky/istoriya/06.html> (accessed: 16.12.2006).

ონტივეი შიშობდა, რომ სლავური ფედერაციის წარმოქმნა რუსული სახელმწიფოს დასასრულის დასაწყისი იქნებოდა, ვინაიდან შემოერთებული სლავი ხალხები მას ძირს გამოუთხრიდნენ.⁹

1.3 ევრაზიანიზმი

ევრაზიანიზმი, როგორც ზაპადნიკობისა და სლავიანოფილობის ალტერნატიული იდეოლოგიური მიმდინარეობა, 1920-იან წლებში რუსული ემიგრაციის წრეში ჩამოყალიბდა. ევრაზიანიზმის იდეებს ემიგრაციის არაერთი ცნობილი წარმომადგენელი იზიარებდა, თუმცა, ამ მიმდინარეობის ფუძემდებლებად ნიკოლაი ტრუბეცკოი და პეტრე სავიციკი ითვლებიან.

ევრაზიანიზმის მოძღვრება ემყარება თეზისს, რომ ევროპასა და აზიას შორის მდებარე რუსეთი გეოგრაფიული და კულტურული თვალსაზრისით უნიკალურ არეალს წარმოადგენს, არის ევროპისა და აზიის ერთგვარი სინთეზი და, ამავე დროს, არც პირველს მიეკუთვნება და არც მეორეს. ევრაზიანისტებისათვის „რუსეთი“ და „ევრაზია“ ფაქტობრივად სინონიმებია. ევრაზიანისტები არც ზაპადნიკებისა და არც სლავიანოფილების იდეებს არ იზიარებდნენ. ისინი ფიქრობდნენ, რომ რევოლუცია და იმპერიის კრაზი პეტრესმემდგომი რუსეთის განვითარების ლოგიკური დასასრული იყო და თუ რუსეთის იმპერია ოდესმე აღდგებოდა, მხოლოდ როგორც სრულიად ახალი ტიპის და ახალი (ევრაზიული) კულტურის მატარებელი სახელმწიფო. ევრაზიანიზმი იმითაც არის საინტერესო (რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნების კვლევის თვალსაზრისით), რომ ეს მიმდინარეობა გაცილებით მეტ ყურადღებას უთმობს გეოპოლიტიკისა და საგარეო პოლიტიკის საკითხებს, ვიდრე ტრადიციული ზაპადნიკობა და სლავიანოფილობა.

ტრუბეცკოი ფილოსოფი და ლინგვისტიკი იყო, ხოლო სავიციკი - გეოგრაფი და ეკონომისტი. შესაბამისად, ტრუბეცკოის ნაშრომებში ყურადღება ძირითადად კულტურულ ასპექტებზეა გამახვილებული, ხოლო სავიციკი არანაკლებ ყურადღებას უთმობს გეოგრაფიულ (და შეიძლება ითქვას გეოპოლიტიკურ) მხარესაც.

ტრუბეცკოი იკვლევდა თურანელი (ურალ-ალტაელი) ხალხების კულტურასა და მის გავლენას რუსეთის ისტორიულ განვითარებაზე. თურქი, უნგროფინელი და მონღოლი ტომების ენების, პოეზიის, მუსიკის, რელიგიისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების შესწავლისას ტრუბეცკოიმ დაასკვნა, რომ ყველა ზემოჩამოთვლილ სფეროში ამ ხალხებისათვის დამახასიათებელი იყო სიმარტივე, სიმეტრიულობა, სისტემურობა, კონკრეტიკა და უცხო იყო ფილოსოფიური აბსტრაგირება. ამიტომაც, ეს ხალხები სესხულობდნენ სხვა კულტურათა ფილოსოფიურ თუ რელიგიურ სისტემებს (თურქებმა აითვისეს ისლამი, ხოლო მონღოლებმა - ჩინური კულტურის ელემენტები) და აქცევდნენ მათ საკუთარი ყოფის საფუძვლად. ათვისების შემდეგ, ადგილი

⁹ К. Леонтьев, Восток, Россия и славянство. 1881. Том 1, 262. ციტატა მოყვანილია ნიგნში: Н. Бердяев, Константин Леонтьев. Очерк из истории русской религиозной мысли. <http://www.vehi.net/berdyayev/leontev/index.html> (accessed: 16.12.2006).

წინააღმდეგ. მისი აზრით, მსჯელობა რუსეთის კავშირის შესახებ ამა თუ იმ ევროპულ სახელმწიფოსთან ყოველგვარ აზრს იყო მოკლებული, ვინაიდან რუსეთის ინტერესები ამიერიდან გადაჯაჭვული იყო მხოლოდ თურქეთის, სპარსეთის, ავღანეთის, ინდოეთის, ჩინეთისა და სხვა აზიური ქვეყნების ინტერესებთან.¹¹

ტრუბეცკოის ეკუთვნის აგრეთვე საერთოევრაზიული ნაციონალიზმის იდეა. იგი აღნიშნავდა, რომ თუ რუსეთის იმპერიის არსებობისას მთელი იმპერიის მიწების პატრონად რუსი ხალხი ითვლებოდა, რევოლუციამ მდგომარეობა შეცვალა და იმპერიის სხვა ხალხებიც სტატუსით რუსებს გაუთანაბრდნენ. შედეგად, ამ ხალხებმა შეიგრძნეს სახელმწიფოებრიობის ხიბლი. მათი მშობლიური ენები სახელმწიფო ენებად იქცა, ხოლო სამთავრობო ადმინისტრაცია ადგილობრივი კადრებით დაკომპლექტდა. ტრუბეცკოი ფიქრობდა, რომ სახელმწიფოს მთლიანობის შენარჩუნება მხოლოდ ბოლშევიზმის იდეების საფუძველზე ხერხდებოდა და ამ იდეების მარცხის შემდეგ (რაც მას გარდაუვლად მიაჩნდა) დეზინტეგრაციის პროცესი დაიწყებოდა, რომელსაც რუსეთის გარეშე მტრებიც შეუწყობდნენ ხელს. ტრუბეცკოის აზრით, სახელმწიფოს მთლიანობის შენარჩუნება მხოლოდ ნაციონალიზმის წყალობით იქნებოდა შესაძლებელი. ამავე დროს, რუსული ნაციონალიზმის აღორძინება იმპერიის სხვა ერების წინააღმდეგობას გამოიწვევდა და ისევ და ისევ დეზინტეგრაციას შეუწყობდა ხელს. ამიტომაც, ტრუბეცკოის მტკიცებით, საჭირო იყო საერთოევრაზიული ნაციონალიზმის განვითარება, რომელიც ყურადღებას რუსეთის იმპერიაში შემავალი ხალხების ისტორიულ სიახლოვეზე გაამახვილებდა.¹²

პეტრე სავიციკის კვლევები ფოკუსირებულია ევრაზიანიზმის გეოგრაფიულ და ისტორიულ-კულტურულ საფუძველზე. ევრაზიანიზმის კონცეფციას იგი ასე გადმოგვცემს: ევროპასა და აზიას შორის არსებობს მესამე, ე.წ. შუალედური მატერიკი - ევრაზია. ეს მატერიკი მოიცავს აღმოსავლეთ ევროპის, დასავლეთ ციმბირისა და თურქესტანის დაბლობებს, აგრეთვე მთათა სისტემებს, რომლებიც მათ ერთმანეთისაგან და მიმდებარე ტერიტორიებისაგან ჰყოფს. ისინი ერთიან სისტემას შეადგენენ და განსხვავდებიან დასავლეთით, სამხრეთ-აღმოსავლეთით და სამხრეთით მდებარე გეოგრაფიული არეალებისაგან. რუსეთის სახელმწიფომ ისტორიული განვითარების შედეგად თითქმის მთელი ევრაზიის შუალედური მატერიკი მოიცვა.¹³ სავიციკის დაკვირვებით, ისტორიის მანძილზე შეინიშნებოდა ამ ვრცელი ტერიტორიის ერთი სახელმწიფოს ფარგლებში გაერთიანების ტენდენცია, რასაც იგი

¹¹ Н.С. Трубецкой, Русская проблема. Наброски и материалы к проблеме: Россия между Европой и Азией: Евразийский соблазн, Л.И. Новикова, И.Н. Сиземская (редакторы-составители) (Институт философии РАН, Москва, 1993) 48-59.

¹² Н.С. Трубецкой, Общевосточный национализм. Наброски и материалы к проблеме: Россия между Европой и Азией: Евразийский соблазн, Л.И. Новикова, И.Н. Сиземская (редакторы-составители) (Институт философии РАН, Москва, 1993) 90-99.

¹³ П.Н. Савицкий, Евразийство. Наброски и материалы к проблеме: Россия между Европой и Азией: Евразийский соблазн, Л.И. Новикова, И.Н. Сиземская (редакторы-составители) (Институт философии РАН, Москва, 1993) 100-114.

„ევრაზიის“ ხალხების ურთიერთსწრაფვითა და ურთიერთმიზიდულობით ხსნის.¹⁴ სავიციკის აზრით, ტყისა და სტეპის ზონების საზღვარი რუსეთის ისტორიის ძირითადი „ღერძი“ იყო და მისი ისტორიის ძირითადი პროცესები სწორედ ამ ორი „ფორმაციის“ (სავიციკის სიტყვებით) ურთიერთქმედებით განისაზღვრებოდა. მე-17 საუკუნისათვის ტყე და სტეპი საბოლოოდ გაერთიანდა რუსეთის სახელმწიფოს საზღვრებში.¹⁵

სავიციკი აღნიშნავს, რომ „ევრაზიის“ მატერიკი ევროპისა და აზიისაგან არა მხოლოდ გეოგრაფიული, არამედ ისტორიულ-კულტურული თვალსაზრისითაც განსხვავდება. ისტორიის მანძილზე ორი ჭეშმარიტად „ევრაზიული“ კულტურა არსებობდა: ელინისტური და ბიზანტიური. მესამე „ევრაზიული“ კულტურა (რუსული) სწორედ ზემოხსენებული მატერიკის ფარგლებში ჩამოყალიბდა ბიზანტიური ცივილიზაციის გავლენის შედეგად. ევრაზიის მატერიკი (რუსეთი) ეტაპობრივად განიცდიდა ჯერ სამხრეთის (ბიზანტია, მე-10-მე-13 საუკუნეებში), შემდეგ აღმოსავლეთის (მონღოლები, მე-13-მე-15 საუკუნეებში) და ბოლოს დასავლეთის (ევროპა, განსაკუთრებით მე-18 საუკუნიდან) კულტურის გავლენას. შედეგად, რუსული კულტურა ჩამოყალიბდა, როგორც ევროპული და აღმოსავლური ტრადიციების ჰარმონიული ერთობა, რომელიც არცერთ მათგანს არ მიეკუთვნება. ტრუბეცკოის მსგავსად, სავიციკიც ფიქრობდა, რომ მონღოლთა ბატონობამ გადამწყვეტი როლი შეასრულა რუსული სახელმწიფოს ფორმირებაში.¹⁶

სავიციკი ზოგადად დადებითად აფასებდა სლავიანოფილების მოღვაწეობას, ვინაიდან მათ ყურადღება გაამახვილეს რუსული კულტურის თვითმყოფადობაზე. ამავე დროს, სავიციკი ფიქრობდა, რომ სლავური წარმომავლობა კულტურული თვითმყოფადობის თვალსაზრისით განმსაზღვრელ ფაქტორად ვერ ჩაითვლებოდა და რომ სლავიანოფილები მას ზედმეტად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ. სავიციკის აზრით, სერბების, ხორვატების, სლოვენიელებისა და ბულგარელების ცივილიზაციური კუთვნილება ჯერაც გაურკვეველი იყო, ხოლო პოლონელები და ჩეხები დასავლური კულტურის წარმომადგენლები იყვნენ. აქედან გამომდინარე, რუსული კულტურის თვითმყოფადობის სლავურ კონტექსტში განხილვა სავიციკისა და ზოგადად ევრაზიანისტებს უსარგებლოდ მიაჩნდათ.¹⁷

სავიციკი ნაწილობრივ დადებითად აფასებდა ოქტომბრის რევოლუციას, რომელმაც ნერტილი დაუსვა რუსეთის ისტორიის „ევროპულ“ ეტაპს და წინა პლანზე წამოწია ტრადიციული რუსული საზოგადოებრივი ცხოვრების გარკვეული ელემენტები, რომლებიც ბოლშევიზმის გარდაუვალი მარცხის შემდეგ ჭეშმარიტად რუსული სახელმწიფოს საფუძველს შექმნიდნენ. სავიციკი სახელმწიფოს აქტიური როლისა და ცენტრალიზებული დაგეგმვის მო-

¹⁴ П.Н. Савицкий, Евразийство как исторический замысел. <http://gumilevica.kulichki.net/SPN/spn12.htm> (accessed: 17.12.2006)

¹⁵ П.Н. Савицкий, Основы геополитики России. <http://gumilevica.kulichki.net/SPN/spn11.htm> (accessed: 17.12.2006)

¹⁶ П.Н. Савицкий, Евразийство, 100-114.

¹⁷ იქვე.

მხრე იყო და ფიქრობდა, რომ რუსულ კულტურას სწორედ ასეთი სახელმწიფო წყობა შეესაბამებოდა. კომუნიზმი, საეციკის აზრით, გარდამავალი ეტაპი იყო რუსეთის ისტორიის „ევროპულ“ და „ევრაზიულ“ ფაზებს შორის.¹⁸

¹⁸ П. Н. Савицкий, Евразийство как исторический замысел. <http://gumilevica.kulichki.net/SPN/spn12.htm> (accessed: 17.12.2006)

თავი მეორე.
ტრადიციული კონცეფციები
თანამედროვე ეტაპზე:
ცივილიზაციური კუთვნილებისა
და საგარეო პოლიტიკური
ორიენტაციის საკითხი

1990-იანი წლების დასაწყისისათვის, ტოტალიტარული სისტემის რღვევამ და სოციალური და პოლიტიკური მეცნიერებების გათავისუფლებამ კომუნისტური იდეოლოგიის წნეხისაგან სათანადო პირობები შექმნა, რათა რუსეთში საგარეო პოლიტიკის შესახებ თეორიული მსჯელობა განახლებულიყო. ამასთანავე, მსოფლიო რუკიდან საბჭოთა კავშირის გაქრობის შედეგად წარმოქმნილი, პრინციპულად ახალი გეოპოლიტიკური რეალობა ადეკვატურ ანალიზს მოითხოვდა რუსეთის საგარეო პოლიტიკის შემუშავებაში ჩაბმული პირებისა და საგარეო პოლიტიკის საკითხებით დაკავებული აკადემიური წრეების მხრიდან.

უკანასკნელი ათი წლის მანძილზე რუსეთში შეინიშნება ტრადიციული საგარეო პოლიტიკური კონცეფციების აღორძინება და მზარდი ინტერესი მათ მიმართ, როგორც აკადემიურ, ისე პოლიტიკურ ელიტაში. ამავე დროს, ტრადიციულმა კონცეფციებმა გარკვეული ტრანსფორმაცია განიცადა და კონკრეტული ვითარების შესაბამისი სახე მიიღო. შეინიშნება აგრეთვე მათი ურთიერთგავლენა და ამა თუ იმ კონცეფციის მომხრეთა მიერ სხვა კონცეფციებიდან გარკვეული ელემენტების სესხება, რაზეც ქვემოთ იქნება საუბარი.

რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნების ცენტრში კვლავ მოექცა ქვეყნის ცივილიზაციური კუთვნილებისა და საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხი. თუ ერთი ამტკიცებენ, რომ რუსეთი „დიდი ევროპული ოჯახის“ წევრია, რომელიც 70 წლიანი კომუნისტური იზოლაციის შემდეგ ამ ოჯახს უბრუნდება, სხვები ფიქრობენ, რომ დასავლეთთან ინტეგრაციის გზა უპერსპექტივოა, ყურადღებას ამახვილებენ რუსული ცივილიზაციისა და სახელმწიფოებრიობის უნიკალურ თვისებებზე და საჭიროდ მიიჩნევენ დასავლეთისაგან იზოლაციას ან, სულაც, ანტიდასავლური ალიანსის შექმნას რომელიმე სხვა ცივილიზაციასთან ერთად.

თანამედროვე ზაპადნიკობა, ევრაზიანიზმი და სლავიანოფილობა აქ წარმოდგენილი ავტორებით არ შემოიფარგლება, თუმცა, მათი მოსაზრებების

განხილვა ამ მიმდინარეობების სრულფასოვან სურათს გვაძლევს.

2.1 თანამედროვე ზაპადნიკები

ზაპადნიკად შეიძლება მივიჩნიოთ რუსეთის სახელმწიფო სათათბიროს თავდაცვის კომიტეტის ყოფილი თავმჯდომარე ალექსეი არბატოვი, რომელიც არ იზიარებს მოსაზრებას, რომ რუსეთს საკუთარი, ევროპულისაგან ძირეულად განსხვავებული ცივილიზაცია, „რუსული იდეა“ ან განსაკუთრებული მისია აქვს. არბატოვის აზრით, მიუხედავად გეოგრაფიული მდებარეობისა (ევროპის აღმოსავლეთ კიდეზე), მე-8—მე-12 საუკუნეების რუსეთი დიდად არ განსხვავდებოდა იმავე პერიოდის დასავლეთ ევროპის ფეოდალური სახელმწიფოებისაგან და მჭიდროდ იყო დაკავშირებული მათთან. მონღოლურმა ბატონობამ გარკვეული კვალი დატოვა რუსი ხალხის ყოფაში, მაგრამ რაიმე მნიშვნელოვანი გავლენა ქვეყნის პოლიტიკურ თუ ეკონომიკურ წყობაზე ვერ მოახდინა. არბატოვი დარწმუნებულია, რომ რუსეთი არის ევროპული სახელმწიფო, რომლის ისტორიული განვითარების თავისებურებები (ძლიერი ცენტრალიზებული ძალაუფლება, ეკლესიის დამორჩილება საერო ხელისუფლებისადმი) მისი გეოგრაფიული მდებარეობით და, აქედან მომდინარე, გეოპოლიტიკური დაუცველობით არის განპირობებული. ასეთი დაუცველობა კი ექსპანსიის აუცილებლობას წარმოშობდა, ხოლო ამისათვის შინაგანი რესურსების მაქსიმალურად მობილიზება იყო საჭირო, რის შედეგადაც ადგილი ჰქონდა კიდევ უფრო მეტ ცენტრალიზაციას და სახელმწიფო კონტროლის გამკაცრებას. მესიანიზმი და მოძღვრება „რუსული იდეის“ შესახებ, არბატოვის აზრით, ნაწილობრივ სწორედ იმისათვის გამოიყენებოდა, რომ რუსი ხალხი ამგვარი მობილიზაციითა და ცენტრალიზაციით გამოწვეულ სიძნელეებს შეჭვებოდა.¹⁹

არბატოვი ამტკიცებს, რომ თუმცა მუსლიმები რუსეთის მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენდნენ, რუსეთს არასოდეს უსესხებია მათი იდეოლოგიური, პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ტრადიციები. იგი ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ რუსეთის ფედერაციის მოსახლეობის 80% დღეს რუსები და სხვა სლავი ხალხები არიან, ქვეყნის აზიურ ნაწილში კი მოსახლეობის მხოლოდ 15% ცხოვრობს, რომელთაგან 90% რუსია.²⁰ არბატოვი ფიქრობს, რომ დასავლეთის მიერ რუსეთის დამცირებამ და მისი სისუსტით სარგებლობამ რუსეთში იმპერიული, ექსპანსიონისტური და მესიანური ტრადიციების გამოღვიძება შეიძლება შეუწყოს ხელი. თავად ეს ტრადიციები კი, მისი აზრით, სულაც არ არის რუსული მენტალიტეტის განუყოფელი ნაწილი და მათი შეცვლა, სამინაო თუ საგარეო ვითარების შესაბამისად, სავსებით შესაძლებელია.²¹

ცივილიზაციური კუთვნილების საკითხში არბატოვთან საკმაოდ ახლოსაა პოლიტოლოგ იგორ მაქსიმირევის პოზიცია. მაქსიმირევი მიიჩნევს, რომ თანამედროვე მსოფლიოში, ინტეგრაციისა და ფრაგმენტაციის გლობალური პროცესების პირობებში, ნებისმიერი სახელმწიფოს, მათ შორის რუსეთის, ერთ-

¹⁹ А. Г. Арбатов, Безопасность: российский выбор (ЕПИцентр, Москва, 1999) 15-42.

²⁰ იქვე.

²¹ იქვე, 41-42.

ერთი უმთავრესი ამოცანა იმის განსაზღვრაა, თუ რომელ მსხვილ სივრცით ერთობას განეკუთვნება ის. მაქსიმოჩევი არ ეთანხმება მოსაზრებას რუსეთის უნიკალურობისა და მისი განვითარების განსაკუთრებული გზის შესახებ. მაქსიმოჩევი რუსეთს „საერთოევროპული ცივილიზაციური სივრცის“ განუყოფელ ნაწილად განიხილავს და აღნიშნავს, რომ სულ მცირე მე-10 საუკუნიდან მოყოლებული, რუსეთი ევროპული პროცესების მონაწილე იყო. მონ-ლოლთა ბატონობამ გარკვეული დროით მოსწყვიტა რუსეთი ევროპას, მაგრამ მისი ცივილიზაციურ კუთვნილებაზე სერიოზული გავლენა ვერ იქონია. მონღოლთაგან განთავისუფლების შემდეგ რუსეთი დაუბრუნდა ევროპას და ევროპული პოლიტიკის მუდმივი მონაწილე იყო. მაქსიმოჩევის აზრით, თვით აზიის ჩრდილოეთ რეგიონებში რუსეთის ექსპანსიაც კი ევროპული ცივილიზაციის გეოგრაფიული არეალის გაფართოებას ემსახურებოდა.²²

მაქსიმოჩევი აკრიტიკებს ცნობილ ამერიკელ პოლიტიკურ მეცნიერს სემუელ პანტინგტონს, რომელიც ერთმანეთისაგან განასხვავებს დასავლურ და სლავურ-მართლმადიდებლურ ცივილიზაციებს და მათ შორის სამომავლო დაპირისპირებას წინასწარმეტყველებს. მაქსიმოჩევი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ თუმცა ისტორიულად მართლმადიდებლობასა და დასავლურ ეკლესიას შორის გარკვეული დაპირისპირება არსებობდა, ეს დაპირისპირება არასდროს ყოფილა ისეთი მძაფრი და სისხლიანი, როგორც თავად ევროპაში წარმოებული ბრძოლა კათოლიკეებსა და პროტესტანტებს შორის. მაქსიმოჩევი აღიარებს, რომ რუსეთის კულტურა და სახელმწიფოებრიობა გარკვეული თვალსაზრისით უნიკალურია, მაგრამ აღნიშნავს, რომ არანაკლებ უნიკალურია ესპანური, ფრანგული და გერმანული კულტურა და სახელმწიფოებრიობა, რომლებიც ერთიანი ევროპული ცივილიზაციის შემადგენელი ნაწილები არიან. მაქსიმოჩევი დარწმუნებულია, რომ რუსეთში მესიანური და ექსპანსიონისტური იდეების მატარებელი ძალები ველარ გაიმარჯვებენ, რომ ქვეყანაში რეალურად არსებობს კონსენსუსი დასავლური ორიენტაციის შესახებ და რომ თუ დასავლეთი ხელს აიღებს რუსეთის იზოლაციის პოლიტიკაზე, შესაძლებელი გახდება ქვეყნის ჩაბმა ევროპული ინტეგრაციის პროცესში.²³

დასავლურ ორიენტაციას ემხრობა რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის საერთაშორისო უსაფრთხოების პრობლემათა ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე ალექსეი ბოგატუროვი, რომლის აზრით, რუსეთის საგარეო პოლიტიკური არჩევანი სამი შესაძლო სტრატეგიით შემოიფარგლება: რაიმე ფორმის ანტიდასავლური სტრატეგია, ე.წ. „თანაბარი დამორების პოლიტიკა“, ან დასავლური კურსის ახალი ვარიანტი. ბოგატუროვი აღნიშნავს, რომ არსებულ მძიმე მდგომარეობაში რუსეთი სწორედ დასავლეთთან კონფრონტაციის შედეგად აღმოჩნდა და ასეთი შეცდომის განმეორება არასასურველია. რაც შეეხება „თანაბარი დამორების პოლიტიკას“, რომელიც მსოფლიოში არსებული ძალის ცენტრებისაგან (უპირველეს ყოვლისა, აშშ და ჩინეთი) თანაბარ დისტანცირებას გულისხმობს, ბოგატუროვის აზრით, ასეთი სტრატეგია მხოლოდ ილუზიაა, რადგანაც თუ ამერიკის შეერთებული შტატებისაგან და-

²² И. Ф. Максимычев, Россия как составная часть общеевропейского цивилизационного пространства. Общественные науки и современность, №6, 1997, 85-96.

²³ იქვე.

შორება რუსეთს მართლაც შეუძლია, ჩინეთი ყოველთვის რუსეთის მეზობლად იქნება და დარჩება რეალურ საფრთხედ მისი შორეული აღმოსავლეთისათვის. სინამდვილეში ასეთი პოლიტიკა, მისი აზრით, გულისხმობს დასავლეთისადმი რუსეთის დაქვემდებარების ჩანაცვლებას მისი ჩინეთისადმი დაქვემდებარებით, რაც გაცილებით უფრო სახიფათოა. აქედან გამომდინარე, ბოგატუროვი მიიჩნევს, რომ დასავლეთთან დაახლოების გზების ძიება რუსეთისათვის ერთადერთი გამოსავალია. მისი აზრით, ანტიდასავლური კონცეფციების პოპულარობა დღევანდელ რუსეთში განპირობებულია იმით, რომ დასავლეთზე ორიენტირებული დემოკრატიული ძალები უგულებელყოფენ მოსახლეობის ნაციონალურ მისწრაფებებს და ამით კომუნისტები და ნეომპერაპირისტები სარგებლობენ. ბოგატუროვი ფიქრობს, რომ საჭიროა ზომიერი და ლიბერალური ნაციონალიზმის, ერთგვარი „რუსული გოლიზმის“ განვითარება, რომელიც მხარს დაუჭერდა რუსეთის ჩამოყალიბებას თანამედროვე ტიპის ნაციონალურ სახელმწიფოდ და არა იმპერიადა და, ამრიგად, ხელს შეუწყობდა მის დაახლოებას დასავლეთის განვითარებულ ქვეყნებთან.²⁴

მოსკოვის კარნეგის ცენტრის სამეცნიერო საბჭოს ხელმძღვანელი დიმიტრი ტრენინი აღნიშნავს, რომ რუსეთი ევროპული ქვეყანაა გეოგრაფიული, ეთნოგრაფიული, კულტურული და ისტორიული თვალსაზრისით. რუსეთი ევროპული ცივილიზაციური არეალის შემადგენელი ნაწილია და მისი სპეციფიკური ბუნება თუ განსაკუთრებული თვისებები არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ ის ევროპისაგან დამოუკიდებელ ცივილიზაციად განვიხილოთ. ტრენინი ყურადღებას ამახვილებს ახალი „მსოფლიო დასავლეთის“ ფორმირებაზე, რომლის შემადგენელ ნაწილებად იგი ევროპას, ჩრდილოეთ ამერიკას, იაპონიას, სამხრეთ კორეას, ავსტრალიას, თურქეთსა და მსოფლიოს სხვა ევსტერნიზებულ ქვეყნებსა თუ რეგიონებს მიიჩნევს. ტრენინი ფიქრობს, რომ თანამედროვე რუსული სახელმწიფოს უმთავრესი ამოცანა ამ „ახალ დასავლეთში“ ინტეგრირება უნდა იყოს.²⁵

მსგავს მოსაზრებას გამოთქვამს არასამთავრობო ორგანიზაცია „საგარეო და თავდაცვითი პოლიტიკის საბჭოს“ პრეზიდენტის თავმჯდომარე სერგეი კარაგანოვი, რომელიც ხაზს უსვამს რუსეთის კუთვნილებას ევროპული ცივილიზაციისადმი და აღნიშნავს, რომ ევროპასთან ინტეგრაციამ ამჟამად განსხვავებული მზინარსი შეიძინა, რადგანაც ევროპული ფასეულობები მთელს მსოფლიოში გავრცელდა. კარაგანოვის აზრით, მსოფლიოს ამგვარმა „ევროპიზაციამ“ ნერტილი უნდა დაუსვას ტრადიციულ კამათს რუს ზაპადნიკებსა და სლავიანოფილებს შორის.²⁶ კარაგანოვი მიიჩნევს, რომ ევროპული გზა ყველაზე უფრო მეტად შეესაბამება რუსეთის მენტალიტეტსა და ტრადიციებს, ხოლო ამ გზაზე უარის თქმა ქვეყნისათვის დამღუპველი იქნება.²⁷

²⁴ А.Д. Богатуров, Плюралистическая однополярность и интересы России. Свободная мысль, №1, 1996. 37-46.

²⁵ Дмитрий Тренин, Интеграция и идентичность: Россия как “новый Запад” (Москва, Издательство “Европа”, 2006) 360-361.

²⁶ С.А. Караганов, Шансы и угрозы нового мира. Россия в глобальной политике, № 2, Апрель - Июнь 2003. <http://www.globalaffairs.ru/numbers/3/1968.html> (accessed: 17.12.2006).

²⁷ С.А. Караганов, XXI век: контуры миропорядка. Россия в глобальной политике, № 5, Сентябрь - Октябрь 2005. http://www.svop.ru/live/news.asp?n_id=24551 (accessed: 17.12.2006).

საინტერესოა პოლიტოლოგ ალექსეი კარა-მურზას მიერ შემოთავაზებული მოსაზრება რუსეთის დუალისტური იდენტურობის შესახებ. კარა-მურზა ფიქრობს, რომ, ერთი მხრივ, რუსეთის ცივილიზაციური იდენტურობა განპირობებულია მისი ეთნოკულტურული ბირთვის კუთვნილებით ევროპული ქრისტიანული ცივილიზაციის აღმოსავლეთ შტოსადმი. მეორე მხრივ, რუსეთის გეოპოლიტიკური იდენტურობა განისაზღვრება მისი მდებარეობით ევრაზიულ გეოგრაფიულ პლატფორმაზე, ხოლო მისი შინაგანი სოციალური სტაბილურობა დამოკიდებულია სლავური, უნგრო-ფინური და თურქული წარმომავლობის ხალხების კულტურულ-პოლიტიკურ კავშირზე, ანუ ცივილიზაციური თვალსაზრისით, რუსეთი ევროპაა, ხოლო გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით — ევრაზია. კარა-მურზა აღნიშნავს, რომ რუსეთი ისტორიულად ყველაზე დიდ წარმატებებს მამინ აღწევდა, როდესაც ეს ორი ელემენტი პარმონიულად იყო შერწყმული. მისი აზრით, რომელიმე ელემენტის დაკარგვა რუსეთისათვის საზიანოა, რადგან ევროპული კულტურული ტრადიციის გარეშე რუსეთი არ იქნება მიმზიდველი საკუთარი შიდა აღმოსავლეთისათვის, ხოლო ევრაზიული გეოპოლიტიკური პოტენციალის გარეშე ის უინტერესო იქნება ევროპისათვის. განსაკუთრებით სახიფათოა ამ ორი ელემენტის ურთიერთჩანაცვლება ან ერთ-ერთი მათგანის აბსოლუტიზაცია. ევრაზიანისტების მსჯელობა განსაკუთრებული „ევრაზიული“ ცივილიზაციის შესახებ გულისხმობს გეოპოლიტიკური ფაქტორის გაუმართლებელ ექსპანსიას ცივილიზაციის სფეროში, რამაც შესაძლოა გამოიწვიოს ავტორიტარული მმართველობის დამკვიდრება, რუსეთის დაპირისპირება დასავლურ ცივილიზაციასთან, მისი კულტურული დევრადაცია და მოწყვეტა ევროპული ცივილიზაციური ფესვებიდან. ამავდროს, რუსეთის გამოცხადება მხოლოდ დასავლეთის შემადგენელ ნაწილად და გეოპოლიტიკური ინტერესების იგნორირება ცივილიზაციური ფაქტორის სასარგებლოდ უცილობლად გამოიწვევს დაპირისპირებას რუსეთის შიდა ისლამურ აღმოსავლეთთან და გეოპოლიტიკური პოზიციების დაკარგვას. კარა-მურზას მიერ შემოთავაზებული გამოსავალი ასეთია: 1) ცივილიზაციური თვალსაზრისით, რუსეთმა უნდა დაიბრუნოს ევროპული სახელმწიფოს სტატუსი, რომლის ინტერესებიც ძირითადად აღმოსავლეთისაკენ არის მიმართული, სადაც ის ევროპულ იდეებს იცავს 2) დასავლეთთან ურთიერთობებში კი რუსეთი უნდა წარდგეს, როგორც გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით ევრაზიული სახელმწიფო, რომლის სახელმწიფოებრიობის განსაკუთრებული ტიპი მისი გეოპოლიტიკური ამოცანების სპეციფიკური ბუნებით არის განპირობებული.²⁸

კარა-მურზას შეხედულებები ზაპადნიკობისა და ევრაზიანზმის სინთეზს წარმოადგენს, თუმცა, კლასიფიკაციის თვალსაზრისით, უფრო სწორი იქნება თუ მას ზაპადნიკებს მივაკუთვნებთ, რადგანაც მოსაზრება, რომ რუსეთი დასავლური ცივილიზაციის შემადგენელი ნაწილია, არსებითად ეწინააღმდეგება ევრაზიანისტულ კონცეფციას.

ამრიგად, მე-19 საუკუნეში წარმომოხილ იქნა ზაპადნიკობა მოსტაბაჟოთა პე-

²⁸ А. Кара-Мурза, Дуализм российской идентичности: цивилизационное западничество versus геополитическое евразийство. Русский журнал. http://old.russ.ru/journal/politics/98-10-26/k_murz.htm (accessed: 14.12.2006).

რიოდის რუსეთშიც განაგრძობს არსებობას, როგორც საგარეო პოლიტიკური აზროვნების ერთ-ერთი ძირითადი მიმდინარეობა. თანამედროვე ზაპადნიკობის უმთავრესი თეზისები ასე შეიძლება ჩამოყალიბდეს:

რუსეთისათვის სასურველია განვითარების ევროპული (დასავლური) მოდელი, პარტნიორობა და ინტეგრაცია ევროპის ქვეყნებთან;

მოსაზრება რუსეთის განსაკუთრებული მისიისა თუ განვითარების უნიკალური გზის შესახებ მცდარია და სახიფათო. რუსეთის კულტურული თუ რელიგიური თავისებურებანი სრულად თავსდება ერთიანი ევროპული ცივილიზაციის ფარგლებში.

ამავე დროს, შეინიშნება ერთი, საკმაოდ მნიშვნელოვანი განსხვავება მე-19 საუკუნის ზაპადნიკებსა და ამ მიმდინარეობის თანამედროვე წარმომადგენლებს შორის. ტრადიციული ზაპადნიკობის მიმდევრები, როგორც ნესი, ხაზს უსვამდნენ განსხვავებას ევროპისა და რუსეთის ისტორიულ განვითარებას შორის და აღიარებდნენ, რომ რუსეთი დასავლური ცივილიზაციის ნაწილი არასოდეს ყოფილა. ევროპასთან შერწყმა ძველი ზაპადნიკებისათვის მხოლოდ მომავლის საქმე და სასურველი მიზანი იყო. მათგან განსხვავებით, პოსტსაბჭოთა პერიოდის ზაპადნიკები ამტკიცებენ, რომ რუსეთი ადრეული შუა საუკუნეებიდან ერთიან ევროპულ ცივილიზაციას განეკუთვნებოდა და თანამედროვე დასავლეთთან ინტეგრაცია მხოლოდ მშობლიური ცივილიზაციის ნიადაგში დაბრუნება იქნება.

2.2 თანამედროვე ევრაზიანისტები

თანამედროვე რუსული ევრაზიანისმის სამეცნიერო ლიტერატურის მნიშვნელოვანი ნაწილი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოძრაობა „ევრაზიის“ ხელმძღვანელს ალექსანდრე დუგინს ეკუთვნის. რუსეთის სამომავლო განვითარების პერსპექტივებზე საუბრისას, დუგინი აღნიშნავს, რომ საჭიროა ახალი გეოპოლიტიკური კონცეფციის შემუშავება. მისი აზრით, ასეთი კონცეფციის სუბიექტი ვერ იქნება დღევანდელი რუსეთის ფედერაცია, რადგან ეს უკანასკნელი დროებითი წარმონაქმნია, გარდამავალი ფორმა გლობალურ გეოპოლიტიკურ პროცესებში. ამიტომაც, ახალი კონცეფციის სუბიექტი უნდა იყოს რუსი ხალხი, რომელიც თავისი ისტორიის მანძილზე არა ერთი, არამედ მრავალი სახელმწიფოს ღერძი იყო (აღმოსავლეთ სლავების ძველი სათავადოების, მოსკოვის რუსეთის, რომანოვების იმპერიის, საბჭოთა კავშირის). რუსი ხალხი, დუგინის აზრით, მესიანური ხალხია, რომელიც ყოველი ისტორიული კრიზისისა და სახელმწიფოებრივი კატასტროფის შემდეგ ახალ პოლიტიკურ და გეოპოლიტიკურ ფორმას პოულობდა თავისი სულიერი მისწრაფებების რეალიზაციისათვის. რუს ხალხს აქვს რელიგიურობისა და კულტურის განსაკუთრებული ფორმა, რომლის ანტითეზას დასავლური ცივილიზაცია წარმოადგენს. დუგინი აღნიშნავს, რომ რუსებს არასოდეს ჰქონიათ ერი-სახელმწიფო — ისინი თავიდანვე პოტენციურად იმპერიის ხალხი იყვნენ. ისინი

გრძნობენ პასუხისმგებლობას ევრაზიული სივრცის (ინგლისელი პალფორდ მაკინდერის მიერ პართლენდად ნოდებული ტერიტორიის) პოლიტიკური მთლიანობის გამო. რუსი ერი სწორედ იმპერიის შენებისა და მისი გაფართოებისათვის ბრძოლის პროცესში ჩამოყალიბდა, ხოლო იმპერიის მაშენებლის ფუნქციაზე უარის თქმა რუსი ერის არსებობის დასასრულის ტოლფასია. დუგინის აზრით, სწორედ ამის მიღწევა სურს დასავლეთს, რომელიც ცდილობს თავს მოახვიოს რუსეთს ერი-სახელმწიფოს მოდელი და რეგიონული სახელმწიფოს სტატუსი.²⁹

დუგინი ფიქრობს, რომ რომანოვების იმპერიისათვის დამლუპველი აღმოჩნდა ალიანსი საფრანგეთთან და ინგლისთან, დაპირისპირება პოტენციურ მოკავშირეებთან — გერმანიასთან, თურქეთთან და იაპონიასთან, აგრეთვე რეალობას მოწყვეტილი პანსლავისტური პროექტები. ასეთ პოლიტიკას დუგინი „გეოპოლიტიკურ თვითმკვლელობას“ უწოდებს. მისი აზრით, დალუპვისაგან რუსეთი ქვეყნის სათავეში ევრაზიანისტულად განწყობილი ბოლშევიკების მოსვლამ იხსნა. საბჭოთა კავშირი რუსი ხალხის იმპერიული ორგანიზაციის მორიგი (ჯერჯერობით უკანასკნელი) ფორმა იყო, რომლის დროსაც რუსების გავლენის სფერომ გეოგრაფიული თვალსაზრისით წარმოუდგენელ მასშტაბებს მიაღწია. დუგინი მიიჩნევს, რომ საბჭოთა კავშირის მთავარი სისუსტე და მისი საბოლოო კრახის ერთ-ერთი მიზეზი გეოპოლიტიკური დაუცველობა იყო, რის გამოც ამერიკის შეერთებულ შტატებთან გლობალური დაპირისპირება უთანასწორო პირობებში მიმდინარეობდა: აშშ (ატლანტისტური ცივილიზაცია) აკონტროლებდა ევრაზიის დასავლეთ და სამხრეთ განაპირა რეგიონებს და მუდმივ ზეწოლას ახორციელებდა სსრკ-ს (ევრაზიული ცივილიზაციის, პართლენდის) საზღვრებზე, ხოლო თავად აშშ ფლობდა და სრულად აკონტროლებდა ვრცელ კუნძულოვან ბაზას (ამერიკის კონტინენტი), რომელიც საბჭოთა კავშირისათვის მიუწვდომელი იყო. ამგვარი უთანასწორობის თავიდან ასაცილებლად სსრკ-ს ან სრულად უნდა დაეკავებინა ევრაზიის კონტინენტი ან მისდამი დაუქვემდებარებელ ტერიტორიებზე ნეიტრალური ბლოკების წარმოქმნისათვის შეეწყო ხელი. ვინაიდან ეს არ მოხერხდა, ვრცელი სახმელეთო საზღვრების დაცვის აუცილებლობამ საბჭოთა კავშირი თანდათანობით გამოფიტა.³⁰

დუგინის გეოპოლიტიკურ კონცეფციას საფუძვლად უდევს ინგლისელი პალფორდ მაკინდერის მოძღვრება სახმელეთო და საზღვაო, კონტინენტური და კუნძულოვანი, ატლანტისტური და ევრაზიული სახელმწიფოების დაპირისპირების შესახებ. თუმცა, მაკინდერისაგან განსხვავებით, დუგინის კონცეფცია ევრაზიული ბლოკის პოზიციიდან არის აგებული. მისი აზრით, ევრაზიული კონტინენტური იმპერიის ფორმირება გარდაუვალია და მის ცენტრში აუცილებლად რუსი ხალხი იქნება, რადგან ის აკონტროლებს მიწებს, რომლებიც ევრაზიის ღერძს წარმოადგენს. ახალი იმპერიის მთავარი მონინალმდებელ გლობალური მასშტაბით აშშ იქნება, რომელიც დღეს ატლანტისტურ ცივილიზაციას განასახიერებს. ახალი იმპერიის ბუნებრივი მოკავშირეები, დუგინის

²⁹ А.Г. Дугин, Основы Геополитики. <http://www.arctogaia.com/public/osnovygeo/geop4-7.htm> (accessed: 17.12.2006).

³⁰ იქვე.

აზრით, იქნებიან ევროპაში — გერმანია, აღმოსავლეთ აზიაში — იაპონია, ხოლო ცენტრალურ აზიაში — ირანი, რადგანაც ეს ქვეყნები ტრადიციულად ანტიატლანტისტურად არიან განწყობილნი და შესაბამისი გეოპოლიტიკური პროექტების ტრადიციაც აქვთ. თითოეული მათგანი თავის რეგიონში საკუთარ იმპერიას შექმნის. ეს იმპერიები მოსკოვის მოკავშირეები იქნებიან, რაც ბოლოს მოუღებს აშშ-ის გავლენას კონტინენტის განაპირა ტერიტორიებზე. ევრაზიული იმპერიის მოწინააღმდეგეები შესაბამისი რეგიონებში იქნებიან — ბრიტანეთი, ჩინეთი და თურქეთი, რომელთა ორიენტაცია გამოკვეთილად ატლანტისტურია.³¹

დუგინის მიერ შემოთავაზებულ მოდელს თითქმის სრულად ემთხვევა რუსეთის სახელმწიფო სათათბიროს გეოპოლიტიკის კომიტეტის ყოფილი ხელმძღვანელის ალექსეი მიტროფანოვის მოსაზრებები. ისევე, როგორც დუგინი, მიტროფანოვიც საუბრობს დაპირისპირებაზე ატლანტისტურ და ევრაზიულ ძალებს შორის. საბჭოთა კავშირისა და კომუნისტური ბლოკის დაშლის შედეგად შექმნილ ვითარებას ის „გეოპოლიტიკურ სტალინგრადს“ უწოდებს და ვარაუდობს, რომ ატლანტისტური ძალების მიერ ამჟამად განხორციელებული პოლიტიკა, მათ შორის ნატო-ს გაფართოება, რუსეთის შევიწროებას და საბოლოო ჯამში მის დეზინტეგრაციას ისახავს მიზნად, რის შედეგადაც დღევანდელი რუსეთის ტერიტორიაზე 10-15 სუვერენული სახელმწიფო უნდა წარმოიქმნას. ატლანტიზმის მთავარ წარმომადგენლად, რუსეთის უმთავრეს მოწინააღმდეგედ, მიტროფანოვიც ამერიკის შეერთებულ შტატებს მიიჩნევს და ფიქრობს, რომ რუსეთის საგარეო პოლიტიკა სწორედ ამ პოსტულატს უნდა ემყარებოდეს. მას საჭიროდ მიაჩნია ევრაზიული კონტინენტური ბლოკის შექმნა, რომელიც ატლანტისტურ სახელმწიფოებს დაუპირისპირდება. ასეთ ბლოკში რუსეთის სავარაუდო პარტნიორები, მიტროფანოვის აზრით, იქნებიან გერმანია, იაპონია, ჩინეთი, ირანი და ინდოეთი. ამ სახელმწიფოებმა უნდა დატოვონ დღეს არსებული საერთაშორისო ორგანიზაციები (მათ შორის გაერო), რომლებსაც ატლანტისტები აკონტროლებენ და შექმნან საკუთარი ორგანიზაციები — ევრაზიული ასამბლეა და მსოფლიო ცივილიზაციათა ლიგა. მიტროფანოვი ფიქრობს, რომ ასეთი გაერთიანება შესაძლებელს გახდის ატლანტისტების გავლენის სრულ ლიკვიდაციას ევრაზიის კონტინენტზე. მიტროფანოვს მისაღებად მიაჩნია ბირთვული იარაღის გამოყენება რუსეთის ეროვნული ინტერესების დასაცავად.³²

მართალია მიტროფანოვი ნაკლებ ყურადღებას უთმობს რუსული მესიან-იზმის საკითხებს, ვიდრე დუგინი, მაგრამ იგიც აღნიშნავს, რომ რუსი ერი განსაკუთრებული „რუსული იდეის“ მატარებელია, რომელიც ძველთაგანვე განსაზღვრავდა მის ყოფას.³³

თანამედროვე ევრაზიანიზმის ნაკლებად კონფრონტაციულ ვარიანტს გვთავაზობს რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის სოციალური და ფილოსოფიური კვლევების ცენტრის ყოფილი ხელმძღვანელი ალექსანდრე პანარინი.

³¹ იქვე.

³² А. Митрофанов, Шаги новой геополитики.

http://www.alexeymitrofanov.ru/books_geopolit00.html (accessed: 17.12.2006).

³³ იქვე.

ისევე, როგორც კარა-მურზა, რომელიც ზაპადნიკებს მივაკუთვნეთ, პანარინიც დასავლური და ევრაზიული ორიენტაციის ერთგვარ სინთეზზე საუბრობს. თუმცა, პანარინი, ამავე დროს, ხაზს უსვამს განსაკუთრებული რუსული ცივილიზაციის, „რუსული იდეის“ არსებობას და აღნიშნავს, რომ რუსი ერი ჰეტეროგენული ერთობაა, რომლის კონსოლიდაციაც ისტორიულად სწორედ ამ იდეის გარშემო ხდებოდა. სხვა თანამედროვე ევრაზიელების მსგავსად პანარინი ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ რუსეთს მაკინდერისეული პართლენდის ტერიტორია უკავია და მის გეოპოლიტიკასაც სწორედ ეს ფაქტორი უნდა განსაზღვრავდეს. პანარინის აზრით, რუსეთს არ შეუძლია თვითნებურად უარი თქვას პართლენდის ფუნქციაზე და ამერიკელი ნიკოლას სპაიკმენის მიერ რიმლენდად წოდებულ არეალში გადაინაცვლოს. თუ რუსეთი უარს იტყვის ამ ისტორიულ ფუნქციაზე (პართლენდის კონტროლზე), გეოპოლიტიკის ზოგადი ლოგიკიდან გამომდინარე ამ ფუნქციას სხვა პრეტენდენტი იკისრებს. პანარინის აზრით, ასეთი პრეტენდენტი ან ჩინეთი ან ისლამური სამყარო იქნება.³⁴

პანარინი მიიჩნევს, რომ ევროპეიზმი რუსეთისათვის უტოპიაა, ხოლო ევრაზიანიზმი — რეალობა. რუსეთი ვერასოდეს გახდება „მეორე ევროპა“, რადგანაც თანამედროვე ეტაპზე ძლიერდება ცივილიზაციათა თვითმყოფადობის შენარჩუნების ტენდენცია და თავად „პირველი ევროპაც“ სულ უფრო ჩაკეტილი ხდება. გარდა ამისა, პანარინის აზრით, თუ რუსეთის საგარეო პოლიტიკაში დასავლური ვექტორი წამყვანი გახდება, ეს დასავლეთთან მის შეჯახებას გამოიწვევს, ვინაიდან რუსეთი, როგორც საკუთარი ცივილიზაციის მატარებელი ქვეყანა, არ დაკმაყოფილდება მიმბაძველის, „მეორე ევროპის“ როლთან და შეეცდება დამკვიდრდეს ევროპაში, როგორც სლავურ-მართლმადიდებლური სამყაროს ლიდერი. ამის თავიდან ასაცილებლად, პანარინის აზრით, საჭიროა, რომ რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ცენტრში ევრაზიის რეგიონი მოექცეს, რომელიც მისი ბუნებრივი არეალია. რუსეთი ისტორიულად ასრულებდა ამ ტერიტორიის გამაერთიანებლის როლს და ამყარებდა აქ ცივილიზაციურ წესრიგს, ალკვეთდა ამ მიწების დაქუცმაცებასა და ბარბარიზაციას.³⁵ თუ დასავლეთთან ურთიერთობებში რუსეთი ევრაზიანისტული სახელმწიფო იქნება, შიდა აღმოსავლეთთან (ევრაზიასთან) მიმართებაში მას შეუძლია ატლანტიკური ფუნქცია შუასრულოს, იტვირთოს განმანათლებლისა და სამოქალაქო უფლებების დამცველის ფუნქცია. საინტერესოა, რომ პანარინს რუსეთისათვის მისაბამ მოდელად აშშ მიაჩნია — ფედერაციული სახელმწიფო, რომელმაც ჩრდილოეთ ამერიკის ვრცელი ტერიტორიები გააერთიანა, — და ფიქრობს, რომ რუსეთს ევრაზიაში მსგავსი ფუნქციის შესრულება მართებს.³⁶

ამრიგად, პოსტსაბჭოთა პერიოდის რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში ევრაზიანისტული მიმდინარეობა მკაფიოდ არის გამოკვეთილი.

³⁴ А.С. Панарин, *Россия в цивилизационном процессе (между атлантизмом и евразийством)* (Москва, 1994) 198-241.

³⁵ А.С. Панарин, „Вторая Европа“ или „Третий Рим“? Парадоксы европеизма в современной России. Вопросы философии, №10, 1996. 19-31.

³⁶ А.С. Панарин. *Россия в цивилизационном процессе*. 198-241.

ეს მიმდინარეობა ტრადიციული ევრაზიანიზმის ძირითად თეზისებს ეფუძნება, რომლებიც მოკლედ ასე შეიძლება ჩამოყალიბდეს:

რუსეთის არის განსკუთრებული, ევრაზიული ცივილიზაციის მატარებელი ქვეყანა;
ამ განსაკუთრებული იდენტურობიდან გამომდინარეობს მისი დაპირისპირება დასავლეთთან;
დასავლეთთან კონფორტაციის პირობებში რუსეთის პოტენციური მოკავშირეები აზიის ხალხები არიან;
აუცილებელია ევრაზიულ პლაცდარმზე კონტროლის შენარჩუნება, ხოლო რუსეთი კვლავაც იმპერიად უნდა დარჩეს.

ამასთან, თანამედროვე ევრაზიანიზმი განსხვავდება ამ კონცეფციის ტრადიციული მოდელისაგან სულ მცირე ერთ, უაღრესად მნიშვნელოვან საკითხში. კერძოდ, დუგინი და მიტროფანოვი რუსეთის პოტენციურ მოკავშირებს შორის გერმანიას ასახელებენ, ხოლო საუიცი და ტრუბეცკოი რუსეთის მოკავშირეებად მხოლოდ აზიის ქვეყნებს განიხილავდნენ.

თანამედროვე ეტაპზე შესაძლებელია აგრეთვე საუბარი რადიკალურ (დუგინი, მიტროფანოვი) და ზომიერ (პანარინი) ევრაზიანიზმზე.

2.3 თანამედროვე სლავიანოფილები

საგარეო პოლიტიკის საკითხების შესახებ წარმოებულ დისკუსიაში სლავიანოფილური მიმდინარეობის ერთ-ერთ თვალსაჩინო წარმომადგენლად შეიძლება მივიჩნიოთ რუსეთის სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარის მოადგილე სერგეი ბაბურინი. ბაბურინის კონცეფციის სანყისი წერტილია თეზისი სახელმწიფოს ტერიტორიის შესახებ. ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორია, ბაბურინის აზრით, არის ის არეალი, სადაც ჩამოყალიბდა ათასწლოვანი რუსული ცივილიზაცია და რუსული სახელმწიფო, რომლის საფუძველსაც აღმოსავლეთ სლავური ხალხების კავშირით წარმოქმნილი რუსული სუპერეთნოსი წარმოადგენდა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად მოხდა რუსული სუპერეთნოსის დანაწევრება და ამ ტერიტორიაზე დღეს არსებული სუვერენული სახელმწიფოები სწორედ რუსული ცივილიზაციის ნამსხვრევები არიან. რუსეთის ისტორიული მისია მათ ხელახლა გაერთიანებას გულისხმობს. ბაბურინის აზრით, უნდა შეიქმნას ახალი სახელმწიფოებრივი გაერთიანება — რუსეთის კავშირი, რომელშიც შერწყმული იქნება რუსეთის იმპერიისა და საბჭოთა კავშირის საუკეთესო თვისებები და რომელიც შესაძლებელს გახდის უნიკალური რუსული ცივილიზაციის გადარჩენას. თავდაპირველად უნდა გაერთიანდეს სლავური ბირთვი (რუსეთი, ბელორუსია, უკრაინა და, შესაძლოა ყაზახეთიც), რომელიც შემდგომში კონფედერაციულ ურთიერთობებს დაამყარებს საბჭოთა კავშირის სხვა ყოფილ რესპუბლიკებთან.³⁷

ბაბურინი აღნიშნავს, რომ აღმოსავლეთ ევროპაში, მცირე აზიასა და ცენ-

³⁷ С. Н. Бабурин, Территория государства: правовые и геополитические проблемы.
<http://www.univer.omsk.su/graduates/baburin/BOOKS/26.htm> (accessed: 17.12.2006).

ტრალურ აზიაში ისტორიულად დიდი ბიზანტიური კულტურის მემკვიდრე ორი ცივილიზაცია დომინირებდა — სლავური და თურქული. ერთი რომელიმე მხარის გაძლიერება მეორის დასუსტებას გულისხმობდა, მათ შორის წონასწორობის არსებობა კი აღმოსავლეთ და სამხრეთ ევროპაში მშვიდობას უზრუნველყოფდა. ბაბურიზმის აზრით, დღეს თურქეთი ძლიერდება, ხოლო სლავური სამყარო დეზინტეგრაციას განიცდის, რასაც ხელი შეუწყო დასავლეთმა, რომელმაც დაარღვია 1975 წლის ჰელსინკის აქტის პრინციპები (საზღვრების ურღვევობა) საბჭოთა კავშირისა და იუგოსლავიის შემთხვევაში. თურქეთის გაძლიერების პარალელურად, შეინიშნება პანთურქიზმის იდეის აღორძინებაც. ბაბურიზმი ფიქრობს, რომ ატლანტისტური მსოფლიო წესრიგის პროექტების თანახმად, თურქეთმა უნდა დაიკავოს ის სივრცეები, საიდანაც სლავებს აძევებენ. მისი აზრით, საბჭოთა კავშირის დაშლა საერთოევროპული გეოპოლიტიკური კატასტროფა იყო, რადგანაც მან არსებული წონასწორობის დარღვევა გამოიწვია და, ამიტომაც, საბჭოთა კავშირის აღდგენით დასავლეთიც უნდა იყოს დაინტერესებული. ბაბურიზმი აფრთხილებს დასავლეთს, რომ მხოლოდ ძლიერი რუსეთი შეძლებს შეინარჩუნოს კონტროლი ციმბირის უდიდეს ბუნებრივ რესურსებზე, ხოლო რუსეთის დეზინტეგრაციის შემთხვევაში ამ რესურსებს ანტიდასავლურად განწყობილი ჩინეთი დაეუფლება.³⁸

სლავიანოფილებს შეიძლება მიეკუთვნოთ აგრეთვე რუსეთის სახელმწიფო სათათბიროს საერთაშორისო საქმეთა კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე ნატალია ნაროჩნიცკაია, რომელიც ნიკოლაი დანილევსკის დიდ გავლენას განიცდის. ისევე, როგორც დანილევსკი, ნაროჩნიცკაიაც ყურადღებას ალმოსავლეთის საკითხზე³⁹ ამახვილებს და ამტკიცებს, რომ ეს საკითხი არა მე-19 საუკუნისა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის პრობლემაა, არამედ დასავლური და რუსული (სლავური), ლათინური და მართლმადიდებლური ცივილიზაციების პერმანენტული დაპირისპირება, რომელიც სულ ცოტა ათასი წელია გრძელდება. ნაროჩნიცკაია აღნიშნავს, რომ დასავლეთის უარყოფითი დამოკიდებულება რუსეთის მიმართ განპირობებულია მისი სლავური ბუნებით, რომელიც რომანო-გერმანული კულტურის ათვისებას გამორიცხავს და იზიარებს დანილევსკის მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ დასავლეთის აგრესია რუსეთისა და ზოგადად სლავების მიმართ გარდაუვალი და მუდმივი მოვლენაა. ნაროჩნიცკაიას აზრით, დასავლეთი რუსეთის წინააღმდეგ ყოველთვის ამტკიცებდა იყენებდა და დღესაც იყენებს ისლამურ ძალებს, რაც თურქეთის მხარდაჭერაში და ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე ბოსნიის მუსლიმური სახელმწიფოს წარმოქმნაში გამოიხატება. ავტორი ფიქრობს, რომ დასავლეთის პოლიტიკა მიზნად ისახავს მართლმადიდებელი სლავების დამარცხებას და მათი მიწების ქცევას ატლანტისტური ცივილიზაციის სამფლობელოდ. სწორედ ამ მიზნით განხორციელდა საბჭოთა კავშირის დაშლა, ზენოლას სერბეთსა და ბელორუსიაზე, აგრეთვე ჩეხეთის, პოლონეთისა და უნგრეთის განევრიანება ნატო-ში. ნაროჩნიცკაიას აზრით, ეს კათოლიკე სლავი ერები მართლმადიდებელი სლავების მიმართ განსაკუთრებული სიძულვილით გამ-

³⁸ Н. Бабурин, Российский союз как геополитическая закономерность.

<http://www.univer.omsk.su/graduates/baburin/BOOKS/rusway.htm> (accessed: 17.12.2006).

³⁹ Н. А. Нарочницкая, Россия и мировой восточный вопрос. <http://www.pravoslavie.ru/analit/global/vostochvopros.htm> (accessed: 17.12.2006).

ოიჩივეიან.³⁹

თანამედროვე სლავიანოფილების მოსაზრებები ახლოს არის ტრადიციულ სლავიანოფილობასა და პანსლავიზმთან და შემდეგ თეზისებს ეფუძნება:

რუსეთი არის განსაკუთრებული, სლავურ-მართლმადიდებლური ცივილიზაციის მატარებელი სახელმწიფო, რაც განაპირობებს დასავლეთის ნაგატიურ დამოკიდებულებას მის მიმართ; რუსეთის პოტენციური მოკავშირეები არიან სხვა სლავი და მართლმადიდებელი ხალხები, ხოლო მონინააღმდეგეები — დასავლური ცივილიზაცია და ისლამური სამყარო (შესაძლოა ჩინეთიც); აუცილებელია კონტროლის შენარჩუნება ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე და ერთიანი სახელმწიფოს აღდგენა, რათა აღკვეთილ იქნეს მეტოქე ცივილიზაციების დამკვიდრება ამ სივრცეში.

პოსტსაბჭოთა პერიოდის რუსეთში საგარეო პოლიტიკის თემაზე შექმნილ ნაშრომებში ყველაზე ნაკლებად სლავიანოფილური მიმდინარეობაა გამოკვეთილი. სლავიანოფილობა და პანსლავიზმი წარმოიშვა როგორც რეაქცია ზაპადნიკობასა და დასავლურ ორიენტაციაზე. თანამედროვე რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში ზაპადნიკობის ძირითად ალტერნატივად, როგორც ჩანს, ევრაზიანიზმი ყალიბდება, ხოლო სლავიანოფილობის გავლენა იკლებს. საგარეო პოლიტიკის საკითხების კვლევით დაკავებულ მეცნიერთა შორის სლავიანოფილების რიცხვი მცირეა. თავად სლავიანოფილებიც ამჟამად ევრაზიანიზმის გარკვეულ გავლენას განიცდიან, რაზეც მათ ნაშრომებში გამოყენებული ზოგიერთი გეოპოლიტიკური თეზისი მეტყველებს (მაგალითად, ბაბურინი ატლანტიზმთან დაპირისპირებაზე საუბრობს).

თანამედროვე სლავიანოფილობის სისუსტე იმითაც შეიძლება იყოს განპირობებული, რომ ეს მიმდინარეობა სლავი და მართლმადიდებელი ხალხების გაერთიანების იდეას ემყარება. აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოების ევროკავშირსა და ნატო-ში ინტეგრაციასთან ერთად, ამგვარი გაერთიანება სულ უფრო ნაკლებად რეალური ჩანს.

თავი მესამე.

გლობალური და რეგიონალური პოლიტიკის ძირითადი საკითხები

პოსტსაბჭოთა პერიოდის რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში

3.1 ცივი ომის დასასრული და ახალი მსოფლიო წესრიგი

საგარეო პოლიტიკის საკითხებისადმი მიძღვნილ პოსტსაბჭოთა პერიოდის რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაში დიდი ყურადღება ეთმობა ცივი ომის შემდგომი საერთაშორისო სისტემის კონფიგურაციას და რუსეთის ადგილს ამ სისტემაში. აღნიშნულ სფეროში განსაკუთრებით აქტიურად განიხილება სამი საკითხი: 1) ცივი ომის დასასრული. 2) თანამედროვე საერთაშორისო სისტემისა და მსოფლიო წესრიგის ხასიათი. 3) რუსეთის სტატუსი საერთაშორისო სისტემაში.

საგარეო პოლიტიკის საკითხებით დაკავებული რუსი ავტორების უმეტესობა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ცივი ომის დასრულების საკითხს და კერძოდ კი იმას, დამარცხდა თუ არა რუსეთი ცივ ომში. მათი დიდი ნაწილი ამტკიცებს, რომ რუსეთი ცივ ომში არ დამარცხებულა, რომ მან თავად მოუღო ბოლო კომუნისტურ ტოტალიტარულ მმართველობას, საკუთარი ნებით უბოძა დამოუკიდებლობა საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებს და გაიყვანა შეიარაღებული ძალები აღმოსავლეთ ევროპიდან.

თანამედროვე საერთაშორისო სისტემის კონფიგურაციის საკითხთან დაკავშირებით, რუსი ავტორების უმეტესობა ფიქრობს, რომ ცივი ომის შემდგომი სისტემა უკვე მრავალპოლუსიანია, ან უახლოეს მომავალში გახდება მრავალპოლუსიანი. ავტორთა დიდი ნაწილი, მათ შორის დასავლური ორიენტაციის მომხრე სპეციალისტებიც, აკრიტიკებს ამერიკის შეერთებული შტატების მცდელობას, დაამყაროს ერთპოლუსიანი მსოფლიო წესრიგი და ამგვარ მცდელობას უპერსპექტივოდ მიიჩნევს.

ავტორების უმეტესობა აგრეთვე თანხმდება იმაზე, რომ თანამედროვე საერთაშორისო სისტემაში რუსეთს განსაკუთრებული ადგილი უკავია, ან მოიპოვებს მას ახლო მომავალში. ასეთი განსაკუთრებული სტატუსის

მიზეზად, როგორც წესი, სახელდება რუსეთის უნიკალური გეოპოლიტიკური (ზოგიერთი ავტორის შემთხვევაში კი, გეოეკონომიკური) მდებარეობა. ავტორების შედარებით მცირე ნაწილი სექსტიკურად აფასებს რუსეთის მსოფლიო სისტემის ერთ-ერთ ცენტრად გადაქცევის პერსპექტივას და ქვეყნის სტატუსის დაქვეითებას ვარაუდობს.

ზემოხსენებულ საკითხებთან დაკავშირებით თითქმის იდენტურია რუსეთის პირველი, მეორე, მესამე და მეოთხე საგარეო საქმეთა მინისტრების, ანდრეი კოზირევის, ევგენი პრიმაკოვის, იგორ ივანოვისა და სერგეი ლავროვის მოსაზრებები.

კოზირევი ამტკიცებს, რომ დასავლეთთან კონფრონტაციას ტოტალიტარული კომუნისტური სისტემა ეწეოდა და არა რუსი ხალხი, რომ ეს სისტემა სწორედ რუსმა ხალხმა დაამხო და რომ ეს მეტად მნიშვნელოვანი გარემოებაა, რომელიც განასხვავებს საბჭოთა კომუნიზმის მარცხს გერმანული ნაციზმისა და იაპონური მილიტარიზმის დამარცხებისაგან. კოზირევი დარწმუნებულია, რომ 21-ე საუკუნეში არ დამყარდება *Pax Americana* და რომ მსოფლიო მრავალპოლუსიანი იქნება, ხოლო რუსეთი კვლავაც დარჩება მსოფლიო მნიშვნელობის სახელმწიფოდ თავისი სამხედრო ძლიერების, უახლესი ტექნოლოგიების, ბუნებრივი რესურსებისა და გეოსტრატეგიული მდებარეობის წყალობით. ამასთანავე, მსოფლიოში ჩნდება ძალის ახალი ცენტრები, ხოლო თანამედროვე საერთაშორისო პრობლემების ხასიათს მრავალმხრივი გადანყვეტილებები უფრო შეესაბამება.⁴⁰

ევგენი პრიმაკოვი აღნიშნავს, რომ ცივი ომის დასრულების შემდეგ, კონფრონტაციული ბიპოლარული მსოფლიოს ნაცვლად, მრავალპოლუსიანი მსოფლიოს წარმოქმნის ტენდენცია შეიმჩნევა. ქვეყნები, რომლებიც ადრე ორი პოლუსის გარშემო იყვნენ დაჯგუფებულნი, ახლა შორდებიან ამ პოლუსებს. აღმოსავლეთ ევროპისა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნები მეტწილად აღარ არიან ორიენტირებულნი რუსეთზე, ხოლო დასავლეთ ევროპის ქვეყნები ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ ტრანსატლანტიკურ კავშირებს. ძლიერდება იაპონიისა და ჩინეთის პოზიციები. პრიმაკოვი არ იზიარებს მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ ცივ ომში ერთ-ერთმა მხარემ გაიმარჯვა და ამტკიცებს, რომ „რკინის ფარდის“ ორივე მხარეს მყოფმა ხალხებმა ერთობლივად დაასრულეს კონფრონტაცია. მისი აზრით, გამარჯვებულთა და დამარცხებულთა შესახებ საუბარი ერთპოლუსიანი მსოფლიო წესრიგის დამყარებას ემსახურება, რაც მსოფლიო თანამეგობრობის უმეტესი ნაწილისათვის მიუღებელია.⁴¹

თანამედროვე მსოფლიო სისტემის შესახებ მსგავს მოსაზრებას გამოთქვამს იგორ ივანოვიც. საერთაშორისო სამართლის განვითარებასა და განმტკიცებაზე საუბრისას იგი აღნიშნავს, რომ „მუშაობელია არ დავინახოთ, თუ რამდენად აქტუალურია ეს მოსაზრებები თანამედროვე ეპოქაში, როდესაც ადგილი აქვს გლობალიზაციას და გადასვლას ბიპოლარული მსოფლიო წეს-

⁴⁰ A. В. Козырев, Стратегия партнерства. Международная жизнь, №5, 1994. 5-15.

<http://www.univer.omsk.su/graduates/baburin/BOOKS/rusway.htm> (accessed: 17.12.2006).

⁴¹ Е. М. Примаков, Международные отношения накануне XXI века: проблемы, перспективы. Международная жизнь, №10, 1996. 3-13.

რიგიდან მრავალპოლუსიან მსოფლიო წესრიგზე.⁴² ივანოვი ფიქრობს, რომ ახალი მსოფლიო წესრიგი უნდა იყოს სამართლიანი და დემოკრატიული, ხოლო მრავალპოლუსიანი მსოფლიო წესრიგის ფორმირება თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების იმპერატივია და არა უტოპია. ივანოვი ხაზს უსვამს გაერო-ს ცენტრალურ როლს ახალ მსოფლიო წესრიგში.⁴³

რუსეთის მოქმედი საგარეო საქმეთა მინისტრი სერგეი ლავროვი ფიქრობს, რომ ამჟამინდელი მსოფლიო წესრიგი გამორიცხავს ყოველგვარ მონოპოლიზმს და რომ შეუძლებელია თანამედროვე საფრთხეებზე რეაგირება ცალმხრივი ქმედებებით. ლავროვის აზრით, მომავალი მსოფლიო წესრიგი უნდა ეფუძნებოდეს პრობლემათა მოგვარების კოლექტიურ მექანიზმებს. იგი ხაზს უსვამს გაერო-ს უნიკალურ ლეგიტიმურობას.⁴⁴ ლავროვი მიიჩნევს, რომ რუსეთს ხელეწიფება შეასრულოს განსაკუთრებული როლი მსოფლიო პოლიტიკაში და ხელი შეუწყოს თანხმობის შემარჩუნებას მსოფლიოს ცივილიზაციებს შორის.⁴⁵ ლავროვი ამტკიცებს, რომ რუსეთი აღარ არის იდეოლოგიზებული იმპერიული სახელმწიფო მას შემდეგ, რაც მან უარი თქვა ცივი ომის გარძელებაზე.⁴⁶

ერთპოლუსიანი მსოფლიოს მოდელს აკრიტიკებს ალექსანდრე პანარინიც. მისი აზრით, აშშ-მა წამოაყენა ერთპოლუსიანი მსოფლიოს კონცეფცია, რომელიც სხვა ქვეყნებისათვის გამოწვევას წარმოადგენს და საბოლოოდ კიდევ ერთი მსოფლიო ომის მიზეზი გახდება. პანარინი ამტკიცებს, რომ ასეთი მოდელის ფარგლებში არსებობს მხოლოდ ერთი სუვერენული სახელმწიფო (აშშ), ხოლო სხვები სუვერენიტეტს მოკლებულნი არიან. ამავე დროს, წარმოებს ან იგეგმება იმ მსხვილ სახელმწიფოთა დაშლა, რომლებსაც პოტენციურად შეუძლიათ, ერთპოლუსიან მოდელს შეენინააღმდეგონ. ასეთი სახელმწიფოები, პანარინის აზრით, რუსეთი და ჩინეთი არიან.⁴⁷

პოლიტოლოგი კამალუდინ გაჯიევი ფიქრობს, რომ დასავლეთს არ მოუპოვებია გამარჯვება ცივ ომში და საბჭოთა კავშირი დასავლეთის მიერ განხორციელებული პოლიტიკის შედეგად კი არ დამარცხდა, არამედ საკუთარი შიდა ნაკლოვანებების გამო შეწყვიტა არსებობა. გაჯიევის აზრით, ახალ მსოფლიო წესრიგში აშშ-ს ერთადერთი ზესახელმწიფოს როლის შესრულება არ შეუძლია და არც სჭირდება. ცივი ომის დასასრულთან ერთად გაქრა ბიპოლარუ-

⁴² И.С.Иванов, Новизна и преемственность в российской внешней политике. Независимая газета, №106, 15 июня 2001 г.

⁴³ И.С.Иванов, Иракский кризис и борьба за новое мироустройство. Дипломатический ежегодник Дипломатической академии МИД России, 2003. http://www.mid.ru/bgrp_4.nsf/0/ca86999961a0db25c3256e200048309e?OpenDocument (accessed: 21.12.2006).

⁴⁴ С.В.Лавров, Демократия, международное управление и будущее мироустройство. Россия в глобальной политике, № 6, 2004. <http://www.globalaffairs.ru/numbers/11/3427.html> (accessed: 21.12.2006).

⁴⁵ С.В. Лавров, Несколько штрихов к международному портрету Москвы. Международная жизнь, №9-10, 2006

⁴⁶ С.В.Лавров, 60-летие Фултона: уроки "холодной войны" и современность. Российская газета, 6 марта 2006.

⁴⁷ А.С. Панарин, Онтология террора.

<http://arcto.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=993> (accessed: 21.12.2006).

ლი სისტემა და აგრეთვე წარსულს ჩაბარდა თვით ზესახელმწიფოს ცნება. გაჯიევის მტკიცებით, ადგილი აქვს ახალი მსოფლიო წესრიგის ფორმირებას რეალური პოლიცენტრიზმის საფუძველზე, რომელიც საგრძნობლად განსხვავდება მე-19 საუკუნისა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის მრავალპოლუსიანი სისტემისაგან. გაჯიევი მიიჩნევს, რომ პოლიცენტრული წესრიგი, რომელიც ამჟამად ყალიბდება ჭეშმარიტად გლობალური მასშტაბისაა. ცივი ომის დასრულების შემდეგ შემცირდა დასავლეთ ევროპისა და იაპონიის დამოკიდებულება ამერიკის შეერთებულ შტატებზე და ისინი დამოუკიდებელ ცენტრებად იქცნენ. აღმავლობას განციდის ჩინეთი და ზოგადად წყნარი ოკეანის რეგიონი, დანინაურდნენ ახალი ინდუსტრიული ქვეყნები. გაჯიევის აზრით, გარდა ძალის ტრადიციული ცენტრებისა, ძალას იკრებენ საერთაშორისო ორგანიზაციები და ტრანსნაციონალური კორპორაციები, რაც კიდევ უფრო ამცირებს ერთპოლუსიანი ან თუნდაც ორპოლუსიანი სისტემის წარმოქმნის ალბათობას. ახალ მსოფლიო სისტემაში რუსეთის ადგილზე საუბრისას, გაჯიევი აღნიშნავს, რომ თუმცა პოსტსაბჭოთა კრიზისი ერთგვარად ამცირებს რუსეთის საგარეო პოლიტიკურ აქტივობას, პერსპექტივაში რუსეთი უდავოდ დიდი სახელმწიფოა, რაც განპირობებულია მსოფლიოს გეოსტრატეგიულ სტრუქტურაში მისი ადგილითა და გეოპოლიტიკური მდებარეობით.⁴⁸

რუსეთის გეოპოლიტიკურ მდებარეობაზე ამახვილებს ყურადღებას პოლიტოლოგი ელგიზ პოზდნიაკოვიც. პოზდნიაკოვის აზრით, რუსეთი, რომელიც აკონტროლებს პართლენდს, ისტორიულად მსოფლიოში ცივილიზაციური ბალანსისა და ძალთა ბალანსის გარანტი იყო. რუსეთის მიერ ჰართლენდის კონტროლი სწორედ გეოპოლიტიკური ნონასწორობისა და სტაბილურობის შენარჩუნებას ემსახურებოდა და არა მსოფლიოში რუსეთის ჰეგემონიის დამყარებას. აქედან გამომდინარე, რუსეთის დეზინტეგრაცია და ჰართლენდის დაქუცმაცება გლობალური გეოპოლიტიკური ნონასწორობის დარღვევის საფრთხეს წარმოშობს.⁴⁹

მსგავს მოსაზრებას გამოთქვამს რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აშშ-ისა და კანადის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე ვიქტორ კრემენიუკი, რომელიც ამტკიცებს, რომ ძლიერი და მეგობრულად განწყობილი რუსეთის გარეშე დასავლეთს გაუჭირდება სტაბილური და პროგნოზირებადი მსოფლიო წესრიგის დამყარება და რომ რუსეთის მარგინალიზაციის შემთხვევაში მთელი მსოფლიო სისტემა სოლიდურ საყრდენს დაკარგავს. კრემენიუკი აგრეთვე მიიჩნევს, რომ ცივ ომში კომუნისტური სისტემა დამარცხდა და არა რუსეთი და რომ ეს სისტემა ქვეყნის შიგნით არსებულმა ძალებმა დაამარცხეს და არა დასავლეთმა.⁵⁰

პოლიტოლოგი, ფონდ „პოლიტიკის“ პრეზიდენტი ვიარესლავ ნიკონოვი ხაზს უსვამს რუსეთის განსაკუთრებულ ადგილს მსოფლიო წესრიგში და აღნიშნავს, რომ რუსეთი არის და იქნება ძალის დამოუკიდებელი ცენტრი ისევე,

⁴⁸ К.С. Гаджиев, От биполярной к новой конфигурации геополитических сил. Мировая экономика и международные отношения. № 7, 1993.

⁴⁹ Э.А. Поздняков, Геополитический коллапс и Россия. Международная жизнь, август-сентябрь 1992. 5-15.

⁵⁰ В.А. Кременюк, “Теряет” ли запад Россию? Независимая газета, 1 декабря 1995.

როგორც აშშ, ჩინეთი, ევოკავშირი ან ინდოეთი. ნიკონოვის აზრით, მართალია რუსეთი აღარ არის მსოფლიოს ორი ზესახელმწიფოდან ერთ-ერთი, მაგრამ ის კვლავაც არის დიდი სახელმწიფო, რომლის განსაკუთრებული ადგილი განპირობებულია გაერო-ს უშიშროების საბჭოს მუდმივი წევრის სტატუსით, ენერგეტიკული და სხვა ბუნებრივი რესურსებით, ბირთვული და კოსმოსური ტექნოლოგიების ფლობით, აგრეთვე მისი წვლილით მსოფლიო ცივილიზაციის განვითარებაში უკანასკნელი ათასი წლის მანძილზე. ნიკონოვი ფიქრობს, რომ სოციალ-ეკონომიკური, ტექნოლოგიური და პოლიტიკური მოდერნიზაცია საშუალებას მისცემს რუსეთს, სხვა პარამეტრებითაც გაუთანაბრდეს დიდ სახელმწიფოებს.⁵¹

უფრო ფრთხილია რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აშშ-ისა და კანადის ინსტიტუტის დირექტორის სერგეი როგოვის შეხედულებები, რომელიც ფიქრობს, რომ რუსეთის დღევანდელი პოზიცია საერთაშორისო სისტემაში მეტად მოკრძალებულია. ეკონომიკურმა კრიზისმა გამოიწვია ქვეყნის სამხედრო პოტენციალის დაქვეითება. როგოვის აზრით, რუსეთი, საბჭოთა კავშირისაგან განსხვავებით, ვერ იქნება ზესახელმწიფო მაგრამ ტერიტორიის სიდიდით, მოსახლეობის რაოდენობით, ეკონომიკური, სამხედრო და სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალით დიდი ევრაზიული სახელმწიფოა, რომელსაც შეუძლია, მრავალპოლუსიანი მსოფლიოს ერთ-ერთი წამყვანი აქტორი გახდეს. როგოვს მიაჩნია, რომ ამჟამინდელი კრიზისიდან თავის დაღწევა რუსეთს ძალუძს თავისი უნიკალური მდებარეობის წყალობით — მსოფლიოს გეოეკონომიკური რუკის ცენტრში. რუსეთის ახალი სტრატეგია, მისი აზრით, მიზნად უნდა ისახავდეს ქვეყნის გადაქცევას სატრანსპორტო დერეფნად ევროკავშირსა და აზია-წყნარ ოკეანის რეგიონს შორის.⁵²

ზემოხსენებული ავტორებისაგან განსხვავებულ შეხედულებებს გვთავაზობენ ალექსეი არბატოვი და ალექსეი ბოგატუროვი. მართალია არბატოვი ფიქრობს, რომ ამერიკის შეერთებული შტატების ეგიდით ერთპოლუსიანი მსოფლიოს წარმოქმნა რუსეთისათვის მიუღებელია, მაგრამ აღნიშნავს, რომ ეკონომიკური განვითარების ტენდენციებიდან გამომდინარე, რუსეთს გაუჭირდება მრავალპოლუსიანი მსოფლიოს ერთ-ერთ პოლუსად ჩამოყალიბება. ამდენად, არბატოვის აზრით, მეტად მნიშვნელოვანია ის, თუ ვინ იქნება რუსეთის მოკავშირე მომავალში.⁵³ რაც შეეხება ცივი ომის დასრულებისა და საბჭოთა კავშირის დაშლის საკითხს, აქ არბატოვის მოსაზრებები ავტორთა უმრავლესობის მოსაზრებათა ანალოგიურია. არბატოვი მიიჩნევს, რომ სხვა იმპერიებისაგან განსხვავებით საბჭოთა კავშირი არ დამლიდა ომში დამარცხების შედეგად და არც იმ აზრს იზიარებს, რომ საბჭოთა სისტემას გამალებულმა შეიარაღებამ მოუღო ბოლო. არბატოვი აღნიშნავს, რომ საბჭოთა სისტემის მოსპობა რეფორმატორი კომუნისტებისა და რუსი დემოკრატების დამსახურებაა და არა გარეშე ზეწოლისა. შესაბამისად ცივი ომის მთავარი გამარჯვებული სწორედ რუსეთია და არა აშშ და მისი მოკავშირეები.⁵⁴

⁵¹ В. Никонов. Суверенная демократия. Труд. 15 апреля 2006.

⁵² С. М. Рогов. Контуры новой российской стратегии. НГ-сценарии, 3 марта 1998.

⁵³ А. Г. Арбатов. Безопасность: российский выбор. 311, 515-516.

⁵⁴ იქვე. 42-48.

ზემოთ განხილული ავტორების შეხედულებებისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავდება ალექსეი ბოგატუროვის პოზიცია. მსოფლიოს ნამყვან სახელმწიფოთა სამხედრო, პოლიტიკური და ეკონომიკური შესაძლებლობების, აგრეთვე მათი იდეოლოგიური გავლენის ანალიზის საფუძველზე ბოგატუროვი ამტკიცებს, რომ აშშ-ის უპირატესობა ყველა ამ სფეროში კელაავაც დიდია და რომ ბიპოლარული სისტემის რღვევის შემდეგ მრავალპოლუსიანი სისტემის წარმოქმნის ტენდენცია სულაც არ შეინიშნება. მეტიც, ბოგატუროვის აზრით, მრავალპოლუსიანი სისტემა არათუ არ არსებობს, არამედ მისი არსებობა არც არის სასურველი, რადგან წარსულში ამგვარი სისტემა ყოველთვის მსოფლიო ომის მიზეზი ხდებოდა (მაგალითად 1815 წლიდან არსებული ევროპული ძალთა ბალანსის სისტემა, რომელიც 1914 წელს პირველი მსოფლიო ომით დასრულდა). სისტემას, რომელიც ამჟამად ყალიბდება მსოფლიოში, ბოგატუროვი „პლურალისტურ ერთპოლუსიანობას“ უწოდებს. ამ სისტემაში პოლუსის როლს აშშ ასრულებს, რომელიც დიდი შეიდეულის ქვეყნების მჭიდრო გარემოცვაში მოქმედებს, ისინი კი, თავის მხრივ, მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენენ მის პოლიტიკაზე. ბოგატუროვი არ გვთავაზობს ცალსახა პროგნოზებს ამ სისტემაში რუსეთის საეარაუდო როლის შესახებ, თუმცა, ფიქრობს, რომ მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთს გაუჭირდება ზესახელმწიფოს სტატუსის დაბრუნება, მან აუცილებლად უნდა ითანამშრომლოს დასავლეთთან და მონაწილეობა მიიღოს ახალი სისტემის ფორმირებაში. ცივი ომის დასრულების საკითხთან დაკავშირებით ბოგატუროვი აღნიშნავს, რომ საბჭოთა კავშირს აღარ შესწევდა ძალა, გაეგრძელებინა კონფრონტაცია.⁵⁵

დომიტრი ტრენინი ფიქრობს, რომ რუსეთი ამჟამად არ არის ზესახელმწიფო ან, თუნდაც, დიდი სახელმწიფო. მსოფლიო რუკიდან საბჭოთა კავშირის გაქრობამ ბოლო მოუღო რუსეთის, როგორც ევრაზიული იმპერიის არსებობას. ტრენინი აღნიშნავს, რომ რევიზიონისტული პოლიტიკა, რომელიც რუსული იმპერიის აღორძინებასა და დასავლეთთან დაპირისპირების განახლებას გულისხმობს, მეტად სახიფათოა თავად რუსეთისათვის, რადგან ამგვარი დაპირისპირება კიდევ უფრო გამანადგურებელი მარცხით დასრულდება, ვიდრე ცივი ომის დროინდელი კონფრონტაცია. ტრენინის აზრით, რუსეთისათვის სახიფათოა აგრეთვე მრავალპოლუსიანი მსოფლიო ნებსრიგის დოქტრინა, ვინაიდან თავად რუსეთი ვერ გახდება პირველი რანგის პოლუსი, ხოლო რუსეთის ზოგადი რეგიონი შეიძლება ამა თუ იმ პოლუსის მიზიდულობის ელში აღმოჩნდეს, რაც საფრთხეს შეუქმნის ქვეყნის ტერიტორიულ მთლიანობას. ტრენინი ამტკიცებს, რომ რუსეთმა კონცენტრირება უნდა მოახდინოს სახელმწიფოს შიდა განვითარებასა და მოდერნიზაციაზე, ნაცვლად იმპერიის აღორძინების მცდელობისა.⁵⁶

ამჟამინდელ მსოფლიო სისტემაში რუსეთის ადგილს ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ რადიკალური ევრაზიანიზმის წარმომადგენლები (მიტროფანოვი,

⁵⁵ А.Д. Богатуров. Плюралистическая однополярность и интересы России. 37-46.

А.Д. Богатуров, Кризис миросистемного регулирования. Международная жизнь, №7, 1993. 30-40.

⁵⁶ Dmitri Trenin. The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization (Carnegie Moscow Center, 2001) 309, 313-316, 319.

დუგინი), რადგანაც მათი კონცეფცია მსოფლიო წესრიგის ძირეულ შეცვლას გულისხმობს და, ამდენად, არსებული სისტემის კონფიგურაციას ნაკლები მნიშვნელობა ენიჭება.

3.2 ურთიერთობები ევროპის ქვეყნებთან და ამერიკის შეერთებულ შტატებთან. ნატო-ს გაფართოება

თანამედროვე რუსი ავტორების დიდი ნაწილის დამოკიდებულება დასავლეთის (განსაკუთრებით აშშ-ის) მიმართ საკმაოდ კრიტიკულია. ეს ეხება როგორც აშკარად ანტიდასავლურად განწყობილ ავტორებს, ისე დასავლური ორიენტაციის მომხრეთა უმეტესობას. დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისა და აშშ-ის მიმართ გამოითქმის საყვედურები მთელ რიგ საკითხებთან დაკავშირებით, კერძოდ:

ცივი ომის დასრულების შემდეგ დასავლეთმა თავს მოახვია რუსეთს ეკონომიკური რეფორმების მოდელი, რომელიც არ ითვალისწინებდა რუსეთში არსებულ პირობებს და ეკონომიკის მოშლა, ქვეყნის დეინდუსტრიალიზაცია და მოსახლეობის გაღატაკება გამოიწვია;

დასავლეთი ეწინააღმდეგება ნებისმიერი სახის ინტეგრაციულ პროცესებს ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე, ცდილობს დაამკვიდროს აქ გეოპოლიტიკური პლურალიზმი (პოლიცენტრიზმი), ხელს უწყობს დაპირისპირებას რუსეთსა და უკრაინას შორის. ადგილი აქვს ორმაგი სტანდარტების გამოყენებას: თუ თავად დასავლეთში აქტიურად ვითარდება ინტეგრაციული პროცესები, დსთ-ის სივრცეში ამგვარი პროცესები რუსული იმპერიალიზმის გამოვლინებად მიიჩნევა;

დასავლეთი ცდილობს, დამკვიდრდეს საბჭოთა კავშირის მიერ დათმობილ გეოპოლიტიკურ პლაცდარმზე აღმოსავლეთ ევროპაში. ცივი ომის დასრულებისა და რუსეთის მიერ შემოთავაზებული „ახალი აზროვნების“ საპასუხოდ, დასავლეთი ინარჩუნებს ცივი ომის დროინდელ უსაფრთხოების სტრუქტურებს. ადგილი აქვს ნატო-ს გაფართოებას აღმოსავლეთით, რომელიც რუსეთის ეროვნული ინტერესების იგნორირების ხარჯზე ხორციელდება და მის იზოლირებას, ზოგიერთი ავტორის აზრით კი, საბოლოო დეზინტეგრაციას ისახავს მიზნად.

როგორც აღინიშნა, ამ კრიტიკულ მოსაზრებათა მნიშვნელოვან ნაწილს ზოგადად დასავლეთისადმი კეთილგანწყობილი რუსი ავტორებიც იზიარებენ. ამავე დროს, ისინი ფიქრობენ, რომ შესაძლებელია ამ პრობლემების მოგვარება და სათანადო პირობების შექმნა დასავლეთთან ნაყოფიერი თანამშრომლობისათვის. მათგან განსხვავებით, ანტიდასავლური ორიენტაციის ავტორებს მიაჩნიათ, რომ დასავლეთი მიზანმიმართულად ახორციელებს რუსეთის დასუსტების, იზოლაციისა და დეზინტეგრაციის პოლიტიკას, რის გამოც

საჭიროა არა დასავლეთთან თანამშრომლობა, არამედ მისი შეკავების საშუალებათა მოძიება.

რუსეთის პირველი საგარეო საქმეთა მინისტრი ანდრეი კოზირევი აღნიშნავს, რომ დასავლეთის დემოკრატიული სახელმწიფოები ბუნებრივი მოკავშირეები არიან დემოკრატიული რუსეთისათვის. კოზირევი დარწმუნებულია, რომ რუსეთი, ისევე როგორც არაერთხელ მომხდარა წარსულში, დაძლევის პოსტსაბჭოთა კრიზისს და დიდი სახელმწიფოს სტატუსით დაბრუნდება მსოფლიო ასპარეზზე. უცნობია მხოლოდ ის, თუ როგორი იქნება ეს სახელმწიფო — დასავლეთის მიმართ მეგობრულად განწყობილი და დემოკრატიული თუ ტოტალიტარული და მტრული. მეორე შესაძლებლობის თავიდან ასაცილებლად დასავლეთმა რუსეთი თანასწორ პარტნიორად უნდა აღიაროს და პატივი სცეს მის ინტერესებს, რაც ხელს შეუწყობს დემოკრატიული ძალების პოზიციათა განმტკიცებას თავად რუსეთში და ალკვეთს ანტიდასავლური, იმპერიული ძალების მოსელას ხელისუფლების სათავეში. საბოლოო ჯამში, მიუხედავად დასავლეთის მიმართ გამოთქმული მთელი რიგი კრიტიკული შენიშვნებისა, კოზირევი რუსეთის სამომავლო განვითარების ერთადერთ მისაღებ გზად სწორედ ევროპის ქვეყნებთან და აშშ-სთან პარტნიორობასა და დასავლურ სქემებში რუსეთის ჩართვას მიიჩნევს.⁵⁷

რუსეთის კიდევ ერთი ყოფილი საგარეო საქმეთა მინისტრი იგორ ივანოვი აღნიშნავს, რომ ევროპული მიმართულება რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტია. ივანოვი ემხრობა სტრატეგიული პარტნიორობის განვითარებას პოზიტიური ურთიერთდამოკიდებულების საფუძველზე და აღნიშნავს, რომ რუსეთი დაინტერესებულია ევროკავშირის კონსოლიდირებითა და მისი პოზიციების განმტკიცებით მსოფლიო ასპარეზზე. ივანოვი ხაზს უსვამს იმას, რომ რუსეთი კვლავაც ძირითადი ევროპული ფასეულობების ერთგულია.⁵⁸ ივანოვი აგრეთვე ემხრობა სტრატეგიულ პარტნიორობას აშშ-სთან და ფიქრობს, რომ რუსეთსა და აშშ-ს ხელეწიფებით, მიაღწიონ „ურთიერთგაგებისა და პარტნიორობის უპრეცედენტო დონეს.“ ივანოვის მტკიცებით, მოსკოვსა და ვაშინგტონს შორის არსებული უთანხმოებები შეეხება არა სტრატეგიულ მიზნებს, არამედ ამ მიზნების მიღწევის გზებსა და საშუალებებს.⁵⁹

რუსეთის მოქმედი საგარეო საქმეთა მინისტრის სერგეი ლავროვის აზრით, არ არსებობს რაიმე ფატალური მიზეზი რუსეთსა და დასავლეთს შორის კონფრონტაციისათვის და საჭიროა, თავიდან იქნეს აცილებული ირაციონალური ანტიდასავლური განწყობის წარმოშობა რუსეთში. ლავროვი აღნიშნავს, რომ სერიოზული უთანხმოებების პირობებშიც კი, რუსეთი და აშშ ახერხებენ იმას, რომ არ დაივიწყონ საერთო სტრატეგიული ინტერესები და არ დაუშვან კონფრონტაცია. ლავროვი ხაზს უსვამს რუსეთის მზარდ პარტნიორობას ამერიკის შეერთებულ შტატებთან, ევროკავშირთან და ნატო-სთან.⁶⁰ ამავე დროს,

⁵⁷ А. В. Козырев, Стратегия партнерства. 5-15.

⁵⁸ И. С. Иванов, Россия и Европейский Союз: движение навстречу друг другу. <http://www.denmark.mid.ru/715.html> (accessed: 21.12.2006).

⁵⁹ И. С. Иванов, Россия и США: века в истории отношений. Известия, 26 ноября 2003.

⁶⁰ С. В. Лавров, Возврата к “холодной войне” не будет. Известия, 10 февраля 2005.

ლაეროვი ამტკიცებს, რომ ნატო-ს გაფართოება არ პასუხობს იმ გამოწვევებს, რომელთა წინაშეც დღეს ევროპა დგას.⁶¹

დასავლეთთან პარტნიორობის აუცილებლობაზე ყურადღებას ამახვილებს რუსეთის პრეზიდენტის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელის მოადგილე ვლადისლავ სურკოვი. იგი აღნიშნავს, რომ ევროპის ინტელექტუალური რესურსების გარეშე შეუძლებელია რუსეთის მოდერნიზაცია. სურკოვის მტკიცებით, რუსეთი ერთ-ერთი გავლენიანი ევროპული სახელმწიფოა და ამდენად მან უნდა შეინარჩუნოს საკუთარი ადგილი ევროპაში, უნდა იყოს ევროპული ცივილიზაციის თანაავტორი, განამტკიცოს თავისი პოზიცია ევროპის ფილოსოფიურ, სოციოლოგიურ და პოლიტოლოგიურ დისკურსებში. ამავე დროს, სურკოვის მოსაზრებები ემყარება თეზისს „სუვერენული დემოკრატიის“ შესახებ, რაც გულისხმობს, რომ თუმცა რუსმა ხალხმა თავისი სახელმწიფოს მოწყობის ფორმად დემოკრატია აირჩია, მიუღებელია რაიმე სახის გარეშე კარნახი ამ დემოკრატიის კონკრეტული შინაარსისა და ფორმების თაობაზე. სურკოვი აგრეთვე ხაზს უსვამს საერთაშორისო ურთიერთობების ლიბერალიზაციისა და მსოფლიო ეკონომიკის დემონოპოლიზაციის აუცილებლობას, აღნიშნავს, რომ რუსეთის ბუნებრივ რესურსებზე დაყრდნობით განხორციელებული საერთაშორისო პროექტებიდან მიღებული მოგების ძირითადი ნაწილი რუსეთშივე უნდა რჩებოდეს.⁶²

ალექსეი არბატოვი აღნიშნავს, რომ ნატო-ს გაფართოება ბუნებრივად ბადებს შეკითხვას, თუ რა მიზნით ან ვის წინააღმდეგ ფართოვდება ეს ორგანიზაცია. ნატო-ს გაფართოების გასამართლებლად მოყვანილ არცერთ არგუმენტს არბატოვი სარწმუნოდ არ მიიჩნევს. არბატოვი ფიქრობს, რომ ამჟამინდელ ნატო-ში რუსეთის განეწვრიანება შეუძლებელია, ხოლო თუ საუბარია ნატო-ს რეფორმირებაზე, გამგარი რეფორმირება ორგანიზაციის გაფართოებამდე უნდა განხორციელდეს და არა მის შემდეგ. სამომავლოდ, არბატოვის აზრით, უმჯობესია შეიქმნას ევროპის უსაფრთხოების ახალი საყოველთაო ორგანიზაცია, რომელშიც ეუთო-ს მსგავსად ევროპის უკლებლივ ყველა სახელმწიფოსთან ერთად რუსეთი, კანადა და აშშ იქნებოდნენ წარმოდგენილნი. ამავე დროს, მისი აზრით, გავლენის ცენტრმა ატლანტიკური თანამეგობრობის ფარგლებში ევროპისაკენ უნდა გადაინაცვლოს.⁶³ არბატოვი ფიქრობს, რომ რუსეთის ეკონომიკური დაქვემდებარება დასავლეთისადმი ხელს უშლის მათი ურთიერთობების განვითარებას, ხოლო აშშ-ის მცდელობა, ეს დაქვემდებარება პოლიტიკური ზეწოლის ინსტრუმენტად გამოიყენოს, ყოველად მიუღებელია. არბატოვის აზრით, აშშ და რუსეთი ამჟამად ერთმანეთისათვის უპირველესი პარტნიორები არ არიან, მაგრამ, ამავე დროს, საკუთარი უსაფრთხოების პრობლემების მოგვარება მხოლოდ თანამშრომლობის გზით შეუძლიათ. ასეთი თანამშრომლობა, არბატოვის აზრით, ორმხრივ დათმობებს

⁶¹ С. В. Лавров, Демократия, международное управление и будущее мироустройство. <http://www.globalaffairs.ru/numbers/11/3427.html> (accessed: 21.12.2006).

⁶² В. Сурков, Национализация будущего. Эксперт, №43(537), 20 ноября 2006.

http://www.expert.ru/printissues/expert/2006/43/nacionalizaciya_buduschego/ (accessed: 22.12.2006)

⁶³ А. Г. Арбатов, Безопасность: российский выбор. 189-209.

უნდა ემყარებოდეს.⁴⁴

რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აშშ-ისა და კანადის ინსტიტუტის საერთაშორისო კვლევების ცენტრის დირექტორი ანატოლი უტიკინი და რუსეთის სახელმწიფო სათათბიროს საერთაშორისო საქმეთა კომიტეტის ყოფილი თავმჯდომარე, ამჟამად რუსეთის პრეზიდენტის რწმუნებული ადამიანის უფლებათა საკითხებში ვლადიმერ ლუკინი ხაზს უსვამენ დასავლეთის გავლენით რუსეთში განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმების ნეგატიურ შედეგებს, აღნიშნავენ, რომ ვარშავის ხელშეკრულების ორგანიზაციის გაუქმებისა და რუსეთის მიერ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან ჯარების გახაფოფლობით გაყვანის საპასუხოდ დასავლეთმა შეინარჩუნა ნატო, ცივი ომის ინსტრუმენტი, იკავებს რუსეთის მიერ დათმობილ პოზიციებს აღმოსავლეთ ევროპაში და უახლოვდება რუსეთის საზღვრებს. შედეგად, პეტრე პირეელის დროიდან მოყოლებული რუსეთი პირველად აღმოჩნდა მოკავშირეების გარეშე დასავლეთში, ხოლო აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები მზად არიან, ახალი „სანიტარული კორდონის“ როლი შეასრულონ რუსეთთან მიმართებაში. უტიკინი და ლუკინი აფრთხილებენ დასავლეთს, რომ ასეთი პოლიტიკა რუსეთის რადიკალიზაციასა და ქვეყანაში ტოტალიტარული სამხედრო წყობის დამყარებას გამოიწვევს, რომელიც დასავლეთთან კონფრონტაციაზე იქნება ორიენტირებული. თავად ავტორები ფიქრობენ, რომ დასავლეთთან დაპირისპირება რუსეთისათვის არასასურველია, მაგრამ იმასაც აღნიშნავენ, რომ რუსეთი დასავლეთის მორჩილი სატელიტი ვერ იქნება. მათი აზრით, რუსეთისა და დასავლეთის ინტერესები ობიექტურად შეთავსებადია და საჭიროა თანამშრომლობის სტრატეგიის შემუშავება, რომელიც ორივე მხარის ინტერესებს გაითვალისწინებს.⁴⁵

სერგეი როგოვის აზრით აშშ-ს სურს, დაამკვიდროს პოლიცენტრიზმი ევრაზიაში, რათა არ დაუშვას, ერთი რომელიმე სახელმწიფოს პეგემონია. ნატო თანდათანობით ევროპის უსაფრთხოების სისტემის საფუძვლად იქცევა, რის შედეგადაც რუსეთი შეიძლება მოკვეთილი აღმოჩნდეს ევროპული პროცესებისაგან და მეორეხარისხოვან სახელმწიფოდ გადაიქცეს.⁴⁶ მართალია რუსეთი აღარ აღიქმება, როგორც მონიანალმდევე, მაგრამ ის არც დასავლეთის შემადგენელ ნაწილად მიიჩნევა და მისი ყოფილი მოკავშირეების ნატო-ში განეკრიანება გულისხმობს, რომ თავად რუსეთი ევროპული სტრუქტურების ნევრი კიდეც დიდი ხნის მანძილზე ვერ გახდება. აშშ-ს, ერთი მხრივ, სურს, რომ რუსეთმა მოსტსაბჭოთა სივრცეში სტაბილურობა შეინარჩუნოს, მეორე მხრივ კი, რეინტეგრაციის ყოველგვარი მცდელობა აშშ-სათვის მიუღებელია. როგოვი ფიქრობს, რომ მოსკოვსა და ვაშინგტონს შორის პარტნიორობის პოტენციალი კვლავაც არსებობს, ხოლო ამ თანამშრომლობისათვის ყველაზე სერიოზულ საფრთხეს ნატო-ს გაფართოება წარმოადგენს. მისი აზრით, შესაძლო საპასუხო ზომები რუსეთს სარგებელს არ მოუტანს, ხოლო დასავლეთთან დაპირისპირების შემთხვევაში მას არცერთი სერიოზული მოკავშირე არ

⁴⁴ იქვე, 300-315.

⁴⁵ В.П. Лукин, А.И. Уткин, Россия и запад: общность или отчуждение?

<http://www.yabloko.ru/Persons/Lukin/lukin-outkin95-1.html> (accessed: 20.12.2006)

⁴⁶ С.М. Рогов, Контуры новой российской стратегии. НГ-сценарии, 3 марта 1998.

ეყოლება. ამიტომაც, როგოც საჭიროდ მიაჩნია ნატო-სთან თანამშრომლობის გზების ძიება. მისი ხედვით, აშშ რუსეთისათვის სასურველი პარტნიორია, რადგანაც ის თანამედროვე პოლიცენტრული მსოფლიოს უძლიერესი სახელმწიფოა.⁶⁷

რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აშშ-ისა და კანადის ინსტიტუტის ყოფილი დირექტორი გიორგი არბატოვი ფიქრობს, რომ რუსეთსა და აშშ-ს შორის კონფრონტაციის განახლება ისევ შესაძლებელია. ამის მიზეზი შეიძლება გახდეს აშშ-ის ზოგიერთი ქმედება, ან რუსეთის ეკონომიკური კოლაფსი, რაც ნაციონალიზმისა და იმპერიალიზმის აღორძინებასა და დიქტატურის დამყარებას გამოიწვევს. ამაზე, მისი აზრით, ნაწილობრივ დასავლეთიც არის პასუხისმგებელი, რადგანაც მან მხარი დაუჭირა დამანგრეველ ეკონომიკურ რეფორმებს რუსეთში, თუმცა, ავტორი იმასაც აღნიშნავს, რომ საკუთარი საშინაო პრობლემების მოგვარება, უპირველეს ყოვლისა, თავად რუსეთის მოვალეობაა. არბატოვს მიაჩნია, რომ რუსული იმპერიალიზმის აღორძინება აგრეთვე შეიძლება გამოიწვიოს აშშ-ის მცდელობამ, იმოქმედოს როგორც „ერთადერთმა ზესახელმწიფომ“ და გადანყიტოს ევროპული პოლიტიკის საკითხები რუსეთის გარეშე. მისი აზრით, ურთიერთობების განვითარებას ხელს უშლის ასევე ცივი ომის მემკვიდრეობა — ბირთვული იარაღის უდიდესი მარაგი, ზედმეტად გავლენიანი სადაზვერვო სტრუქტურები და სამხედრო-სამრეწველო კომპლექსები. არბატოვის აზრით, რუსეთი და ამერიკის შეერთებული შტატები უახლოეს მომავალში მოკავშირეები ვერ გახდებიან, მაგრამ აუცილებელია თანამშრომლობის განვითარება, რაც შესაძლებელი გახდება არსებული საკითხებისადმი რეალისტური მიდგომის შემთხვევაში.⁶⁸

ალექსეი ლოვატუროვი და ვიქტორ კრემენიუკი ფიქრობენ, რომ ცივი ომის დასრულების შემდეგ დასუსტებული რუსეთი აღარ აღიქმება დასავლეთის მიერ, როგორც საერთაშორისო ურთიერთობების ძლიერი მონაწილე, რაც ართულებს პარტნიორობის, მით უფრო სტრატეგიული პარტნიორობის განვითარებას. აშშ ცდილობს, რომ ზედმეტად არ დაამციროს რუსეთი, მაგრამ მის ინტერესებს ანგარიშს ნაკლებად უწევს. აშშ-ის მიერ წამოწყებული ევროპული სივრცის რეორგანიზაცია, ავტორების აზრით, ჩინეთის გაძლიერების შიშით არის გამოწვეული. ამ მიზნით, აშშ ცდილობს, გააფართოვოს ნატო, გააძლიეროს საკუთარი ზეგავლენა უკრაინაზე და განამტკიცოს რუსეთის ორიენტაცია დასავლეთთან თანამშრომლობაზე. ამავე დროს, ისინი ფიქრობენ, რომ დასავლეთის სტრატეგია, რომელიც ევრაზიაში მცირე ნაციონალური სახელმწიფოების მხარდაჭერას გულისხმობს, ობიექტურად საზიანოა რუსეთის ინტერესებისათვის, რადგანაც ის ხელს უწყობს ცენტრიდანული ტენდენციების წარმოშობას თავად რუსეთში და ზოგადად პოლიეთნიკური სახელმწიფოების დეზინტეგრაციას. ავტორების აზრით, დასავლეთთან და კერძოდ აშშ-სთან პარტნიორობის მხოლოდ ისეთი ფორმაა მისაღები, რომელიც რუსეთის ინტერესებს გაითვალისწინებს და მისი ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებას შეუწყობს ხელს, თუმცა, კონფრონტაციის განახლებაც მეტად არასა-

⁶⁷ С. М. Рогов, Россия и США на пороге XXI века. Свободная мысль, №5, 1997. 92-102.

⁶⁸ Г. А. Арбатов, Российско-Американские отношения: проблемы и задачи. США - экономика, политика, идеология, №12, 1994. 3-12.

სურველია. მათი აზრით, მხარეებს კვალავაც აქვთ საერთო ინტერესები (რეგიონალური პრობლემების მოგვარება, ტერორიზმთან ბრძოლა), რომლებიც შეიძლება თანამშრომლობის საფუძველი გახდეს. ბოგატუროვისა და კრემენიუკის აზრით, რუსეთმა თავად უნდა განსაზღვროს საკუთარი სასიცოცხლო ინტერესები და დაანახოს დასავლეთს დამოძაბაა ის საბოლოო ხაზი, რომლის მიღმაც არასდროს დაიხვეს.⁶⁹

იგორ მაქსიმოჩიევი, რომელიც რუსეთს ერთიანი ევროპული ცივილიზაციის შემადგენელ ნაწილად მიიჩნევს და მისი ევროპულ ინტეგრაციაში ჩართვის მომხრეა, ფიქრობს, რომ რუსეთს ევროპის პერიფერიაზე გარიყვისა და აშშ-ისა და დასავლეთ ევროპის სანეაღმართო კოლონიად გადაქცევის საფრთხე ემუქრება. ეს უკანასკნელნი, მისი აზრით, უკვე იკიდებენ ფეხს ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპასა და ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში. მაქსიმოჩიევი შიშობს, რომ ნატო-ს ახალი ნევრები ყოველმხრივ შეუწყობენ ხელს რუსეთის იზოლირებას. ავტორი დარწმუნებულია, რომ მიუხედავად დეკლარირებული მიზნებისა, ნატო-ს არსებობის ერთადერთი მიზეზი ნარსულში საბჭოთა კავშირის შეკავება იყო, დღეს კი მისი მიზანი რუსეთის შეკავებაა. მაქსიმოჩიევი ფიქრობს, რომ რუსეთს ნატო-ში არასოდეს მიიღებენ და თავად რუსეთის მიერ განაცხადის შეტანაც მისთვის საზიანო შეიძლება აღმოჩნდეს, რადგანაც ეს ცივ ომში განცდილი მარცხის აღიარების ტოლფასი იქნება და ამასთანავე გამოიწვევს ურთიერთობების გამწვავებას აზიურ მეზობლებთან (უპირველეს ყოვლისა, ჩინეთთან და ირანთან). მისი აზრით, ევროპას (და ზოგადად მსოფლიოს) სჭირდება არა აშშ-ის მორჩილი რუსეთი, არამედ დამოუკიდებელი რუსეთი, რომელიც აშშ-ის ერთგვარი გამანოანსნორებელი ძალა იქნება (თუმცა, არავითარ შემთხვევაში — მისი მონინალმდგე). მაქსიმოჩიევის აზრით, ნატო-ს გაფართოების უარყოფითი შედეგების ნეიტრალიზების მექანიზმად ევროპული ინტეგრაცია შეიძლება იქცეს. ნატო-სთან ღია თუ ფარული კონფრონტაციის ნაცვლად რუსეთმა უნდა ითანამშრომლოს ამ ორგანიზაცია-სთან, რადგან ის, მართალია მახინჯი ფორმით, მაგრამ მაინც კონტინენტზე არსებულ ერთიანობისაკენ სწრაფვას გამოხატავს. საბოლოო ჯამში, რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულება ევროპის ინტეგრაციაში ჩაბმა უნდა იყოს და ამ მიზნით რუსეთმა აქტიურად უნდა ითანამშრომლოს ევროპის სახელმწიფოებთან, განსაკუთრებით გერმანიასთან, რომლის გავლენაც, ავტორის აზრით, მომავალში კიდევ უფრო გაიზრდება.⁷⁰

სერგეი კარაგანოვი ფიქრობს, რომ ევროპასთან დაახლოება რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი ძირითადი პრიორიტეტი უნდა იყოს. კარაგანოვი ხაზს უსვამს იმას, რომ რუსეთისა და ევროკავშირის ინტერესები უმეტესწილად ერთმანეთს ემთხვევა. რუსეთი დაინტერესებულია იმით, რომ ევროკავშირმა მსოფლიო ასპარეზზე მნიშვნელოვანი როლი შეასრულოს და დააბალანსოს აშშ-ის დომინირება ევროატლანტიკურ თანამეგობრობაში. ამავე დროს, კარაგანოვი აღნიშნავს შეერთებულ შტატებთან კონსტრუქციული

⁶⁹ А.Д. Богатуров, В.А. Кременюк, *Сами Американцы не остановятся никогда*. Независимая газета. 29 июня 1996.

⁷⁰ И.Ф. Максимычев, *Угрозы безопасности России связанные с началом расширения НАТО (внешнеполитические аспекты)* (Москва, Институт Европы РАН, 1998) 1-14.

ურთიერთობების შენარჩუნების მნიშვნელობას და მიიჩნევს, რომ ნებისმიერი სახელმწიფოს მცდელობა, ისარგებლოს ამერიკის შედარებითი სისუსტითა თუ არაპოპულარულობით საერთაშორისო ასპარეზზე მეტად სახიფათოა. კარაგანოვი აგრეთვე გამოთქვამს მთელ რიგ კრიტიკულ შენიშვნებს დასავლეთის მიმართ. მისი მტკიცებით, დასავლეთმა არ გაუწია რუსეთს სათანადო დახმარება რეფორმების სანაყის ეტაპზე. კარაგანოვი ნეგატიურად აფასებს ნატო-ს გაფართოებას და ევროკავშირის პოლიტიკას მოსკოვის მიმართ.⁷¹

თუ ზემოწამოთვლილი ავტორები, დასავლეთისადმი დადებითი დამოკიდებულების მიუხედავად, ნატო-ს გაფართოებას უარყოფითად აფასებენ, პოლიტოლოგი იური დავიდოვი ფიქრობს, რომ ეს პროცესი რუსეთისათვის საზიანო სულაც არ არის. მისი აზრით, არსებობს ახალი საერთოევროპული უსაფრთხოების სისტემის შენების ორი გზა: 1) ნატო-ს გაუქმება და ყველა ევროპული სახელმწიფოს ერთობლივი ძალისხმევით ახალი სისტემის შექმნა; 2) ნატო-ს გაფართოების პროცესის გაგრძელება, რათა გარკვეულ ეტაპზე ალიანსში რუსეთიც გაწევრიანდეს. დავიდოვი მიიჩნევს, რომ პირველი გზა ხანგრძლივიც არის და ძალზე ძვირადღირებულიც. ამიტომაც, ნატო-ს გაფართოება ერთადერთი რეალური და მისაღები ვარიანტია. დავიდოვის აზრით, აუცილებელია იმის აღიარება, რომ ნატო არ არის რუსეთისადმი მტრულად განწყობილი ორგანიზაცია და არ ისახავს მიზნად მის მოსპობას ან დამორჩილებას. ნატო-ს უმთავრესი მიზანია იმ ფასეულობათა დაცვა, რომლებმაც ევროატლანტიკური სივრცე მშვიდობისა და კეთილდღეობის ზონად აქციეს. დავიდოვი ფიქრობს, რომ ნატო-ს თავდაპირველი ფუნქცია — კოლექტიური თავდაცვა — ამჟამად ნაკლებად აქტუალურია და ადგილი აქვს ალიანსის ტრანსფორმაციას. ამ მიზნით ხორციელდება, როგორც ორგანიზაციის ტერიტორიული გაფართოება, ისე მისი ფუნქციების განვრცობაც. ნატო-ს საქმიანობაში მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს სამშვიდობო ოპერაციები და დავიდოვის აზრით, ალიანსს ამ მხრივ გაცილებით უფრო ეფექტიანი მექანიზმები აქვს, ვიდრე გაერო-ს ან ეუთო-ს. ამასთანავე, ავტორი ფიქრობს, რომ ნატო-ს წევრობისათვის დაწესებული კრიტერიუმები ხელს უწყობს პოლიტიკური ატმოსფეროს გაუმჯობესებას, როგორც თავად კანდიდატ სახელმწიფოებში, ისე მთლიანად ევროპაში. დავიდოვი დარწმუნებულია, რომ გაფართოებული ნატო მომავალში ახალი საერთო ევროპული უსაფრთხოების სისტემა იქნება და რუსეთის დარჩენა ამ სისტემის მიღმა ევროპაში ახალი გამყოფი ხაზების წარმოქმნას გამოიწვევს. ავტორი ფიქრობს, რომ ნატო-ში გაწევრიანება რუსეთის ისტორიული შანსია და რომ ეს დასავლეთ ევროპისა და ამერიკის შეერთებული შტატების გრძელვადიან ინტერესებსაც შეესაბამება.⁷²

დასავლეთთან პარტნიორობას ემხრობა დიმიტრი ტრენინი, რომელიც ფიქრობს, რომ აუცილებელია რუსეთის ეროვნული იდეის გათავისუფლება „ანტიდასავლური კომპლექსისაგან.“ ევროკავშირისა და ნატო-ს გაფართოე-

⁷¹ С.А. Караганов, Шансы и угрозы нового мира. <http://www.globalaffairs.ru/numbers/3/1968.html> (accessed: 17.12.2006); С.А. Караганов. XXI век: контуры миропорядка. http://www.svp.ru/live/news.asp?n_id=24551 (accessed: 17.12.2006).

⁷² Ю.П. Давыдов, Двадцатый член НАТО? Вестник Европы, №5, 2002. <http://magazines.russ.ru/vestnik/2002/5/dav.html> (accessed: 21.12.2006).

ბას ტრენინი განიხილავს, როგორც „ფუნდამენტური ცივილიზაციური მნიშვნელობის“ პროცესებს, რადგანაც მიიჩნევს, რომ ამჟამად მიმდინარეობს დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპას შორის ათასწლოვანი განხეთქილების დაძლევა და კონტინენტის გაერთიანება.⁷³ ტრენინის აზრით, რუსეთი უნდა ესწრაფოდეს ევროპასთან ეტაპობრივ ინტეგრაციას, რაც ქვეყნის შიდა მოდერნიზაციასაც გააიოლებს.⁷⁴ თუმცა, ამავდროულად, ავტორი სკეპტიკურად აფასებს ევროკავშირთან და ნატო-სთან რუსეთის მიერთების შესაძლებლობას. ტრენინი აღნიშნავს, რომ ნატო-ს ნევრობა რუსეთისათვის სასარგებლო იქნებოდა, მაგრამ ამგვარი ვარიანტი აშშ-ის ინტერესებს ეწინააღმდეგება. ტრენინის მტკიცებით, ევროკავშირში რუსეთის განწევრიანება პრაქტიკაში განუხორციელებადია, თუმცა, რუსეთმა მიზნად უნდა დაისახოს ევროკავშირთან ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური თავსებადობა და მის ნორმებთან და პრინციპებთან ადაპტაცია. ტრენინი ემხრობა აშშ-სთან არაკონფლიქტური, მეგობრული და პარტნიორული ურთიერთობების დამყარებას ვაშინგტონის გლობალური პოლიტიკისაგან საკმარისი ავტონომიურობის შენარჩუნების პირობით. ამასთანავე, ტრენინი არ ეთანხმება მოსაზრებას, რომ აშშ რუსეთისათვის კელავაც სამხედრო საფრთხის ძირითადი წყაროა და ამტკიცებს, რომ ამ იდეას რუსეთში ის ადამიანები ამკვიდრებენ, ვისაც ავტორიტარული რეჟიმის აღდგენა და სამხედრო რეფორმის შეჩერება სურს.⁷⁵

მიუხედავად ცალკეული საკითხების მიმართ განსხვავებული დამოკიდებულებისა, ზემოთ განხილულ ავტორებს აერთიანებს მოსაზრება, რომ რუსეთისა და დასავლეთის ურთიერთობები პარტნიორული ხასიათისაა (ან უნდა გახდეს ასეთი ახლო მომავალში). შეიძლება ერთმანეთისაგან განეასხვავოთ ზომიერი დასავლური ორიენტაციის მომხრეები, რომლებიც აღიარებენ დასავლეთთან თანამშრომლობის აუცილებლობას, მაგრამ უარყოფითად აფასებენ ნატო-ს გაფართოებას და უფრო რადიკალურად განწყობილი ავტორები, რომლებიც ნატო-ს გაფართოებას პოზიტიურ მოვლენად მიიჩნევენ.

ავტორების მეორე ჯგუფი ნატო-ს გაფართოებას და ზოგადად რუსეთის გეოპოლიტიკური პოზიციების შესუსტებას დასავლეთის გამიზნული პოლიტიკის შედეგებად აღიქვამს და თანამშრომლობის პერსპექტივებს უფრო სკეპტიკურად აფასებს. ამ ჯგუფში წარმოდგენილი არიან როგორც ზოგადად ანტიდასავლური ევროზიანიზმისა და სლავიზაციონიზმის მიმდევრები, ისე ავტორები, რომლებიც ამ ორ კონცეფციას არ იზიარებენ, თუმცა, დასავლეთის მიმართ მაინც უარყოფითად არიან განწყობილნი.

პოლიტოლოგი ანდრანიკ მიგრანიანი მკვეთრად აკრიტიკებს დასავლეთზე (განსაკუთრებით აშშ-ზე) ორიენტირებულ საგარეო პოლიტიკას და ამტკიცებს, რომ ე.წ. პატნიორულმა ურთიერთობებმა რუსეთს არავითარი სარგებელი არ მოუტანა. რუსეთმა ვერ მიიღო მნიშვნელოვანი ეკონომიკური დახმარება, მას აძევებენ ევროპული საკითხების მოგვარების პროცესიდან (მაგალითად, იუგოსლავიის კონფლიქტი) და არ აღიარებენ მის მაინტეგრირებელ როლს

⁷³ Дмитрий Тренин, Интеграция и идентичность: Россия как “новый Запад”. 360, 366.

⁷⁴ Dmitri Trenin, The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization. 319.

⁷⁵ Дмитрий Тренин, Интеграция и идентичность: Россия как “новый Запад”. 366-369.

დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ფარგლებში. მეტიც, დასავლეთის სურს, დაამკვიდროს გეოპოლიტიკური პლურალიზმი პოსტსაბჭოთა სივრცეში, გააფართოვოს ნატო და, ამრიგად, საბოლოოდ განამტკიცოს ცივი ომის დასრულების შედეგად მოპოვებული უპირატესობა. მიგრანიანის აზრით, დასავლეთზე ორიენტირებული საგარეო პოლიტიკური კურსის გაგრძელება დამლუპველი იქნებოდა რუსეთისათვის.⁷⁶

ნატალია ნაროჩნიცკაიას აზრით, დასავლეთმა პარიზის ქარტია რუსეთის გეოპოლიტიკურ კაპიტულაციად აღიქვა, ხოლო საბჭოთა ჯარების გამოყვანამ აღმოსავლეთ ევროპიდან ნატო-საგან ყოველგვარი გარანტიების მიღების გარეშე წარმოშვა საფრთხე, რომ ჩრდილო ატლანტიკური ალიანსი მე-16 საუკუნის მოსკოვის სამეფოს საზღვრებს მოუახლოვდება. ადგილი აქვს სერიოზულ ზენოლას რუსეთის ისტორიულ საზღვაო საზღვრებზე. ამ საზღვრების პერიმეტრზე მდებარე რეგიონები აშშ-ის სტრატეგიული ინტერესების ზონებად ცხადდება. შავი ზღვის რეგიონში ნამყვანი როლი ენიჭება „ატლანტისტურ“ თურქეთს. ნატო შეიჭრა ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე და ხელს უწყობს უკრაინისა და ბალტიისპირეთის სახელმწიფოთა დაახლოებას, რათა აღდგეს „სანიტარული კორდონი“ და რუსეთი „გეოპოლიტიკურ ტომარაში“ მოექცეს. ნაროჩნიცკაიას აზრით, რუსეთს ჯერ კიდევ შეუძლია წინ აღუდგეს ამ პროცესებს, უპირველეს ყოვლისა, ნატოს გაფართოებას და ამისათვის მან მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ შექმნილი საერთაშორისო სტრუქტურები და ხელშეკრულებები უნდა გამოიყენოს. ნაროჩნიცკაიას მაგალითად მოჰყავს ევროპაში ჩვეულებრივი შეიარაღების შესახებ ხელშეკრულება და ჰელსინკის აქტი, რომლის თანახმად ყოფილი საბჭოთა კავშირის მთელი ტერიტორია (1975 წლის ფარგლებში) რუსეთის სამხედრო-სტრატეგიული სივრცე, მისი სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობისა და უსაფრთხოების ზონაა.⁷⁷

პოლიტოლოგი სერგეი კორტუნოვი ამტკიცებს, რომ ცივი ომის პერიოდში დასავლეთი საბჭოთა კავშირის სახით „ისტორიულ რუსეთს“ ებრძოდა. ეს ბრძოლა დაიწყო მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ანუ სწორედ მაშინ, როდესაც საბჭოთა კავშირში რუსეთის სახელმწიფოს ისტორიული მემკვიდრეობა აღორძინდა, რადგანაც ომი სწორედ „დიდმა რუსეთმა“ მოიგო და არა კომუნისტურმა იმპერიამ. ცივ ომში აშშ-ის მიზანი, კორტუნოვის აზრით, სწორედ „ისტორიული რუსეთის“ დამარცხება იყო და არა კომუნიზმის შეკავება. კორტუნოვი ფიქრობს, რომ ცივი ომი საბოლოოდ ჯერ არ დასრულებულა, რადგან კვლავაც ძალაშია ბირთვული შეკავების დოქტრინა. ამასვე ადასტურებს, მისი აზრით, აშშ-ის „უპრეცედენტო გეოპოლიტიკური შემოტევა“, რაც ნატო-ს გაფართოებაში გამოიხატება. დასავლეთი ცდილობს განავითაროს „გეოპოლიტიკური პლურალიზმი“ პოსტსაბჭოთა სივრცეში და ეწინააღმდეგება ბუნებრივ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ინტეგრაციას.⁷⁸ მიუხედავად ამისა, კორ-

⁷⁶ А. М. Мигранян, Внешняя политика России: катастрофические итоги трех лет. Независимая газета, 10 декабря 1994.

⁷⁷ Н. А. Нарочницкая, Политика России на пороге третьего тысячелетия. Международная жизнь, № 9, 1996. 26-40.

⁷⁸ С. В. Кортунов, Имперские амбиции и национальные интересы. Новые измерения внешней политики России (МОНФ, 1998). 139-169.

ტუნოვი ფიქრობს, რომ ნატო-ს გაფართოებისადმი ხისტი წინააღმდეგობა ნაკლებად სასარგებლოა. ერთადერთი გამოსავალი, კორტუნოვის აზრით, არის თანამშრომლობა ნატო-სთან, რაც საშუალებას მისცემს მას გავლენა მოახდინოს პროცესებზე და ხელი შეუწყოს ნატო-ს გარდაქმნას. ავტორი ფიქრობს, რომ რუსეთმა უნდა ითანამშრომლოს დასავლეთთან ეკონომიკის და უსაფრთხოების სფეროში, მაგრამ შეინარჩუნოს საკუთარი თვითმყოფადობა, რადგანაც რუსეთი უნიკალური ცივილიზაციაა და დასავლეთის ნაწილი ვერასოდეს გახდება.⁷⁹

გლობალიზაციის პრობლემათა ინსტიტუტის სამეცნიერო ხელმძღვანელი მიხეილ დელიაგინი ზახს უსვამს რუსეთისა და დასავლეთის ურთიერთობების კონფრონტაციულ ბუნებას და აღნიშნავს, რომ დასავლეთი პოსტსაბჭოთა სივრცის რეგიონალურ კონფლიქტებს რუსეთის ხელისუფლებაზე გავლენისა და ზეწოლისათვის იყენებს. დელიაგინი ფიქრობს, რომ ნატო-სა და ამერიკის შეერთებული შტატების „სამშვიდობო აგრესია“ საფრთხეს უქმნის რუსეთის ტერიტორიულ მთლიანობას და რომ აშშ რუსეთის სტრატეგიული კონკურენტია.⁸⁰

თანამედროვე ერაზიანისტიები რუსეთის ამჟამინდელ ევროპულ ან ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში განევრიანების შესაძლებლობას საერთოდ არ განიხილავენ, რადგან მათი კონცეფცია ამჟამინდელი საერთაშორისო სისტემისა და წესრიგის რადიკალურ გარდაქმნას გულისხმობს. დასავლეთის ქვეყნებთან ურთიერთობებს ისინი ატლანტიზმისა და ერაზიის (რიმლენდისა და პართლენდის) დაპირისპირების კონტექსტში განიხილავენ. ალექსანდრე დუგინი ფიქრობს, რომ ამჟამად ატლანტიზმის ცენტრმა ოკეანის მიღმა გადაინაცვლა, ხოლო დასავლეთ ევროპა აშშ-ის „სტრატეგიულ კოლონიად“ იქცა, რომელსაც იგი რუსეთზე (ევრაზიაზე) ზეწოლისათვის იყენებს. მისი აზრით, რუსეთს ორი შესაძლო არჩევანი აქვს — ევროპის დაპყრობის გზით საკუთარი საზღვრები დასავლეთით ატლანტის ოკეანემდე განავრცოს ან უზრუნველყოს ევროპაში მეგობრული (ანტიატლანტისტური) ბლოკის შექმნა. დუგინი მიიჩნევს, რომ მეორე ვარიანტი უფრო განხორციელებადია და ასეთი ბლოკის შექმნის ფუნქციას გერმანიას აკისრებს. გერმანიისა და რუსეთის უმთავრესი ამოცანა, დუგინის აზრით, არის მათ შორის „სანიტარული კორდონის“ წარმოქმნის არდაშვება, რასაც აქტიურად ესწრაფის ატლანტიზმი. ამისათვის საჭიროა, რომ ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოები გერმანიის წინამძღოლობით შექმნილი ევროპული იმპერიის შემადგენლობაში შევიდნენ. დუგინი ფიქრობს, რომ კათოლიკე სლავები ცენტრალური ევროპის ნაწილი არიან და ისინი სწორედ გერმანიის გავლენის სფეროში უნდა იყვნენ. კიდევ ერთ შესაძლო მოკავშირედ ევროპაში დუგინი საფრანგეთს მიიჩნევს, თუ ამ ქვეყანაში ანტიატლანტისტური ორიენტაციის მომხრე ძალები გაიმარჯვებენ. რაც შეეხება დიდ ბრიტანეთს, მისი ატლან-

⁷⁹ იქვე, 123-136.

⁸⁰ М.Г. Делягин, От глобальных противоречий - к региональным конфликтам. Россия в глобальной политике, № 5, Сентябрь - Октябрь 2004. <http://www.globalaffairs.ru/numbers/10/3225.html> (accessed: 21.12.2006).

ტისტური ბუნების შეცვლა, დუგინის აზრით, შეუძლებელია.⁸¹

3.3 ურთიერთობები ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე წარმოქმნილ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებთან

საგარეო პოლიტიკის საკითხებით დაკავებული თანამედროვე რუსი ავტორების უმეტესობა დიდ ყურადღებას უთმობს ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე წარმოქმნილ სახელმწიფოებთან ურთიერთობების საკითხს და ამ ურთიერთობებს რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთ უმთავრეს მიმართულებად მიიჩნევს. თანამედროვე რუსი ავტორები შეიძლება სამ ჯგუფად დავყოთ, იმის მიხედვით, თუ როგორია მათი დამოკიდებულება პოსტსაბჭოთა სივრცის მიმართ.

პირველი ჯგუფი პოსტსაბჭოთა სივრცის ხისტ ინტეგრაციას ემხრობა და ძირითადად ევრაზიანისტ და სლავიანოფილ ავტორებს მოიცავს. ეს ავტორები, ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიას „ისტორიულ რუსეთს“ უწოდებენ და მის ამჟამინდელ „დაქუცმაცებას“ დროებით მოვლენად მიიჩნევენ. ამ ჯგუფისათვის პოსტსაბჭოთა სივრცეში არსებული სტატუს კვო, აქ არსებულ სახელმწიფოთა სუვერენული სტატუსი ყოვლად მიუღებელია და „ისტორიული რუსეთის“ მთლიანობის აღდგენა უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს. საუბარია არა ევროპული ყაიდის ინტეგრაციაზე, არამედ ახლადწარმოქმნილი სახელმწიფოების მოსკოვის პირდაპირი კონტროლის ქვეშ დაბრუნებაზე. ამ მიზეზით, აღნიშნული ჯგუფის ავტორებს დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის სტრუქტურები არასაკმარისად მიაჩნიათ.

ევრაზიანისტები ალექსანდრე დუგინი და ალექსეი მიტოფანოვი სწორედ ასეთ მიდგომას ემხრობიან — რუსეთის (ევრაზიული) იმპერიის წარმოქმნის შემდეგ, საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე არსებული დამოუკიდებელი სახელმწიფოების ერთი ნაწილი უშუალოდ იმპერიას შეუერთდება, ხოლო სხვები მეგობრულად განწყობილი ქვეყნების გავლენის სფეროში გადაინაცვლებენ. დუგინის მიერ შემოთავაზებული ევრაზიული იმპერიის მოდელის თანახმად, იმპერიაში შემავალი ერთეულები ფართო კულტურული ავტონომიით ისარგებლებენ, მაგრამ დამოკიდებულებიან მოსკოვის სრულ პოლიტიკურ და სტრატეგიულ კონტროლს. დუგინის აზრით, სუვერენული უკრაინის არსებობა რუსეთისათვის უდიდეს ხიფათს წარმოადგენს, რადგანაც ის აუცილებლად იქნება ატლანტისტური „სანიტარული კორდონის“ ცენტრალური ელემენტი. ამ მიზეზით, ავტორი საჭიროდ მიიჩნევს, ცენტრალური და აღმოსავლეთი უკრაინის უშუალოდ მოსკოვის კონტროლქვეშ გადმოსვლას, ხოლო კათოლიკური და უნიატური დასავლეთი უკრაინა გერმანიის მეთაურობით შექმნილ ცენტრალური ევროპის იმპერიას უნდა შეუერთდეს, ისევე როგორც ბალტიისპირეთის სახელმწიფოები. ბელორუსიაც მოსკოვს უნდა დაექვემდებაროს, გარდა კათოლიკეებით დასახლებული მცირე ნაწილისა. უნდა განხორციელდეს მოლდოვისა და რუმინეთის ინტეგრაცია და ამის შედეგად წარმოქმნილი სახელმწიფო, ცენტრალურ და აღმოსავლეთ უკრაინასთან ერთად, სერბეთთან მოსკო-

⁸¹ А.Г. Дугин, Основы Геополитики. <http://www.arctogaia.com/public/osnovygeo/geop4-7.htm> (accessed: 17.12.2006).

ოვის დამაკავშირებელი ჯაჭვი იქნება. დუგინი კავკასიაში პორიზონტალური ფრაგმენტაციისა და ვერტიკალური ინტეგრაციის მომხრეა. სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოთა შემადგენელი ნაწილები ჩრდილოეთით მდებარე რუსულ რეგიონებთან უნდა იქნენ ინტეგრირებულნი, რის შედეგადაც წარმოიქმნება ლერძები როსტოვი-სოხუმი-ბათუმი, სტავეროპოლი-ცხინვალი-თბილისი და ა.შ. უნდა შეიქმნას ერთიანი ოსეთი, ხოლო აფხაზეთი მოსკოვის პირდაპირ კონტროლს დაექვემდებაროს. დუგინი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს სომხეთს, რომელიც რუსეთის საიმედო მოკავშირეა და თურქეთზე ზენო-ლის, მისი მომხრეა დესტაბილიზაციისათვის შეიძლება იქნეს გამოყენებული. რაც შეეხება ცენტრალურ აზიას, დუგინი აქ რუსეთისა და ირანის ერთობლივი გავლენის სფეროს წარმოქმნას ემხრობა. გამონაკლისს წარმოადგენს ყაზახეთის ჩრდილოეთი ნაწილი, რომელიც უშუალოდ მოსკოვს უნდა დაექვემდებაროს. კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში რუსეთის უმთავრესი ამოცანა, დუგინის აზრით, არის ატლანტისტური თურქეთის გავლენის აღკვეთა და პან-თურქული გეგმების განხორციელების არდაშეება.⁸²

მსგავს მოსაზრებებს გამოთქვამს მიტროფანოვიც. იგი ბელორუსიის დაუყოვნებლივ შემოერთების მომხრეა, ხოლო უკრაინა, მისი აზრით, ანტირუსული კურსის არჩევის შემთხვევაში თურქეთის გავლენის ქვეშ მოექცევა და მისი რამდენიმე სახელმწიფოდ დაყოფა გარდაუვალი გახდება. მიტროფანოვი საჭიროდ მიიჩნევს უალრესად მკაცრი პოლიტიკის განხორციელებას ბალტიისპირეთის სახელმწიფოთა მიმართ და ტერიტორიული პრეტენზიებისა თუ სამხედრო აქციების შესაძლებლობასაც არ გამორიცხავს. კავკასიის მიმართ მიტროფანოვი ორ შესაძლო ვარიანტს განიხილავს — ამ რეგიონის დათმობა ირანისათვის ან მისი ერთობლივი მართვა ირანისა და რუსეთის მიერ. გამონაკლისს წარმოადგენს სომხეთი, რომელიც რუსეთის მოკავშირეა და ეს უკანასკნელი უნდა დაეხმაროს მას შავ და ხმელთაშუა ზღვებზე გასასვლელის მოპოვებაში. მიტროფანოვის მიერ შემოთავაზებული მოდელის თანახმად, კავკასიაში სულ ოთხი სუვერენული სუბიექტი უნდა დარჩეს: რუსეთი, ირანი, სომხეთი და ქურთისტანი. რუსეთს უნდა დაექვემდებარონ აფხაზეთი და ერთიანი ოსეთი. ცენტრალური აზიის სახელმწიფოები მოსკოვმა ირანს უნდა დაუთმოს, ხოლო სამხრეთ ყაზახეთი — ჩინეთს. ამავე დროს, ჩრდილოეთ ყაზახეთი რუსეთის შემადგენლობაში შევა.⁸³

სლავიანოფილი სერგეი ბაბურინი „რუსეთის კავშირის“ შექმნის მომხრეა და ფიქრობს, რომ ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე წარმოქმნილი სახელმწიფოები ერთიანი რუსული ცივილიზაციის „ნამსხვრევები“ არიან, რომლებიც რუსეთმა ხელახლა უნდა გააერთიანოს. ბაბურინის აზრით, რუსეთის კავშირის შექმნისაკენ გადადგმული ნაბიჯი იქნება რუსეთ-ბელორუსიის გაერთიანების დასრულება, რომელიც შექმნის „მცირე ბირთვს“ ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე ერთიანი სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის. მეორე ეტაპზე „მცირე ბირთვს“ უნდა შეუერთდეს ყაზახეთი და, შესა-

⁸² А. Г. Дугин, Основы Геополитики. <http://www.arctogaia.com/public/osnovygeo/geop4-7.htm> (accessed: 17.12.2006).

⁸³ А. Митрофанов, Шаги новой геополитики.

http://www.alexeymitrofanov.ru/books_geopolit00.html (accessed: 17.12.2006).

ძლოა, აგრეთვე უკრაინა ან ცენტრალური აზიის ზოგიერთი ქვეყანა. ამის შედეგად, წარმოიქმნება „გაერთიანების კრიტიკული მასა“, რაც კავშირს მიღმა დარჩენილ ქვეყნებს არჩევანის წინაშე დააყენებს. ისინი ან დათმობენ საკუთარი სუვერენიტეტის გარკვეულ ნაწილს და სანაცვლოდ ისარგებლებენ ერთიანი ეკონომიკისა და უსაფრთხოების სისტემის უპირატესობებით ან განაგრძობენ ავტარქიულ არსებობას, რაც მათ, საბოლოო ჯამში, გეოპოლიტიკური მიზიდულობის რომელიმე ცენტრის გავლენის სფეროში მოაქცევს. ამავე დროს, მოხდება დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ეროზია, რადგანაც მისი წამყვანი წევრები ამ დროისათვის უფრო მჭიდრო კავშირში იქნებიან გაერთიანებულნი. მესამე ეტაპზე, ბაბურინის აზრით, მოხდება ერთიანი სახელმწიფოებრიობის ჩამოყალიბება ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე. ბაბურინი ფიქრობს, რომ „რუსეთის კავშირის“ სლავურ ბირთვის (რუსეთი, უკრაინა, ბელარუსია) უნდა ესაზღვრებოდნენ მასთან კონფედერაციულ კავშირში მყოფი ყოფილი საბჭოთა კავშირის სხვა რესპუბლიკები: უზბეკეთი, ყაზახეთი, ყირგიზეთი და სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოები. ამ ქვეყნებთან ერთად რუსეთი შექმნის საბაჟო და სამხედრო-პოლიტიკურ კავშირს, თუმცა, ამავე დროს, დანესდება მიგრაციული შეზღუდვები, აგრეთვე ზოგიერთი ეკონომიკური ხასიათის შეზღუდვა, მაგალითად საკუთრების უფლებისა რუსეთის ტერიტორიაზე.⁸⁴

ამავე ჯგუფს შეიძლება მივაკუთვნოთ ნატალია ნაროჩნიცკაიაც, რომელიც ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიას „ისტორიულ რუსეთს“ უწოდებს და ამტკიცებს, რომ ჰელსინკის აქტის თანახმად, ეს ტერიტორია რუსეთის სამხედრო-სტრატეგიული სივრცეა. ნაროჩნიცკაია ხაზს უსვამს დასავლეთის უსამართლო ქმედებას, როდესაც მან დაარღვია ჰელსინკის აქტით აღებული ვალდებულება სახელმწიფოთა საზღვრების ურღვევობის შესახებ და აღიარა საბჭოთა კავშირის და იუგოსლავიის დანაწევრება. ამავე დროს, დასავლეთი შეუძლებლად მიიჩნევს ამ სახელმწიფოებიდან გამოყოფილი ერთეულების (მოლდოვა, საქართველო, უკრაინა, ბოსნია-ჰერცეგოვინა) საზღვრების შეცვლას. ნაროჩნიცკაია შემოთავაზებულია იმით, რომ როგორც დასავლეთი, ისე ისლამური სამყარო აწარმოებენ ექსპანსიას ყოფილი საბჭოთა კავშირის ანუ „ისტორიული რუსეთის“ ტერიტორიაზე. მისი აზრით, ერთადერთი გამოსავალი არის ისეთი პოლიტიკა, როგორსაც ახორციელებდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გერმანია, რომელიც სამართლებრივად არასოდეს აღიარებდა ქვეყნის დანაწევრების საბოლოობას. ნაროჩნიცკაიას მიზანშეწონილად მიაჩნია რუსეთის იმპერიის „სრული და პირდაპირი სამართალმემკვიდრეობის აღდგენა“ 1917 წლის საზღვრებში, რაც შესაძლებელს გახდის დანაწევრებული რუსი ერის მთლიანობის აღდგენას და მის გაერთიანებას იმ ხალხებთან, რომლებიც მისკენ ისწრაფიან.⁸⁵

ხისტ მიდგომას ემხრობიან რუსეთის სახელმწიფო სათათბიროს წევრი, დსთ-ის ქვეყნების ინსტიტუტის დირექტორი კონსტანტინე ზატულინი და პოლიტოლოგი ანდრანიკ მიგრანიანი. ისინი აღნიშნავენ, რომ დასავლეთი ხელს

⁸⁴ С. Н. Бабурин, Территория государства: первые и геополитические проблемы. <http://www.univer.omsk.su/graduates/baburin/BOOKS/26.htm> (accessed: 17.12.2006).

⁸⁵ Н.А. Нарочницкая, Политика России на пороге третьего тысячелетия. 26-40.

უნყოფს პოსტსაბჭოთა სივრცეში ძალის ალტერნატიული ცენტრების წარმოქმნას, რაც რუსეთის იზოლაციის საფრთხეს შეიცავს. ავტორები ფიქრობენ, რომ დსთ-სათვის მისაბაძი მაგალითი გერმანიის გაერთიანების გამოცდილება უნდა იყოს და არა ევროპის ინტეგრაციისა. მათი აზრით, რუსეთმა უნდა დააჩქაროს ბელორუსიასთან ინტეგრაციის პროცესი, რათა დასაყვლეთმა ვერ მოასწროს ამ ქვეყანაში საკუთარი გავლენის დამკვიდრება. ზატულინი და მიგრანიანი მიზანშეწონილად მიიჩნევენ უკრაინაზე სერიოზული ზეწოლის განხორციელებას, ყირიმისა და სევასტოპოლის კუთვნილების საკითხის წამოწევის, უკრაინის ეკონომიკურ ბლოკადას. საბოლოოდ, თუ უკრაინა არ შეცვლის საგარეო პოლიტიკურ კურსს, ავტორებს შესაძლებლად მიაჩნიათ მისი დეზინტეგრაციისათვის ხელშეწყობა. ზატულინისა და მიგრანიანის აზრით, საგანგაშო კავკასიაში ნათობსადენებისა და სატრანსპორტო დერეფნების პროექტების განხორციელება, რადგანაც ეს, ერთი მხრივ, ამ რეგიონში დასაყვლეთის გავლენას ამკვიდრებს, ხოლო, მეორე მხრივ, აძლიერებს რეგიონის იმ ქვეყნების სახელმწიფოებრიობას, რომლებიც ანტირუსულ პოლიტიკას ახორციელებენ. ავტორები საჭიროდ მიიჩნევენ საქართველოსა და აზერბაიჯანის შინაგანი დესტაბილიზაციის პროვოცირებას, ამ ქვეყნებში სეპარატიზმის წახალისებას. საქართველოს შემთხვევაში საუბარია აფხაზეთის, სამჩაბლოს, აჭარისა და ჯავახეთის რეგიონებზე. მსგავს მიდგომას ემხრობიან ავტორები აგრეთვე ცენტრალური აზიის სახელმწიფოთა მიმართ. ზატულინისა და მიგრანიანის აზრით, პოსტსაბჭოთა სივრცე რუსეთის სასიცოცხლო ინტერესების სფეროა და სწორედ ის განსაზღვრავს რუსეთის სახელმწიფოებრიობის მომავალს — თუ გაგრძელდება ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიის ფრაგმენტაცია, ბიძგი მიეცემა თავად რუსეთის დეზინტეგრაციას. ავტორების აზრით, რუსეთმა აუცილებლად უნდა განახორციელოს ინტეგრაცია პოსტსაბჭოთა სივრცეში — თუ ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებთან არა, მაშინ მათ შემადგენელ ნაწილებთან, რომლებიც ამ რესპუბლიკებს გამოეყოფიან.⁶⁶

ხისტ მიდგომას ემხრობა მიხეილ დელიაგინი, რომელიც პოსტსაბჭოთა სივრცეს განიხილავს, როგორც რუსეთის „უკანა ეზოს“ და აღნიშნავს, რომ მოსკოვმა ლოგიკურ დასასრულამდე უნდა მიიყვანოს საბჭოთა კავშირის დაშლის პროცესი და უზრუნველყოს „სამხრეთ ოსეთის“, აფხაზეთისა და დნესტრისპირეთის დამოუკიდებლობის აღიარება. ეს რეგიონები შემდგომში შეიძლება რუსეთის ფედერაციის შემადგენელი ნაწილები გახდნენ. დელიაგინი აგრეთვე ფიქრობს, რომ მოსკოვმა საერთაშორისო თანამეგობრობისაგან შეიძლება მიიღოს ცენტრალურ აზიის კონტროლისა და ამ რეგიონში პოლიტიკური დომინირების მანდატი, რათა დაიცვას ევროპა ნარკოტიკების ნაკადისაგან.⁶⁷ დელიაგინის აზრით, საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად, წარმოიქმნა მთელი რიგი სიცოცხლისუნარი სახელმწიფოებისა. დელიაგინი ამტკიცებს, რომ ამ სახელმწიფოებს არ აქვთ დამოუკიდებელი განვითარების უნარი და პოსტსაბჭოთა სივრცეში ინტეგრაციული პროცესების განვითარება მათი გადარჩენის ერთადერთი საშუალებაა. დელიაგინი დარწმუნებულია, რომ რუ-

⁶⁶ СНГ: начало или конец истории? Независимая газета, 26 мая 1997.

⁶⁷ М. Г. Делягин. От глобальных противоречий - к региональным конфликтам. <http://www.globalaffairs.ru/numbers/10/3225.html> (accessed: 21.12.2006).

სეთთან თანამშრომლობის გარეშე ეს ქვეყნები განწირულნი არიან დეგრადაციისათვის, რაც გამოიწვევს ქაოსს ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე და წარმოშობს ქაოსს თავად რუსეთის ფედერაციაშიც. ამიტომაც, დელიაგინი მიზანშეწონილად მიიჩნევს პოსტსაბჭოთა სივრცეში ინტეგრაციის გაღრმავებას.⁸⁸

მეორე ჯგუფს შეადგენენ ის ავტორები, რომლებიც ინტეგრაციის რბილ ვარიანტს ემხრობიან. მათთვის მეტ-ნაკლებად მისაღებია ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე დღეს არსებული მდგომარეობა, სუვერენული სახელმწიფოების წარმოქმნა, მაგრამ ამ ტერიტორიას მაინც რუსეთის გავლენის სფეროდ მიიჩნევენ და გარკვეული ფორმის რეინტეგრაციის აუცილებლობაზე საუბრობენ. ამ ჯგუფში წარმოდგენილი არიან როგორც დასავლური ორიენტაციის მომხრენი, ისე ის ავტორებიც, რომლებიც ზოგადად დასავლეთზე ორიენტირებულ საგარეო პოლიტიკას აკრიტიკებენ. მათი აზრით, ინტეგრაცია ეკონომიკისა და უსაფრთხოების სფეროში პოსტსაბჭოთა სივრცეში სავსებით ბუნებრივი მოვლენაა და ასევე ბუნებრივად განვითარდება, თუ დასავლეთი არ შეეწინააღმდეგება მას და არ ეცდება აქ „გეოპოლიტიკური პლურალიზმის“ ხელოვნურად დამკვიდრებას. ამ ჯგუფის წარმომადგენლები ხშირად ხაზს უსვამენ ახლადწარმოქმნილი დამოუკიდებელი სახელმწიფოების არასიცოცხლისუნარიანობას, მათ უუნარობას, საკუთარი ძალებით მოაგვარონ არსებული ეთნიკური კონფლიქტები და რუსეთის როლს, როგორც პოსტსაბჭოთა სივრცეში სტაბილურობის გარანტისა.

რბილ ინტეგრაციაზე საუბრობს რუსეთის პირველი საგარეო საქმეთა მინისტრი ანდრეი კოზირევი, რომელიც აღნიშნავს, რომ დასავლელმა პარტნიორებმა ანგარიში უნდა გაუწიონ რუსეთის განსაკუთრებულ როლსა და პასუხისმგებლობას პოსტსაბჭოთა სივრცეში. კოზირევი ამტკიცებს, რომ რუსეთის დემოკრატიულმა ხელისუფლებამ გაითვალისწინა იუგოსლავიის ხალმძღვანელთა შეცდომები და ნებაყოფლობით საფუძველზე შეუდგა პოსტსაბჭოთა სივრცის რეორგანიზაციას. ამას, მისი აზრით, განასახიერებს დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა, რომელიც, ერთი მხრივ, ახლადწარმოქმნილი ქვეყნების დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის აღიარებას იმყარება, ხოლო, მეორე მხრივ, აქტიური თანამშრომლობის აუცილებლობის აღიარებას წარმოადგენს. კოზირევი ფიქრობს, რომ დასავლეთს არ უნდა აშფოთებდეს ის ფაქტი, რომ რუსეთი მიზნად ისახავს პოსტსაბჭოთა სივრცის ნებაყოფლობით და თანასწორუფლებიან ინტეგრაციას. მისი აზრით, რუსეთის ლიდერობა ამ პროცესში ისეთივე ბუნებრივი მოვლენაა, როგორც საფრანგეთისა და გერმანიის წამყვანი როლი ევროპის ინტეგრაციაში და თვით ისეთ დიდ სახელმწიფოსაც კი, როგორიცაა უკრაინა, არ შეუძლია არსებობა რუსეთთან მჭიდრო კავშირების გარეშე.⁸⁹

მსგავს მოსაზრებებს გამოთქვამს რუსეთის ამჟამინდელი საგარეო საქმეთა მინისტრი სერგეი ლავროვი, რომელიც აღნიშნავს, რომ რუსეთის ყოველი ნაბიჯი დსთ-ის ქვეყნების მიმართ არ უნდა იქნეს აღქმული, როგორ იმპერი-

⁸⁸ М.Г. Делягин. После СНГ: одиночество России. Россия в глобальной политике, № 4, Июль - Август 2005. <http://www.globalaffairs.ru/numbers/15/4512.html> (accessed: 21.12.2006).

⁸⁹ А.В. Козырев. Стратегия партнерства. 5-15.

ული ამბიციების გამოვლინება. ლაეროვი ხაზს უსვამს იმას, რომ რუსეთი იტოვებს კანონიერ უფლებას, შეინარჩუნოს ისტორიულად ჩამოყალიბებული კავშირები ამ სახელმწიფოებთან და ხელი შეუწყოს ინტეგრაციული პროცესების განვითარებას რეგიონში.⁹⁰ ლაეროვის აზრით, ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორია რუსეთის სასიცოცხლო ინტერესების სფეროა.⁹¹

კამალუდინ გაჯიევი ფიქრობს, რომ თურქეთის, ირანის ან რომელიმე სხვა სახელმწიფოს შეღწევა კავკასიისა თუ ცენტრალური აზიის რეგიონში რუსეთი არ უნდა აღიქვამდეს, როგორც არასასურველ მოვლენას და საკუთარი ინტერესების შელახვას. მისი აზრით, მართალია ახლადნარმოქმნილი სახელმწიფოები ცდილობენ, განამტკიცონ საკუთარი დამოუკიდებლობა და შეძლებისდაგვარად დაშორდნენ ყოფილი იმპერიის ცენტრს, მაგრამ არსებობს ობიექტური ფაქტორები, უპირველეს ყოვლისა ეკონომიკური ხასიათისა, რომლებიც გარდაუვალს ხდის რუსეთთან მათი კავშირების შენარჩუნებასა და გაძლიერებას. გაჯიევის აზრით, ამ სახელმწიფოთა სწრაფვა რუსეთისაკენ მით უფრო გააქტიურდება, რაც უფრო ძლიერი იქნება რუსეთის ეკონომიკა. გაჯიევის აზრით, ობიექტური რეალობა და კანონზომიერებები გულისხმობს, რომ სწორედ რუსეთმა უნდა შეასრულოს უმთავრესი გეოპოლიტიკური როლი ყოფილი საბჭოთა კავშირის ყველა რეგიონში სტაბილურობის შენარჩუნების თვალსაზრისით.⁹²

გიორგი არბატოვი აღნიშნავს, რომ თუმცა, მისი აზრით, საბჭოთა კავშირის დაშლა ზოგადად არასასურველი მოვლენა იყო, ამჟამად იმპერიის აღდგენაზე ფიქრი უსარგებლოა და საჭიროა თანამშრომლობის განვითარება მის ტერიტორიაზე წარმოქმნილ სახელმწიფოთა შორის. იმპერიული წარსულის გამო, ახლადნარმოქმნილი სახელმწიფოები არ ენდობიან რუსეთს და, ამდენად, თავად რუსეთმა უნდა დაუმტკიცოს მათ, რომ ეს უნდობლობა უსაფუძვლოა. არბატოვი აღნიშნავს, რომ დაუშვებელია „მონროს დოქტრინის“ რუსული ვერსიის შექმნა, ანუ მთელი პოსტსაბჭოთა სივრცის რუსეთის ექსკლუზიური გავლენისა და ინტერესების სფეროდ გამოცხადება. მისი აზრით, თუ რუსეთი მოახერხებს ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების ნდობის მოპოვებას, მაშინ პოსტსაბჭოთა სივრცეში „ინტეგრაციის ბუნებრივი ძალები“ ამოქმედდება.⁹³

ვლადიმერ ლუკინი და ანატოლი უტიკინი ფიქრობენ, რომ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამშრომლობის ტერიტორიაზე რუსეთის ამოცანაა „საბედისწერო გაუცხოების“ თავიდან აცილება, რაც შესაძლებელს გახდის იმ ეკონომიკური პოტენციალის რეალიზებას, რომელიც დანაწევრების პირობებში გამოუყენებელი რჩება. ამჟამად, ავტორების აზრით, ახლადნარმოქმნილ სახელმწიფოებთან მეზობლობა რუსეთის უსაფრთხოებაზე ნეგატიურ გავლენას ახდენს სამი მიზეზის გამო: 1) ისტორიულად ლეგიტიმური საზღვრების არარსებობა; 2) რუსული ენის სახელმწიფო სტატუსის არაღიარება, მიუხედავად მრავალრიცხოვანი რუსული დიასპორის არსებობისა; 3) თოთხმეტეტი

⁹⁰ С. В. Лавров, Возврата к “холодной войне” не будет. Известия, 10 февраля 2005.

⁹¹ С. В. Лавров, Другая Россия: вызов или новые возможности партнерства? Коммерсант, 1 апреля 2004.

⁹² К. С. Гаджиев, От биполярной к новой конфигурации геополитических сил.

⁹³ Г. А. Арбатов, Российско-американские отношения: проблемы и задачи. 3-12.

ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკის შინაგანი არასტაბილურობა.⁹⁴

რბილი ინტეგრაციის კონცეფციის ფარგლებში შეიძლება განვიხილოთ აგრეთვე „ლიბერალური იმპერიის“ იდეა, რომელიც რუსეთის პრემიერ-მინისტრის ყოფილ მოადგილეს, ამჟამად რუსეთის ერთიანი ენერგეტიკული სისტემის მმართველი საბჭოს ხელმძღვანელს ანატოლი ჩუბაისს ეკუთვნის. იგი აღნიშნავს, რომ რუსეთი პირველ ადგილზეა დსთ-ის ქვეყნებს შორის ყველა ძირითადი ეკონომიკური პარამეტრის მიხედვით, რაც მას თანამეგობრობის ბუნებრივ ლიდერად აქცევს. ჩუბაისის აზრით, რუსეთმა უნდა განამტკიცოს არსებული მდგომარეობა და განავითაროს „ლიბერალური იმპერიალიზმის“ იდეოლოგია, რაც მეზობელ სახელმწიფოებში რუსული ბიზნესის ექსპანსიის ყოველმხრივ ნაახალისებას გულისხმობს. ჩუბაისი აგრეთვე ფიქრობს, რომ რუსეთმა ხელი უნდა შეუწყოს დსთ-ის ქვეყნებში თავისუფლებისა და დემოკრატიის ძირითადი ფასეულობების დამკვიდრებას და პატივი უნდა სცეს საზღვრების ურღვეობის პრინციპს.⁹⁵

მესამე ჯგუფს წარმოადგენენ ის ავტორები, რომლებიც სკეპტიკურად აფასებენ არა მხოლოდ იმპერიის აღდგენის, არამედ ახლო მომავალში პოსტ-საბჭოთა სივრცეში სერიოზული ინტეგრაციის პერსპექტივებსაც. ისინი ფიქრობენ, რომ საჭიროა ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე აღმოცენებული სახელმწიფოების სუვერენიტეტის პატივისცემა და მათთან ურთიერთობების აგება ახალი რეალობის გათვალისწინებით და არა მოძველებული იმპერიული ამბიციების საფუძველზე. ამ ჯგუფის წარმომადგენლები აღიარებენ, რომ საჭიროა მოსკოვის მიერ გარკვეული ზეგავლენის შენარჩუნება პოსტსაბჭოთა სივრცეში, მაგრამ მიზანშეწონილად მიიჩნევენ ამისათვის უფრო რბილი მეთოდების გამოყენებას. მათი აზრით, რუსეთის მიერ ამ სახელმწიფოებზე ზეწოლის განხორციელება კიდევ უფრო გააღრმავებს მდგომარეობას და კიდევ უფრო მეტად დაამორჩებს ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებს რუსეთისაგან.

ამ ჯგუფს განეკუთვნება ალექსეი არბატოვი. მისი აზრით, რუსეთის პოლიტიკა პოსტსაბჭოთა სივრცეში წარმატებული მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნება, თუ ის შემდეგ პრინციპებს დაეფუძნება: 1) დიფერენცირებული მიდგომა, ყველა ამ სახელმწიფოსათვის საერთო ფორმულის მოძებნა ისევე შეუძლებელია, როგორც ერთიანი პოლიტიკის შემუშავება ფინეთისა და ჩინეთის მიმართ; 2) უპირატესობა უნდა მიენიჭოს ორმხრივ ურთიერთობებს, რაც შესაძლებელს გახდის, რუსეთის პოლიტიკა ამ სახელმწიფოთა მიმართ უფრო კონკრეტული და რეალისტური იყოს. 3) საჭიროა იმის აღიარება, რომ ადგილი აქვს პოსტსაბჭოთა სივრცის სახელმწიფოთა ინტეგრაციას მოსაზღვრე რეგიონებში და მათ მიმართ რუსეთის პოლიტიკა სწორედ კონკრეტული რეგიონების საერთაშორისო ურთიერთობების კონტექსტში უნდა იქნეს განხილული 4) სასურველია, პოსტსაბჭოთა სივრცეში არსებული ეთნიკური და

⁹⁴ В. П. Лукин, А. И. Уткин, Россия и Запад: общность или отчуждение?

<http://www.yabloko.ru/Persons/Lukin/lukin-outkin95-1.html> (accessed: 20.12.2006).

⁹⁵ А. Чубайс, Выступление в Санкт-Петербургском государственном инженерно-экономическом университете "Миссия России."

<http://www.chubais.ru/cgi-bin/cms/personal.cgi?news=00000000048> (accessed: 18.12.2007)

ტერიტორიული კონფლიქტების მოგვარება, რადგან მათი არსებობა კიდევ უფრო ამცირებს რუსეთის გავლენას და აიძულებს პოსტსაბჭოთა სივრცის სახელმწიფოებს, დახმარებისათვის სხვა ქვეყნებს მიმართონ. 5) რუსულენოვანი მოსახლეობის უფლებების დაცვა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში.⁶⁶

არბატოვი აღნიშნავს, რომ უკრაინა რუსეთისათვის უმნიშვნელოვანესი პარტნიორია პოსტსაბჭოთა სივრცეში და, აქედან გამომდინარე, რუსეთის სასიცოცხლო ინტერესები მოითხოვს, რომ ამ სახელმწიფოს მიმართ რუსეთის პოლიტიკა მისი სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის პატივისცემას ემყარებოდეს. სამომავლოდ, არბატოვი შესაძლებლად მიიჩნევს რუსეთ-უკრაინის ინტეგრაციას, მაგრამ ეს უფრო შორეულ პერსპექტივად ესახება. არბატოვი მომავალში ბელორუსიასთან ინტეგრაციასაც არ გამორიცხავს, მაგრამ მიიჩნევს, რომ თავდაპირველად საჭიროა ინტეგრაციის ობიექტური წინაპირობების შექმნა. კავკასიის რეგიონზე საუბრისას არბატოვი აღნიშნავს, რომ აქ რუსეთის უმთავრესი მოკავშირე სომხეთია და აუცილებელია ამ სახელმწიფოსთან სტრატეგიული კავშირის შენარჩუნება. ამავე დროს, უფრო რადიკალურად განწყობილი ავტორებისაგან განსხვავებით, არბატოვი არ ფიქრობს, რომ სომხეთთან ურთიერთობები რუსეთმა საქართველოსა და აზერბაიჯანის ინტერესების ხარჯზე უნდა განავითაროს. მისი აზრით, საქართველო რუსეთის ბუნებრივი მოკავშირე იქნებოდა, რომ არა რუსეთის მხრიდან საკუთარი ბატონობის თავს მოხვევის მცდელობა და საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული სეპარატისტული მოძრაობების მხარდაჭერა. არბატოვის აზრით, რუსეთთან ხელი უნდა შეუწყოს სამხრეთ კავკასიაში არსებული „გაყინული“ კონფლიქტების მოგვარებას, რაც უნდა გულისხმობდეს, ერთი მხრივ, სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებას, ხოლო, მეორე მხრივ, ეთნიკური უმცირესობებისათვის ავტონომიის მინიჭებას ამ სახელმწიფოთა ფარგლებში. რაც შეეხება ცენტრალურ აზიას, არბატოვის აზრით, ეს რეგიონი რუსეთისათვის ყველაზე ნაკლებად მნიშვნელოვანია და აქ ყურადღება ძირითადად ყაზახეთთან ურთიერთობებს უნდა დაეთმოს.⁶⁷

დიმიტრი ტრენინი, არბატოვის მსგავსად, პოსტსაბჭოთა სივრცის სახელმწიფოებთან ურთიერთობებში დიფერენცირებულ მიდგომას ემხრობა. იგი ხაზს უსვამს უკრაინის დამოუკიდებლობის პატივისცემის და ამ ქვეყანასთან კონსტრუქციული ურთიერთობების განვითარების მნიშვნელობას. მისი აზრით, ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების მიმართ რუსეთის პოლიტიკის საერთო პრინციპი უნდა იყოს ამ ქვეყნების შიდა სტაბილურობისა და ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერა და, აქედან გამომდინარე, მოსკოვმა ხელი უნდა შეუწყოს აფხაზეთის, „სამხრეთ ოსეთისა“ და მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტების მოგვარებას.⁶⁸ ტრენინი მიზანშეწონილად მიიჩნევს ეკონომიკურ ინტეგრაციას ყაზახეთთან და ბელორუსიასთან.⁶⁹

სერგეი კარაგანოვი ასევე ემხრობა დიფერენცირებულ მიდგომას ამ სახ-

⁶⁶ А. Г. Арбатов, Безопасность: российский выбор. 182-188.

⁶⁷ იქვე. 129-182.

⁶⁸ Dmitri Trenin, The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization. 321-324.

⁶⁹ Д. Тренин, Интеграция и идентичность: Россия как “новый Запад”. 370.

ელმწიფოებისადმი და ფიქრობს, რომ აუცილებელია ყურადღების გამახვილება იმ ქვეყნებზე, რომლებიც საკვანძო როლს ასრულებენ და რომელთა მიმართ რუსეთის აქტიურ პოლიტიკას წარმატების პერსპექტივები აქვს. ისევე როგორც ტრენინი, კარაგანოვი პერსპექტიულად მიიჩნევს ეკონომიკურ ინტეგრაციას ყაზახეთთან და ბელორუსიასთან.¹⁰⁰

ამავე ჯგუფს შეიძლება მივაკუთვნოთ პოლიტოლოგი დიმიტრი ფურმანი, რომელიც ფიქრობს, რომ ამჟამინდელი პოსტაბჭოთა სივრცის დეზინტეგრაციის პროცესს საფუძველი ჯერ კიდევ მაშინ ჩაეყარა, როდესაც ეს სივრცე რუსეთის იმპერიის ტერიტორიას წარმოადგენდა. ისევე, როგორც სხვა იმპერიების შემთხვევაში, ფურმანის აზრით, რუსეთის იმპერიის რღვევას სათავე დაუდო დაპყრობილი ხალხების ნაციონალიზმის განვითარებამ. 1917 წლის რევოლუციამ კატალიზატორის როლი შეასრულა და რუსეთის იმპერიის ხალხებმა დამოუკიდებლობის მოპოვება მოახერხეს, თუმცა, ამისათვის მომზადებულნი არ აღმოჩნდნენ და ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ თანდათანობით მოახრეხა მათი დაბრუნება ხელახლა წარმოქმნილ იმპერიაში (გარდა ფინეთის და პოლონეთისა). მიუხედავად ამისა, რღვევის პროცესი საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდშიც გრძელდებოდა და 1991 წელს მისი დაშლით დასრულდა. ფურმანი აღნიშნავს, რომ ამჯერადაც ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების უმეტესობა არ აღმოჩნდა მზად დამოუკიდებელი არსებობისათვის და, ამიტომაც, ისევ დაიწყო რეინტეგრაცია. ამის მიუხედავად, მისი აზრით, პოსტაბჭოთა სივრცეში მაინც ადგილი აქვს დეზინტეგრაციის გრძელვადიან ტენდენციას, რომლიც შეჩერებაც შეუძლებელია. რუსეთის ყოველი მცდელობა შეაჩეროს ის კიდევ უფრო აჩქარებს და აძლიერებს ამ პროცესს. ფურმანს მაგალითად მოჰყავს რუსეთის მიერ აფხაზური სეპარატიზმის მხარდაჭერა, რაც საქართველოზე გავლენის შენარჩუნებას ისახავდა მიზნად, ხოლო რეალურად საქართველოს რუსეთისაგან დისტანცირება გამოიწვია და თანაც თავად რუსეთში (ჩეჩნეთში) სეპარატისტული მოძრაობის განვითარებას შეუწყო ხელი. აქედან გამომდინარე, ფურმანის აზრით, რუსეთის მიზანი უნდა იყოს არა პოსტსაბჭოთა სივრცეზე კონტროლის შენარჩუნება, არამედ აქ კეთილშეგობლობის ზონის წარმოქმნა.¹⁰¹

3.4 რუსეთის პოლიტიკა აზიაში: იაპონია, ჩინეთი, ინდოეთი, ირანი, ახლო აღმოსავლეთი

საგარეო პოლიტიკის აზიური ვექტორის საკითხში თანამედროვე რუს ავტორებს შორის სამი მიმდინარეობა იკვეთება.

ავტორთა ერთი ნაწილი საჭიროდ მიიჩნევს რუსეთის ალიანსს სამხრეთ და აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებთან და ისლამურ სახელმწიფოებთან, რომელიც დასავლეთის (ატლანტიკის) წინააღმდეგ იქნება მიმართული.

ამ ჯგუფს განეკუთვნებიან თანამედროვე ევრაზიანისტები. ალექსანდრე

¹⁰⁰ С.А. Караганов. XXI век: контуры миропорядка.

http://www.svor.ru/live/news.asp?n_id=24551 (accessed: 17.12.2006).

¹⁰¹ Д.Е. Фурман, О будущем "постсоветского пространства". Свободная мысль, №6, 1996. 36-50.

დუგინი და ალექსეი მიტროფანოვი, აზიური პოლიტიკის საკითხში მსგავს მოსაზრებებს გამოთქვამენ. ორივე ავტორი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს რუსეთის სტრატეგიულ ალიანსს იაპონიასთან და აღნიშნავს, რომ იაპონია რუსეთის დახმარებით თავს დააღწევს აშშ-ის სტრატეგიულ კონტროლს, რუსეთი კი იაპონიის დახმარებით დაძლევს მძიმე ეკონომიკურ კრიზისს. ორივე ავტორი მომხრეა რუსეთის მიერ იაპონიისათვის კურილის კუნძულების დაბრუნებისა. მიტროფანოვისა და დუგინის მოსაზრებები მკვეთრად მხოლოდ ჩინეთის საკითხში განსხვავდება. დუგინის აზრით, ჩინეთი სტრადიციულად ატლანტისტიკის პლაცდარმს წარმოადგენდა და ის რუსეთის (ვერაზიული იმპერიის) ბუნებრივი მოწინააღმდეგეა. ამის საპირისპიროდ, მიტროფანოვი ჩინეთს რუსეთისა და იაპონიის მოკავშირედ მიიჩნევს ატლანტიზმთან ბრძოლაში და ფიქრობს, რომ რუსეთმა ხელი უნდა შეუწყოს ჩინეთის სამხედრო ძლიერების ზრდას (სამხედრო ტექნოლოგიების ექსპორტის გზით) და ნაახალისოს მისი ექსპანსია დასავლეთით თურქეთის საზღვრებამდე, რაც გააძლიერებს მის ზეწოლას დასავლეთზე. დუგინიც და მიტროფანოვიც რუსეთის ბუნებრივ მოკავშირედ მიიჩნევენ ინდოეთსაც, თუმცა, დუგინი აღნიშნავს, რომ ინდურ ცივილიზაციას გეოპოლიტიკური დინამიკა და ტერიტორიული ექსპანსია არ ახასიათებს და ამიტომაც მნიშვნელოვანი სტრატეგიული ამოცანების გადაჭრაში ინდოეთი რუსეთს ვერ დაეხმარება.¹⁰²

მიტროფანოვი და დუგინი ფიქრობენ, რომ ცენტრალურ აზიაში რუსეთის უმთავრესი მოკავშირე ირანია. ორივე მომხრეა, რომ ამ რეგიონში აღდგეს ირანის იმპერია (დიდი სპარსეთი) და რუსეთმა მისთვის სასურველი გეოპოლიტიკური წესრიგი აქ სწორედ მისი საშუალებით დაამყაროს. ორივე ავტორი აღნიშნავს, რომ ირანის მიერ ამ რეგიონზე კონტროლის დამყარება საშუალებას მისცემს რუსეთს, მოიპოვოს გასასვლელი სამხრეთის ზღვებზე. დუგინის აზრით, ირანის ჰეგემონიის წყალობით მოისპობა აშშ-ის გავლენა ამ რეგიონში და ალიკვეთება ატლანტიზმზე ორიენტირებული პანთურქიზმისა და ვაჰაბიზმის შეღწევა ცენტრალურ აზიაში. დუგინი აღნიშნავს, რომ ისლამურ სამყაროში არსებობს, როგორც ატლანტისტური (თურქეთის საერო რეჟიმი, საულის არაბეთის ვაჰაბიზმი), ისე ანტიატლანტისტური (ირანული ფუნდამენტალიზმი, მემარცხენე პანარაბიზმი) მიმდინარეობები და რომ რუსეთის პოტენციური მოკავშირე სწორედ მეორე ჯგუფია. ორივე ავტორი უკიდურესად ნეგატიურად არის განწყობილი თურქეთის მიმართ და ამ სახელმწიფოს წინააღმდეგ მკვეთრი ზომების განხორციელებას ემხრობა. დუგინი საუბრობს თურქეთში სომხებისა და ქურთების სეპარატიზმის მხარდაჭერაზე, აგრეთვე თავად თურქებს შორის პროირანული ფუნდამენტალიზმის ნახალისებაზე, რაც შესაძლებელს გახდის ამ სახელმწიფოს ორიენტაციის შეცვლას. უფრო რადიკალურ მოსაზრებას გამოთქვამს მიტროფანოვი, რომელიც მიზანშეწონილად მიიჩნევს თურქეთის დღევანდელი სახელმწიფოს ლიკვიდაციასა და თურქებისათვის მხოლოდ ქალაქ ანკარის მიმდებარე რაიონების დამობას.

¹⁰² А. Г. Дугин, Основы Геополитики.

<http://www.arctogaia.com/public/osnovygeo/geop4-7.htm> (accessed: 17.12.2006); А. Митрофанов, Шаги новой геополитики.

http://www.alexeymitrofanov.ru/books_geopolit00.html (accessed: 17.12.2006).

მისი აზრით, უნდა შეიქმნას ქურთისტანის სახელმწიფო, რომელიც რუსეთის საიმედო პარტნიორი იქნება.¹⁰³

ალექსანდრე პანარინი ფიქრობს რომ ჩინურ (წყნაროკეანურ) ცივილიზაციასთან კონტაქტი რუსეთისათვის ისტორიული მანსია. მისი აზრით, თუ რუსეთი შეძლებს, დაიმკვიდროს საკუთარი ადგილი წყნაროკეანური ცივილიზაციური წინსვლის სისტემაში და შეუერთდეს მის მძლავრ ენერგიას, ეს იქნება სრული კომპენსაცია დასავლეთთან წაგებული შეჯიბრისა და ცივ ომში განცდილი მარცხისა.¹⁰⁴ პანარინი ემხრობა რეგიონის ქვეყნების გამოცდილების ათვისებას მოდერნიზაციის სფეროში და ვარაუდობს თავად რუსეთის „სიმძიმის ცენტრის“ გადანაცვლებას ურალის მთების მიღმა. რაც შეეხება ისლამურ სამყაროს, პანარინი ფიქრობს, რომ რუსეთმა არავითარ შემთხვევაში არ უნდა დაუჭიროს მხარი აშშ-ის აგრესიას ისლამური სახელმწიფოების მიმართ, რომელიც, მისი აზრით, ტერორიზმთან ბრძოლის საბაბით ხორციელდება. პანარინი აღნიშნავს, რომ ისლამთან ბრძოლა თავად რუსეთთან ბრძოლის ტოლფასია, რადგან რუსული სუპერეთნოსის არსებობა სლავური და თურქული წარმომავლობის ხალხების ერთობას ემყარება.¹⁰⁵

ავტორთა მეორე ჯგუფი ყურადღებას ამახვილებს აზიის სახელმწიფოებთან პარტნიორობის განვითარებაზე, თუმცა, ამ შემთხვევაში არ იგულისხმება რაიმე სახის ანტიდასავლური კოალიციის ფორმირება. ეს მიდგომა ფოკუსირებულია აღმოსავლეთ აზიის სახელმწიფოებთან ეკონომიკურ თანამშრომლობაზე.

აზიის სახელმწიფოებთან თანამშრომლობის აუცილებლობაზე საუბრობენ რუსეთის ყოფილი და ამჟამინდელი საგარეო საქმეთა მინისტრები. იგორ ივანოვი ხაზს უსვამს რუსეთის აღმოსავლეთ რეგიონებში არსებულ სერიოზულ პრობლემებს და აღნიშნავს, რომ ამ რეგიონების სწრაფი განვითარება შეუძლებელი იქნება რუსეთის აზიელი მეზობლების, მათ შორის ჩინეთის მონაწილეობის გარეშე. იგორ ივანოვი არ ეთანხმება იმ მოსაზრებას, რომ რუსეთს აღმოსავლეთში რაიმე საგარეო საფრთხე ემუქრება და აღნიშნავს, რომ არცერთ აზიურ სახელმწიფოსთან მოსკოვს არ აქვს ისეთი უთანხმოება, რომელიც კონფლიქტის საფუძველი შეიძლება გახდეს. ივანოვი ემხრობა რუსეთის აღმოსავლეთ რეგიონების ჩართვას აზია-წყნაროკეანის რეგიონში მიმდინარე ინტეგრაციულ პროცესებში.¹⁰⁶

სერგეი ლავროვი აღნიშნავს, რომ ჩინეთთან პარტნიორობა რუსეთის საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიული კურსია. ლავროვი ხაზს უსვამს ძირითადი გლობალური პრობლემებისადმი (მსოფლიო წესრიგი, სტრატეგიული სტაბილურობა, გაერო-ს წამყვანი როლი) მოსკოვისა და პეკინის მიდგომების თანხ-

¹⁰³ А.Г. Дугин, Основы Геополитики.

<http://www.arctogaia.com/public/osnovygeo/geop4-7.htm> (accessed: 17.12.2006); А. Митрофанов, Шаги новой геополитики.

http://www.alcxeumitrofanov.ru/books_geopolit00.html (accessed: 17.12.2006).

¹⁰⁴ А.С. Панарин, Россия в цивилизационном процессе. 424-425.

¹⁰⁵ А.С. Панарин. Онтология террора.

<http://arcto.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=993> (accessed: 21.12.2006).

¹⁰⁶ И.С.Иванов, Россия в Азии и Азия в России. Азия и Африка сегодня, №1, 2004.

ვედრას.¹⁰⁷

მსგავს მოსაზრებებს გამოთქვამს სერგეი კარაგანოვი, რომელიც ფიქრობს, რომ მსოფლიო პოლიტიკის ცენტრი თანდათანობით აზიისაკენ ინაცვლებს და ხაზს უსვამს მთელი რიგი აზიური ქვეყნების (განსაკუთრებით ჩინეთისა და ინდოეთის) ეკონომიკურ აღმავლობას. კარაგანოვის აზრით, ამგვარი რეალობა რუსეთის საგარეო პოლიტიკის აზიური ვექტორის აქტივიზაციას მოითხოვს. კარაგანოვი აღნიშნავს, რომ ამ „ახალ აზიას“ არაფერი აქვს საერთო იმ ტრადიციულ აზიასთან, რომლისკენაც რუსი ევრაზიანისტები მიილტვიან და რომ საუბარია არა მის კოვი-დელი-პეკინის „ფანტომური ღერძის“ ჩამოყალიბებაზე, არამედ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ თანამშრომლობაზე მსოფლიოს ახალ ლიდერებთან. რუსეთის გააქტიურება აზიური მიმართულებით არ გულისხმობს ევროპულ არჩევანზე უარის თქმას და ანტიდასავლური კურსის გატარებას. კარაგანოვი ემხრობა რუსეთის ენერგორესურსების ექსპორტის დივერსიფიცირებასა და ნაწილობრივ აზიისაკენ გადამისამართებას.¹⁰⁸

აზიის ქვეყნებთან პარტნიორობის მომხრეთა ჯგუფში შეიძლება გამოვეყოთ ავტორები, რომლებიც მიზანშეწონილად მიიჩნევენ ჩინეთთან და ისლამურ სახელმწიფოებთან ფრთხილ თანამშრომლობას, რადგანაც მომავალში მათთან დაპირისპირების შესაძლებლობას არ გამოირიცხავენ.

ალექსეი არბატოვი ფიქრობს, რომ დღევანდელი ვითარება აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონში განისაზღვრება რამდენიმე ფაქტორით. ესენია: რუსეთის შორეული აღმოსავლეთის რეგიონის ეკონომიკური დეგრადაცია და რუსეთის სამხედრო ძლიერების ეროზია ამ რეგიონში; ჩინეთის სწრაფი ეკონომიკური და სამხედრო აღმავლობა; აშშ-ის ინტერესისა და გავლენის შემცირება ამ რეგიონში, რაც მომავალში, სავარაუდოდ, იაპონიის რემილიტარიზაციას გამოიწვევს. არბატოვი აღნიშნავს, რომ, ერთი მხრივ, პირველად უკანასკნელი 30 წლის მანძილზე შეინიშნება რუსეთისა და ჩინეთის დაახლოება, ხოლო, მეორე მხრივ, ის ფაქტორები, რომლებიც მათ დაახლოებას განაპირობებს (უპირველეს ყოვლისა, ერთობლივი წინააღმდეგობა აშშ-ის ჰეგემონიის მიმართ), მხოლოდ მოკლევადიან ან საშუალოვადიან პერიოდში მოქმედებს. არბატოვის აზრით, ჩინეთი კვლავაც ერთადერთი სახელმწიფოა, რომელიც ახლო მამაცად რუსეთისათვის შეიძლება პირდაპირ სამხედრო საფრთხეს წარმოადგენდეს. აქედან გამომდინარე, რუსეთმა სიფრთხილე უნდა გამოიჩინოს ჩინეთისათვის სამხედრო ტექნოლოგიების მიწოდების საკითხში. არბატოვი ფიქრობს, რომ საჭიროა იმ ტერიტორიული საკითხების მოგვარება, რომლებიც რუსეთ-იაპონიის ურთიერთობების განვითარებას აფერხებს. ავტორი დასაშვებად მიიჩნევს იაპონიისათვის კურილის კუნძულების გადაცემას, თუ რუსეთი სანაცვლოდ უსაფრთხოების გარანტიებს მიიღებს. ზოგადად, არბატოვის აზრით, რუსეთი, საკუთარი ძალის შემცირების ფონზე, დაინტერესებულია აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონში სტაბილურობისა და ძალთა ბალანსის შენარ-

¹⁰⁷ С.В. Лавров. Россия-Китай: партнерство, открывающее будущее.

http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/fb6dc991fad732ddc3256f2c003b774?OpenDocument (accessed: 21.12.2006).

¹⁰⁸ С.А. Караганов, XXI век: контуры миропорядка.

http://www.svop.ru/live/news.asp?n_id=24551 (accessed: 17.12.2006).

ჩუნებით. ამ მიზნის მისაღწევად ავტორი ფიქრობს, რომ საჭიროა რეგიონში აშშ-ის გავლენის თუნდაც ნაწილობრივ შენარჩუნება და მრავალმხრივი (რუსეთი, ჩინეთი, იაპონია, აშშ, სამხრეთ და ჩრდილოეთ კორეა) უსაფრთხოების სისტემის შექმნა. არბატოვი ფიქრობს, რომ ინდოეთი მეტად მნიშვნელოვანი სახელმწიფოა რუსეთისათვის, როგორც ჩინეთის ერთგვარი გამანაწილველი და პარტნიორი ისლამური ექსტრემიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ამავე დროს, ინდოეთი, მისი აზრით, რუსეთისათვის მხოლოდ პარტნიორად დარჩება და მის ჭეშმარიტ მოკავშირედ ვერ იქცევა.¹⁰⁹

კიდევ უფრო მეტ სიფრთხილეს იჩენს არბატოვი ირანთან დაკავშირებით. არბატოვი აღნიშნავს, რომ თუმცა ირანის ფუნდამენტალიზმი რუსეთში საფრთხედ არ აღიქმება და თეირანი რუსეთის შეიარაღებისა და მშვიდობიანი დანიშნულების ბირთვული ტექნოლოგიების ერთ-ერთი უმთავრესი მომხმარებელია, საჭიროა ზომიერების დაცვა, რადგანაც ირანის პოლიტიკაში იდეოლოგია მნიშვნელოვან როლს ასრულებს და არ არის გამორიცხული, რომ მომავალში რუსეთისაგან მიღებული ტექნოლოგიები ამ სახელმწიფომ თავად რუსეთში, კავკასიაში ან ცენტრალურ აზიაში მოქმედი ისლამისტი რადიკალების მხარდასაჭერად გამოიყენოს.¹¹⁰

პოლიტოლოგი ალექსეი ვოსკრესენსკი აღნიშნავს, რომ ჩინეთი ყოველთვის იყო რუსეთის საგარეო პოლიტიკური სტრატეგიის მნიშვნელოვანი ელემენტი და რომ ტრადიციულად რუსეთ-ჩინეთის ურთიერთობებს მშვიდობიანი ხასიათი ჰქონდა, ხოლო ყველა არსებული პრობლემის მოგვარება დიპლომატიური მეთოდებით ხერხდებოდა. ავტორის აზრით, დღესაც, ორ ქვეყანას შორის პარტნიორობისათვის არაერთი წინაპირობა არსებობს. კერძოდ, ჩინეთი დაინტერესებულია, რომ აღმოსავლეთ აზიის ეკონომიკური სისტემა მრავალპოლუსიანი იყოს, ხოლო რუსეთს შეუძლია ამ მხრივ აშშ-ისა და იაპონიის გავლენის განაწილება. თუმცა, ვოსკრესენსკის აზრით, არსებობს აგრეთვე ნიადაგი რუსეთისა და ჩინეთის სამომავლო დაპირისპირებისათვის, რაც გამოიწვევს რუსეთის დაახლოებას აშშ-სთან და იაპონიასთან. აქედან გამომდინარე, ავტორი ფიქრობს, რომ რუსეთმა სიფრთხილე უნდა გამოიჩინოს ჩინეთის უახლესი სამხედრო ტექნოლოგიებით მომარაგებისას, რადგანაც ეს საგრძნობლად ცვლის სტრატეგიულ ბალანსს რეგიონში.¹¹¹ ვოსკრესენსკის ვარაუდით, ჩინეთის აღმავლობა მომავალში აშშ-სთან და იაპონიასთან მისი დაპირისპირების მიზეზი გახდება და რუსეთისათვის არ იქნება მომგებიანი ამ კონფლიქტში ერთ-ერთი მხარის დაჭრა. ვოსკრესენსკის აზრით, რუსეთის კონფლიქტური სტრატეგიაა „განაწილანობრივ მრავალგანზომილებიანი პარტნიორობა“, რაც გულისხმობს პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პარტნიორობას დასავლეთთან და გეოპოლიტიკურ და სავაჭრო-ეკონომიკურ პარტნიორობას აღმოსავლეთთან.¹¹²

¹⁰⁹ А. Г. Арбатов, Безопасность: российский выбор. 271-300.

¹¹⁰ იქვე, 171-173.

¹¹¹ А. Д. Воскресенский, Китай во внешнеполитической стратегии России. Свободная мысль, №1, 1996. 94-105.

¹¹² А. Д. Воскресенский, Сбалансированное многомерное партнерство - оптимальная стратегия для России. Восток, №1, 1998. 23-29.

პოლიტოლოგი ვლადიმერ მიასნიკოვი ფიქრობს, რომ რუსეთ-ჩინეთის პარტნიორობა ხელს უწყობს საერთაშორისო ურთიერთობების უმანიპულაციო და დემოკრატიზაციას, მსოფლიოში პოლიცენტრიზმის დამკვიდრებას. მიასნიკოვის აზრით, ამგვარი მიდგომა უპირისპირდება აშშ-ისა და ნატო-ს მიერ გამოყენებულ ორმაგ სტანდარტებს. ამავე დროს, ავტორი ფიქრობს, რომ ეკლავაც შესაძლებელია რუსეთისა და ჩინეთის დაპირისპირება, თუნდაც ეკონომიკური საკითხების გამო. მიასნიკოვი აღნიშნავს, რომ აშშ ცდილობს, დაუახლოვდეს ჩინეთს და ჩართოს ის საკუთარ სისტემაში, ხოლო იაპონია დაინტერესებულია რუსეთთან დაახლოებით. მიასნიკოვის აზრით, რუსეთი ამჟამად არ არის მზად, გახდეს ჩინეთის თანასწორი პარტნიორი, თუმცა, მათ შეიძლება ითანამშრომლონ კონკრეტულ საკითხებთან დაკავშირებით.¹¹³

დიმიტრი ტრენინი იაპონიასთან პარტნიორობას განიხილავს, როგორც რუსეთის შორეული აღმოსავლეთის მოდერნიზაციისა და განვითარების საშუალებას. მისი აზრით, მომავალში, იაპონიისათვის სადავო ტერიტორიების დაბრუნება რუსეთ-იაპონიის ურთიერთობების ახალი ეტაპის ათვლის ნერტილი შეიძლება გახდეს. ტრენინი აგრეთვე ემხრობა კეთილშეზობლური და შეძლებისდაგვარად განაოანსწორებული ურთიერთობების დამყარებას ჩინეთთან.¹¹⁴ ამავე დროს, ტრენინი არ გამოირიცხავს გრძელვადიან პესპექტივაში სასაზღვრო პრობლემების წარმოშობას, თუკი რუსეთისა და ჩინეთს შორის ძალთა ბალანსი კარდინალურად შეიცვლება და პეკინი წარსულში მიღწეული შეთანხმებების გადასინჯვას მოინდომებს.¹¹⁵ ტრენინი ხაზს უსვამს ინდოეთთან „სტრატეგიული ურთიერთქმედების“ მნიშვნელობას გლობალური და რეგიონალური ბალანსის შენარჩუნების თვალსაზრისით.¹¹⁶

ავტორთა მესამე ჯგუფი ფიქრობს, რომ ჩინეთი და ისლამური სამყარო რუსეთისათვის სერიოზულ საფრთხეს წარმოადგენენ და მოსალოდნელია მათი ექსპანსია, როგორც რუსეთის გავლენის სფეროში, ისე უშუალოდ რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიაზე.

პოლიტოლოგი, შორეული აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის დირექტორი ვიქტორ ლარინი უარყოფითად აფასებს რუსული დიპლომატიის ენთუზიაზმს ჩინეთთან პარტნიორული ურთიერთობების საკითხში და საკმაოდ პესიმისტურ პროგნოზებს გამოთქვამს ამ ურთიერთობათა პერსპექტივების შესახებ. ლარინი აღნიშნავს, რომ უკანასკნელი ასი წლის მანძილზე რუსეთ-ჩინეთის ურთიერთობები ქანქარისებური ხასიათისა იყო და პარტნიორობას მუდამ კონფრონტაცია მოსდევდა. ლარინი ფიქრობს, რომ ზოგიერთი რუსი ექსპერტის ვარაუდის საპირისპიროდ, რუსეთისა და ჩინეთის ინტერესები იდენტური სულაც არ არის. ავტორი აღნიშნავს, რომ ჩინელების შეღწევა ციმბირსა და შორეულ აღმოსავლეთში, თავად ჩინელების აზრით, მათი ქვეყნის ისტორიულ მიწებზე დაბ-

¹¹³ В.С. Мясников, Россия и Китай: перспективы партнерства в АТР в XXI в. Проблемы Дальнего востока. №6. 1998. 5-22.

¹¹⁴ Дмитрий Тренин, Интеграция и идентичность: Россия как “новый Запад”. 369.

¹¹⁵ Dmitri Trenin, The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization.

¹¹⁶ Дмитрий Тренин, Интеграция и идентичность: Россия как “новый Запад”. 370.

რუნებაა. ლარინი აღნიშნავს, რომ რუსეთსა და ჩინეთს შორის არსებული უთანხმოებები ისტორიულად რუსეთის საზიანოდ გვარდებოდა, ხოლო ორი ქვეყნის ინტერესებს შორის ჰარმონია არასდროს არსებულა. მისი აზრით, ჩინელებსა და რუსებს შორის მნიშვნელოვანი კულტურული და ცივილიზაციური განსხვავებებია, რაც მათ დაახლოებას ართულებს. ამავე დროს, რუსული სამხედრო ტექნოლოგიების ექსპორტი ჩინეთში იწვევს რუსეთის ურთიერთობების გაუარესებას აღმოსავლეთ აზიის სხვა სახელმწიფოებთან, რომლებიც შეშფოთებულნი არიან ჩინეთის სამხედრო ძლიერების ზრდით. ავტორი მიიჩნევს, რომ ორ ქვეყანას შორის ნორმალური ურთიერთობების დამყარებისათვის საჭიროა რეალისტური მიდგომა და არა საფუძველს მოკლებული ოპტიმიზმი.¹¹⁷

განსაკუთრებით უარყოფითია აღმოსავლეთ აზიისა და ისლამური სამყაროს მიმართ თანამედროვე სლავიანოფილების დამოკიდებულება (არანაკლებ უარყოფითი, ვიდრე მათივე დამოკიდებულება დასავლეთ ევროპისა და ამერიკის შეერთებული შტატების მიმართ). ნატალია ნაროჩნიცკაია აღნიშნავს, რომ თანამედროვე მსოფლიოში ისლამური სამყაროს აღმავლობა შეინიშნება, რაც სწორედ რუსეთის დასუსტებით არის გამოწვეული. ნაროჩნიცკაია რუსეთისათვის ხიფათის წყაროდ მიიჩნევს როგორც თურქეთს, ისე ირანს — ანუ ისლამის როგორც პროდასავლურ, ისე ანტიდასავლურ მიმდინარეობას. თურქეთი, მისი აზრით, მიუხედავად დასავლური ორიენტაციისა და დემოკრატიული რეჟიმისა, კვლავაც ავითარებს იმპერიული ექსპანსიის გეგმებს, ცდილობს დაამკვიდროს საკუთარი გავლენა უკრაინაში, კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში. რაც შეეხება ირანს, მართალია ის ამჟამად საჭიროდ მიიჩნევს რუსეთთან კავშირს აშშ-ის გავლენის წინააღმდეგ, მაგრამ ზოგადად, ნაროჩნიცკაიას აზრით, ირანის ასეთი დამოკიდებულება მხოლოდ მიმდინარე ინტერესებით არის განპირობებული და ამის დასტურია ის, რომ ირანი თურქეთთან ერთად უჭერდა მხარს ბოსნიელი მუსლიმების ბრძოლას მართლმადიდებელი სერბების წინააღმდეგ. ნაროჩნიცკაია ფიქრობს, რომ როგორც თურქეთი, ისე ვაჰაბიტური საუდის არაბეთი მხარს უჭერენ რუსეთში ევრაზიანისტული იდეის დამკვიდრებას, რათა საკუთარი გავლენა განავრცონ მის მუსლიმურ მოსახლეობასა და ტერიტორიებზე.¹¹⁸

სერგეი ბაბურინი ასევე ემახვილებს ყურადღებას ისლამური სამყაროდან და აღმოსავლეთ აზიიდან (განსაკუთრებით ჩინეთიდან) მომავალ საფრთხეზე. მისი აზრით, თანამედროვე მსოფლიოში ეკონომიკური, სამხედრო და ცივილიზაციური თვალსაზრისით იზრდება ჩინეთისა და ისლამური ფუნდამენტალიზმის როლი. ბაბურინი აღნიშნავს, რომ ისლამური ძალები, განსაკუთრებით თურქეთი, ცდილობენ შეიჭრან რუსეთის ტრადიციულ გავლენის სფეროში, ხოლო ირანი გამაღებულ შეიარაღებას აწარმოებს. ამავე დროს, აღმოსავლეთ აზიაში ადგილი აქვს დემოგრაფიულ და ტექნოლოგიურ დისბალანსს — რუსეთის მეტწილად დაუსახლებელ და ეკონომიკური სტაგნაციის მდგომარეობაში მყოფ აზიურ რეგიონებს ესაზღვრება მჭიდროდ დასახლე-

¹¹⁷ В. Л. Ларин. Россия и Китай на пороге третьего тысячелетия: кто же будет отстаивать наши национальные интересы? Проблемы дальнего востока, №1, 1997. 15-26.

¹¹⁸ Н. А. Нарочницкая, Политика России на пороге третьего тысячелетия. 26-40.

ბული და ტექნოლოგიურად განვითარებული ტერიტორიები, წარმოებს ჩინელების, იაპონელების, კორეელებისა და სხვა ხალხების უკონტროლო მიგრაცია. ბაბურიანის აზრით, რუსეთის ევროპული ნაწილის შემდგომი დასუსტების შემთხვევაში, ციმბირის ბუნებრივ რესურსებს ჩინეთი დაეუფლება.¹¹⁹

¹¹⁹ С. Н. Бабуриин, Территория государства: правовые и геополитические проблемы.
<http://www.univer.omsk.su/graduates/baburin/BOOKS/26.htm> (accessed: 17.12.2006); С. Н. Бабуриин. Российский союз как геополитическая закономерность.
<http://www.univer.omsk.su/graduates/baburin/BOOKS/rusway.htm> (accessed: 17.12.2006).

თავი მეოთხე. რუსეთის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია და საგარეო პოლიტიკის კონცეფცია

თანამედროვე რუსეთის საგარეო პოლიტიკური აზროვნების სრულფასოვანი ანალიზისათვის მნიშვნელოვანია იმ ოფიციალური დოკუმენტების განხილვა, რომლებიც სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკის სახელმძღვანელო პრინციპებსა და პრიორიტეტებს ადგენს. ასეთი დოკუმენტებია რუსეთის ფედერაციის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია და რუსეთის ფედერაციის საგარეო პოლიტიკის კონცეფცია. მიზანშეწონილია ამ ორი კონცეფციის ძირითადი დებულებების განხილვა, ხოლო შემდეგ იმის განსაზღვრა, თუ რამდენად ასახავს ეს დოკუმენტები თანამედროვე რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში არსებულ ტენდენციებს.

4.1 რუსეთის ფედერაციის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია

რუსეთის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციის თანახმად, თანამედროვე მსოფლიოში შეინიშნება ორი ურთიერთგამომრიცხავი ტენდენცია. ერთი მხრივ, სახეზეა მრავალი სახელმწიფოსა და ინტეგრაციული გაერთიანების ეკონომიკური და პოლიტიკური პოზიციების განმტკიცება და საერთაშორისო პროცესების მართვის მრავალმხრივი მექანიზმების სრულყოფა. მეორე მხრივ კი, ადგილი აქვს საერთაშორისო ურთიერთობების იმგვარი სტრუქტურის დამკვიდრების მცდელობას, რომელიც აშშ-ის მეთაურობით დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების დომინირებაზე დაფუძნებული და უპირატესობას ანიჭებს მსოფლიო პოლიტიკის ძირითადი პრობლემების ცალმხრივად მოგვარებას სამხედრო და ძალისმიერი მეთოდების საშუალებით, საერთაშორისო სამართლის ნორმების იგნორირების პირობებში. კონცეფციაში აღნიშნულია, რომ რუსეთი ხელს შეუწყობს პირველი ტენდენციის საფუძველზე მრავალპოლუსიანი მსოფლიოს იდეოლოგიის ფორმირებას. დოკუმენტის თანახმად, მიუხედავად საერთაშორისო ვითარებისა და შინაგანი სირთულეებისა, რუსეთი, თავისი ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური და სამხედრო პოტენციალის, აგრეთვე ევრაზიის კონტინენტზე უნიკალური სტრატეგიული მდებარეობის წყალობით, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მსოფლიოში მიმდინარე პროცესებში და ზოგიერთი სახელმწიფოს მცდელობა, უგულებელყონ რუსეთის

ინტერესები მნიშვნელოვანი საერთაშორისო საკითხების მოგვარებისას, შეიძლება საერთაშორისო უსაფრთხოებისა და სტაბილურობისათვის საზიანო იყოს.¹²⁰

კონცეფციაში აღნიშნულია, რომ საერთაშორისო სფეროში რუსეთის ეროვნული ინტერესები გულისხმობს: რუსეთის სუვერენიტეტის უზრუნველყოფას; მისი, როგორც დიდი სახელმწიფოსა და მრავალპოლუსიანი მსოფლიოს ერთ-ერთი გავლენიანი ცენტრის, პოზიციების დაცვას; თანასწორი და ორმხრივად სასარგებლო ურთიერთობების დამყარებას მსოფლიოს ყველა ქვეყანასთან და ინტეგრაციულ გაერთიანებასთან, უპირველეს ყოვლისა, დამოუკიდებელი სახელმწიფოთა თანამეგობრობის სახელმწიფოებთან და რუსეთის ტრადიციულ პარტნიორებთან (რომელთა ვინაობა დოკუმენტში არ სახელდება), რაც მიზნად უნდა ისახავდეს ადამიანის უფლებების საყოველთაო დაცვას და ორმაგი სტანდარტების გამოყენების არდაშეებას. აღსანიშნავია, რომ დსთ-ის სიერცის პრიორიტეტულობის აღიარება და დასაველეთის „ორმაგი სტანდარტების“ კრიტიკა აგრეთვე დამახასიათებელია აქ განხილული რუსი ავტორების დიდი ნაწილისათვის.¹²¹

კონცეფციაში გამოყოფილია შემდეგი საგარეო საფრთხეები: ზოგიერთი სახელმწიფოს მცდელობა, შეასუსტონ საერთაშორისო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის არსებული მექანიზმების, უპირველეს ყოვლისა, გაერო-სა და ეუთო-ს როლი და აგრეთვე მსოფლიოში რუსეთის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო გავლენის შემცირება; სამხედრო-პოლიტიკური ბლოკების გაძლიერება, ნატო-ს გაფართოება და რუსეთის საზღვრების სიახლოვეს უცხო ქვეყნების მნიშვნელოვანი სამხედრო კონტინგენტების განთავსება; დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში ინტეგრაციული პროცესების შესუსტება და რუსეთის ფედერაციის საზღვრებისა და დსთ-ის ნევრი ქვეყნების გარე საზღვრების მახლობლად კონფლიქტების წარმოქმნა და ესკალაცია; პრეტენზიები რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიებსა და მეზობელი სახელმწიფოების ეკონომიკური, დემოგრაფიული და კულტურულ-რელიგიური ექსპანსია რუსეთის ტერიტორიაზე; საერთაშორისო ტერორიზმი.¹²²

4.2 რუსეთის ფედერაციის საგარეო პოლიტიკის კონცეფცია

კონცეფციის თანახმად, რუსეთი, როგორც გაერო-ს უშიშროების საბჭოს მუდმივი წევრი და მნიშვნელოვანი პოტენციალისა და რესურსების მქონე ქვეყანა, საერთაშორისო პოლიტიკის აქტიური მონაწილეა და საგრძნობ გავლენას ახდენს მსოფლიოს ახალი მონყობის ფორმირებაზე. კონცეფციის თანახმად, რუსეთის საგარეო პოლიტიკის განსაკუთრებული თვისება არის განონანსორებულობა, რაც განპირობებულია მისი, როგორც უდიდესი ევრა-

¹²⁰ Концепция национальной безопасности Российской Федерации.

<http://www.in.mid.ru/ns-osndoc.nsf/f220c06813092609432569fa003a9359/a54f9caa5c68075e432569fb004872a6?OpenDocument> (accessed: 19.12.2006).

¹²¹ იქვე.

¹²² იქვე.

ზიული სახელმწიფოს, გეოსტრატეგიული მდებარეობით. აქედან გამომდინარე, რუსეთი პასუხისმგებელია უსაფრთხოების უზრუნველყოფაზე როგორც გლობალურ, ისე რეგიონალურ დონეზე. დოკუმენტში ნათქვამია, რომ მსოფლიოში ძლიერდება ერთპოლუსიანი სტრუქტურის დამკვიდრების ტენდენცია, რომელიც აშშ-ის ეკონომიკურ და ძალისმიერ დომინირებას გულისხმობს, რაც, თავის მხრივ, ძირს უთხრის მსოფლიო წესრიგს და შეიძლება საერთაშორისო ვითარების დესტაბილიზაცია გამოიწვიოს. კონცეფციის მიხედვით, რუსეთის მცდელობა მიმართული იქნება საერთაშორისო ურთიერთობების მრავალპოლუსიანი სისტემის ფორმირებისაკენ, რომელიც სრულად ასახავს მსოფლიოში არსებულ მრავალფეროვან ინტერესებს.¹²³

კონცეფციაში განხილულია აგრეთვე რუსეთის საგარეო პოლიტიკის რეგიონალური პრიორიტეტები. ყველაზე დიდი ადგილი დოკუმენტში დსთ-ისა და ევროპის სახელმწიფოებთან ურთიერთობების საკითხებს ეთმობა. კონცეფციის თანახმად, რუსეთის პოლიტიკა მიმართული იქნება დსთ-ის სახელმწიფოებთან კეთილმეზობლური ურთიერთობებისა და სტრატეგიული პარტნიორობის განვითარებისაკენ, ხოლო პრაქტიკული საქმიანობა დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ რამდენად მზად იქნება ესა თუ ის კონკრეტული სახელმწიფო თანამშრომლობისათვის. კონცეფციაში აგრეთვე მოცემულია რუს ავტორებს შორის საკმაოდ პოპულარული მოსაზრება დსთ-ის სხვადასხვა სახელმწიფოსთან ინტეგრაციის განსხვავებული სიჩქარისა და დონის შესახებ, ხოლო უპრიველეს ამოცანად რუსეთ-ბელორუსიის კავშირის განმტკიცება სახელდება. დსთ-ის ფარგლებში პრიორიტეტებად ცხადდება კონფლიქტების მოგვარებისაკენ მიმართული საქმიანობა, თანამშრომლობა საერთაშორისო ტერორიზმთან ბრძოლის საკითხში და ეკონომიკური თანამშრომლობა.¹²⁴

კონცეფციაში აღნიშნულია, რომ ევროპულ სახელმწიფოებთან ურთიერთობები რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ტრადიციული პრიორიტეტული მიმართულებაა და რუსეთის მიზანია საერთო ევროპული უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის დემოკრატიული სისტემის ჩამოყალიბება. კონცეფციაში ნათქვამია, რომ ევროკავშირი რუსეთისათვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური და ეკონომიკური პარტნიორია და რუსეთის ეროვნული ინტერესების დაცვისათვის მეტად მნიშვნელოვანია თანამშრომლობა დიდ ბრიტანეთთან, გერმანიასთან, იტალიასთან და საფრანგეთთან. კონცეფციის თანახმად, რუსეთის თანამშრომლობა ნატო-სთან მეტად მნიშვნელოვანია ევროპის კონტინენტზე უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ინტერესებიდან გამომდინარე, თუმცა, კონსტრუქციული თანამშრომლობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი, თუ გათვალისწინებულ იქნება ორივე მხარის ინტერესები და შესრულდება ხელშეკრულებებით ნაკისრი ვალდებულებები. დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ რუსეთის ფედერაციის უსაფრთხოების ინტერესებს ეწინააღმდეგება ნატო-ს ახალი სტრატეგიული კონცეფცია, რომელიც ვაშინგტონის ხელშეკრულების მოქმედების ზონის ფარგლებს მიღმა

¹²³ Концепция внешней политики Российской Федерации. <http://www.in.mid.ru/ns-osndoc.nsf/4e5fa867101efb4432569fa003a705a/fd86620b371b0cf7432569fb004872a7?OpenDocument> (accessed: 19.12.2006).

¹²⁴ იქვე.

გაერო-ს უშიშროების საბჭოს სანქციის გარეშე ძალის გამოყენებას გულისხმობს. ამერიკის შეერთებულ შტატებთან ურთიერთობები კონცეფციაში მოკლედ არის განხილული. კონცეფციის თანახმად, რუსეთი მზად არის დაძლიოს აშშ-სთან ურთიერთობებში არსებული მნიშვნელოვანი სირთულეები, რადგან, მიუხედავად მთელი რიგი პრინციპული უთანხმოებებისა, რუსეთისა და აშშ-ის თანამშრომლობა საერთაშორისო ვითარების გაუმჯობესებისა და გლობალური სტრატეგიული სტაბილურობის უზრუნველყოფის აუცილებელი ნიშანია.¹²⁵

რაც შეეხება აზიური პოლიტიკის საკითხს, კონცეფციაში ნათქვამია, რომ ამ მიმართულებას რუსეთის საგარეო პოლიტიკაში სულ უფრო დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, რადგანაც რუსეთი თავადაც განეკუთვნება ამ რეგიონს და, ამდენად, ყურადღება უნდა გამახვილდეს რუსეთის ინტეგრაციაზე აზიანყნარი ოკეანის რეგიონის ინტეგრაციულ გაერთიანებებში — აპეკ-ში, ასეანსა და „შანხაის ხუთეულში.“ კონცეფციაში აღნიშნულია, რომ მსოფლიო პოლიტიკის ძირითადი საკითხებისადმი რუსეთისა და ჩინეთის მიდგომების თანხვედრა რეგიონალური და გლობალური სტაბილურობის ერთ-ერთი გარანტიაა. დოკუმენტის თანახმად, რუსეთი იაპონიასთან კეთილმეზობლური ურთიერთობების დამყარებისა და სახელმწიფო საზღვრის საკითხთან დაკავშირებით ორივე მხარისათვის მისაღები გადაწყვეტილების მიღების მომხრეა. ძალზე მოკლედ არის განხილული ინდოეთთან და ირანთან ურთიერთობები. კონცეფციაში ნათქვამია, რომ რუსეთს სურს, გააღრმავოს ტრადიციული პარტნიორობა ინდოეთთან და რომ აგრეთვე მნიშვნელოვანია ირანთან ურთიერთობების შემდგომი განვითარება.¹²⁶

რუსეთის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციისა და საგარეო პოლიტიკის კონცეფციის განხილვის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ეს დოკუმენტები თანამედროვე რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში არსებულ მრავალ ტენდენციას ასახავს. ორივე დოკუმენტში ვხვდებით მოსაზრებას მრავალპოლუსიანი მსოფლიო წესრიგის აუცილებლობისა და მასში რუსეთის განსაკუთრებული ადგილის შესახებ.

ორივე კონცეფციაში გამოთქმულია მთელი რიგი კრიტიკული შენიშვნებისა დასაველეთის მიმართ, რომლებიც უპირველეს ყოვლისა ერთპოლუსიანი სისტემის დამკვიდრების მცდელობასა და ნატო-ს გაფართოებას უკავშირდება. ამავე დროს, საგარეო პოლიტიკის კონცეფციაში მოცემული ზოგიერთი მოსაზრება (მაგალითად, საერთო ევროპული უსაფრთხოების სისტემის ფორმირება, პარტნიორობა ევროკავშირთან და აშშ-სთან) ახლოს არის თანამედროვე ზაპადნიკების პოზიციასთან.

როგორც პირველ, ისე მეორე კონცეფციაში ხაზგასმულია პოსტსაბჭოთა სივრცეში ინტეგრაციული პროცესების განვითარების მნიშვნელობა. შეიძლება ითქვას, რომ ამ საკითხში ორივე დოკუმენტი რბილი ინტეგრაციის მომხრეთა მოსაზრებებს ემთხვევა.

რაც შეეხება საგარეო პოლიტიკის აზიურ მიმართულებას, საგარეო პოლიტიკის კონცეფციაში საუბარია აზიის სახელმწიფოებთან (ჩინეთი, იაპონია,

¹²⁵ იქვე.

¹²⁶ იქვე.

ინდოეთი, ირანი) თანამშრომლობაზე და არ არის გამოთქმული რაიმე კრიტიკული შენიშვნა ამ სახელმწიფოთა მიმართ (განსხვავებით დასავლეთის სახელმწიფოებისაგან). თუმცა, რუსეთის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციაში მოცემული საფრთხეების ჩამონათვალში ფიგურირებს შესაძლო ტერიტორიული პრეტენზიები რუსეთის მიმართ და მეზობელი სახელმწიფოების ეკონომიკური, დემოგრაფიული და კულტურულ-რელიგიური ექსპანსია, რაც, სავარაუდოდ, სწორედ რუსეთის აზიელ მეზობლებს (უპირველეს ყოვლისა, ჩინეთს) ეხება. მთლიანობაში, ორ კონცეფციაში ასახული მიდგომა საგარეო პოლიტიკის აზიური ვექტორისადმი ახლოს არის იმ ავტორების პოზიციასთან, რომლებიც აზიის ქვეყნებთან ფრთხილ თანამშრომლობას ემხრობიან.

თავი მეხუთე.

საგარეო პოლიტიკის ძირითადი საკითხები რუსეთის წამყვანი პოლიტიკური პარტიების პროგრამულ დოკუმენტებში

5.1 „მემარჯვენე ძალთა კავშირი“

„დეკლარაციაში მემარჯვენე ძალთა კავშირის საგარეო პოლიტიკური კონცეფციის საფუძვლების შესახებ“ (დამტკიცდა 2001 წელს) აღნიშნულია, რომ ნაცვლად ტრადიციული ძალთა ბალანსის პრინციპისა, რომელიც კონფორმაციისა და ახალი საფრთხეების წარმოშობის წყაროა, პარტია მხარს უჭერს „გლობალური კონტრაქტის“ იდეას, რაც გულისხმობს „მსოფლიოს შეთანხმებულ განვითარებასა და ინტეგრირებულ უსაფრთხოებას.“ პარტია მიიჩნევს, რომ რუსეთის საგარეო პოლიტიკა კონკრეტულ ზნეობრივ პრინციპებს უნდა ემყარებოდეს და რომ რუსეთისათვის რთული იქნება სრულფასოვანი პარტნიორული ურთიერთობების დამყარება ისეთ სახელმწიფოსთან, სადაც ადამიანის უფლებები ირღვევა და უგულვებელყოფილია დემოკრატიული პროცესი.¹²⁷

დეკლარაციაში ხაზგასმულია, რომ რუსეთი „დიდი და ერთიანი ევროპული ცივილიზაციის“ შემადგენელი ნაწილია და მისი სტრატეგიული მიზანი ნატო-ს პოლიტიკურ ორგანიზაციაში გაწევრიანება და დღევანდელი რეალობის შესაბამისად მისი ტრანსფორმაცია უნდა იყოს. პარტიის აზრით, განსაკუთრებული რუსული გზის იდეოლოგია რუსეთისათვის „საერთაშორისო აუტსაიდერის“ როლის თავსმობევის მცდელობაა და თანამედროვე ეტაპზე „უპერსპექტივო და ძალზე სახიფათოა.“ დეკლარაციაში ნათქვამია, რომ რუსეთის გლობალური მისია „ჩრდილოეთის რგოლში“ (ევროპა-რუსეთი-იაპონია-ჩრდილოეთ ამერიკა) ჩაბმვაა, რაც ხელს შეუწყობს განვითარებული დემოკრატიული სახელმწიფოების ერთიანი სივრცის წარმოქმნას.¹²⁸

რაც შეეხება პოსტსაბჭოთა სივრცის საკითხს, დეკლარაციის თანახმად,

¹²⁷ Декларация об основах внешнеполитической концепции политической партии “Союз правых сил”. <http://www.sps.ru/?id=205722> (accessed: 12.12.2006).

¹²⁸ იქვე.

რუსეთი ვალდებულია ხელი შეუწყოს დსთ-ის ქვეყნებში პოლიტიკური და ეკონომიკური თავისუფლების, ადამიანის უფლებებისა და კანონის უზენაესობის გაერცვლებას. ამავე დროს, ეჭვქვეშ არ უნდა დადგეს დსთ-ის ნევრი ქვეყნების საზღვრების ხელშეუხებლობა.¹²⁹

ამრიგად, „მემარჯვენე ძალთა კავშირის“ პროგრამა მკვეთრად პროდასავლურია. თანამედროვე ზაპადნიკების მსგავსად, პარტია რუსეთს ერთიანი ევროპული ცივილიზაციის შემადგენელ ნაწილად მიიჩნევს. ამასთანავე, პარტია მიზანშეწონილად მიიჩნევს რუსეთის განვერიანებას ნატო-ში, რასაც თვით ზაპადნიკებს შორისაც კი მხოლოდ რამოდენიმე ავტორი ემხრობა. პოსტსაბჭოთა სივრცის საკითხში „მემარჯვენე ძალთა კავშირის“ პოზიცია ახლოსაა ჩვენს მიერ განხილულ ავტორთა მესამე ჯგუფის მოსაზრებებთან, რომელიც ნაკლებ მნიშვნელობას ანიჭებს ამ სივრცეში ინტეგრაციული პროცესების განხორციელებას და ხაზს უსვამს ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების დამოუკიდებლობისა და ტერიტორიული მთლიანობის პატივისცემის აუცილებლობას.

5.2 „იაბლოკო“

„იაბლოკოს“ პროგრამის თანახმად (მიიღეს 2003 წელს), პარტიის მიზანია რუსეთის დაბრუნება „დიდ ევროპაში“ და მისი ჩართვა ევროპის ინტეგრაციის პროცესებში, რაც ევროკავშირის ქვეყნებთან ეკონომიკური კონტაქტების განვითარებას მოითხოვს. პარტიის დამოკიდებულება ნატო-ს გაფართოების მიმართ ნეგატიურია, თუმცა, „იაბლოკო“ მიიჩნევს, რომ საჭიროა სრულმასშტაბიანი პარტნიორობა ნატო-სთან ერთობლივი მუდმივმოქმედი საბჭოს ფარგლებში, ხოლო სტრატეგიული პარტნიორობა ნატო-სა და რუსეთს შორის შესაძლებელია, თუ ის თანასწორი იქნება და აღიარებს რუსეთის უფლებას, დაიცვას საკუთარი გეოპოლიტიკური ინტერესები. პროგრამაში აღნიშნულია, რომ აშშ რუსეთის უმნიშვნელოვანესი პარტნიორია სტრატეგიული სტაბილურობის შენარჩუნების თვალსაზრისით.¹³⁰

პროგრამაში ნათქვამია, რომ პარტიის სტრატეგიული მიზანია ინტეგრირებული სახელმწიფოთაშორისი კავშირის შექმნა პოსტსაბჭოთა სივრცეში, რომელიც თავისი მახასიათებლებით ევროპული თანამეგობრობის მსგავსი იქნება. პარტია მიიჩნევს, რომ დსთ-ის ნევრ სხავდასხვა ქვეყანასთან ინტეგრაციის სისწრაფე განსხვავებული უნდა იყოს, უნდა გადაისინჯოს ზოგიერთი ეკონომიკური შეღავათი, რომელიც რუსეთის ინტერესებს ვნებს და არ უნდა იქნეს დაშვებული რუსულენოვანი მოსახლეობის უფლებების დარღვევა მეზობელ სახელმწიფოებში. „იაბლოკოს“ პროგრამის თანახმად, დსთ-ის ფარგლებში ყველაზე პერსპექტიული მექანიზმია 1992 წლის ხელშეკრულება კოლექტიური უსაფრთხოების შესახებ და მიზანშეწონილია ერთობლივი სამხედრო ფორმირებების შექმნა აღმოსავლეთ ევროპასა და კავკასიაში, შე-

¹²⁹ იქვე.

¹³⁰ Демократический манифест - Программа российской демократической партии „Яблоко“.

http://www.yabloko.ru/Elections/2003/Program_2003/index.html (accessed: 12.12.2006).

საბამისად ბელორუსიასთან და სომხეთთან ერთად.¹³¹

პროგრამის თანახმად, ჩინეთი რუსეთის უმთავრესი პარტნიორია შორეული აღმოსავლეთის რეგიონში და რუსეთი დაინტერესებულია ამ სახელმწიფოს სტაბილურობითა და მდგრადი განვითარებით. ამავე დროს, პარტია მიიჩნევს, რომ საჭიროა ჩინეთისათვის ყველაზე თანამედროვე სამხედრო ტექნოლოგიების მიწოდების შეწყვეტა.¹³²

„იაბლოკოს“ პროგრამა საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ პარტია დასაველეთზე ორიენტირებულ საგარეო პოლიტიკას ემხრობა. ამავე დროს, „მემბარჯვენე ძალთა კავშირთან“ შედარებით, „იაბლოკოს“ ზაპადნიკობა უფრო ზომიერია, რადგანაც პარტია უარყოფითად აფასებს ნატო-ს გაფართოებას და არ განიხილავს ამ ორგანიზაციაში რუსეთის განევრიანების შესაძლებლობას. პოსტსაბჭოთა სივრცის საკითხისადმი „იაბლოკოს“ მიდგომა ზემოთ განხილული „რბილი ინტეგრაციის“ მომხრეთა ჯგუფის პოზიციას ემთხვევა. ამასთანავე, პარტია იზიარებს მოსაზრებას, რომ სასურველია დიფერენცირებული პოლიტიკის გატარება ამ სივრცის სახელმწიფოთა მიმართ. რაც შეეხება საგარეო პოლიტიკის აზიურ მიმართულებას, „იაბლოკოს“ პოზიცია ახლოს არის იმ ავტორთა მოსაზრებებთან, რომლებიც ჩინეთთან თანამშრომლობისას გარკვეულ სიფრთხილეს ემხრობიან.

5.3 რუსეთის ლიბერალურ-დემოკრატიული პარტია

ლიბერალურ-დემოკრატიული პარტიის პროგრამაში (მიიღეს 2005 წელს) ხაზგასმულია „დასავლურ-ქრისტიანული ცივილიზაციის ბატონობის“ უარყოფითი შედეგები და მრავალპოლუსიანი მსოფლიო წესრიგის დამყარების აუცილებლობა. პარტია მიზნად ისახავს, აღკვეთოს რუსეთის, როგორც აღმოსავლურ-ქრისტიანული ცივილიზაციის ბირთვის განადგურების მცდელობა და აცხადებს, რომ რუსეთმა უნდა შეინარჩუნოს თავისი ისტორიული „გეოსტრატეგიული სტატუსი“ ევროპაში, რადგანაც „გარდაუვალია როგორც პარტნიორობა, ისე დაპირისპირება დასავლეთ ევროპასთან.“ ევროპაში რუსეთის ძირითად პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პარტნიორობად ლიბერალურ-დემოკრატიული პარტია საფრანგეთსა და გერმანიას მიიჩნევს. პარტია კატეგორიულად ეწინააღმდეგება ნატო-ს გაფართოებას აღმოსავლეთით, სექპტიკურად აფასებს ევროკავშირის მომავალს, ხაზს უსვამს „სლავი ხალხების გაერთიანების“ აუცილებლობას და მიზანშეწონილად მიიჩნევს ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული კავშირების აღდგენას აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოებთან. რაც შეეხება აშშ-ს, ლიბერალურ-დემოკრატიული პარტიის აზრით, ეს სახელმწიფო „უპირატესად ანტირუსული ძალაა“ და რუსეთის ფედერაციის დაქუცმაცებას ისახავს მიზნად.¹³³

ლიბერალურ-დემოკრატიული პარტია საჭიროდ მიიჩნევს რუსეთის სახ-

¹³¹ იქვე.

¹³² იქვე.

¹³³ Либерально-демократическая партия России. Программа. <http://www.ldpr.ru/ldpr-program/> (accessed: 12.12.2006).

ელმწიფოს სტრატეგიული საზღვრებისა და ისტორიული გეოპოლიტიკური სივრცის აღდგენას. პროგრამაში აღნიშნულია, რომ რუსეთის საგარეო პოლიტიკა მიზნად უნდა ისახავდეს ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების უმეტესი ნაწილის გაერთიანებას „ერთიანი დემოკრატიული სახელმწიფოს“ ფარგლებში, რაც ხელს შეუწყობს რუსეთის, როგორც დასავლეთის კონკურენტის, გაძლიერებას.¹³⁴

აზიური პოლიტიკის საკითხში პარტია ემხრობა ეკონომიკური კავშირების განვითარებას იაპონიასთან, თუმცა, პროგრამაში აღნიშნულია, რომ ამუშავდეს იაპონიას აქვს ტერიტორიული პრეტენზიები რუსეთის მიმართ, რასაც ბოლო უნდა მოელოს. პროგრამის თანახმად, რუსეთმა მიზნად უნდა დაისახოს სტრატეგიული კავშირის დამყარება ჩინეთთან, პარტნიორობის განვითარება ინდოეთთან, თანამშრომლობა ირანთან, ერაყთან, სირიასთან, საუდის არაბეთთან, იორდანიასთან და ავღანეთთან. პარტია მიზანშეწონილად მიიჩნევს მოსკოვი-პეკინი-დელი-თეირანის ლერძის ჩამოყალიბებას, აგრეთვე რუსეთის განეწიანებას ისლამური კონფერენციის ორგანიზაციაში.¹³⁵

ლიბერალურ-დემოკრატიული პარტიის პროგრამიდან ნათლად ჩანს ამ პოლიტიკური ორგანიზაციის ანტიდასავლური პოზიცია. პროგრამაში გამოთქმული მოსაზრებები ყველაზე უფრო ახლოსაა თანამედროვე რუსული ევრაზიანიზმის თეზისებთან (კონფრონტაცია დასავლეთ ევროპასთან და განსაკუთრებით აშშ-სთან, შესაძლო ალიანსი საფრანგეთთან და გერმანიასთან, ანტიდასავლური ბლოკის ფორმირება ზოგიერთ აზიურ სახელმწიფოსთან ერთად). ამასთანავე, პარტიის პროგრამაში ვხვდებით აშკარად სლავიანოფილურ მოსაზრებას სლავი ხალხების გაერთიანების აუცილებლობის შესახებ, რაც დოკუმენტის საერთო ევრაზიანისტულ ხასიათს ენიშნაღმდეგება. პოსტსაბჭოთა სივრცის საკითხში პარტია ზემოთ განხილულ ხისტი ინტეგრაციის მოდელს ემხრობა, რომელსაც ევრაზიანისტებიც იზიარებენ და სლავიანოფილებიც. აზიური პოლიტიკისადმი პარტიის მიდგომა კი სრულად შეესაბამება ევრაზიანისტულ კონცეფციას.

5.4 რუსეთის ფედერაციის კომუნისტური პარტია

რუსეთის ფედერაციის კომუნისტური პარტიის პროგრამაში საგარეო პოლიტიკის კონკრეტულ საკითხებს ნაკლები ყურადღება ეთმობა. პროგრამის თანახმად, საკუთარი მიზნების, სტრატეგიისა და ტაქტიკის განსაზღვრისას პარტია ხელმძღვანელობს მარქსისტულ-ლენინისტური მოძღვრებითა და მატერიალისტური დიალექტიკით. პარტიის მიერ თანამედროვე საერთაშორისო ვითარების შეფასება ემყარება რწმენას, რომ კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის პრინციპული დაპირისპირება ჯერაც არ დასრულებულა. პროგრამის უდიდესი ნაწილი რუსეთის შიდაპოლიტიკურ საკითხებს ეთმობა, ხოლო რაც შეეხება საგარეო პოლიტიკას, აქ ორი მიმართულება შეიძლება გამოვყოთ: 1) თანამედროვე საერთაშორისო სისტემის ხასიათი. პარტია მიიჩნევს, რომ თან-

¹³⁴ იქვე.

¹³⁵ იქვე.

ამედროვე ეტაპზე კაპიტალიზმს თავისი ბუნება არ შეუცვლია და ადგილი აქვს მხოლოდ შრომისა და კაპიტალის დაპირისპირების პოლუსების გატანას განვითარებული ქვეყნების საზღვრებს გარეთ და მათ გადანაწილებას კონტინენტების მიხედვით. ასეთ პირობებში, რუსეთს ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების „სანედლეულო კოლონიურ დანამატად“ ქცევის საფრთხე ემუქრება. 2) საბჭოთა კავშირის აღდგენის აუცილებლობა. პროგრამაში აღნიშნულია, რომ საბჭოთა კავშირი რუსეთის იმპერიის გეოპოლიტიკური მემკვიდრე იყო და შესაბამისად, სოციალიზმის დამანგრეველებმა დიდი რუსული სახელმწიფოც დაასამარეს. რუსეთი დგას არჩევანის წინაშე: ან დიდი სახელმწიფო და სოციალიზმი ან ქვეყნის შემდგომი დეზინტეგრაცია და მისი გადაქცევა კოლონიად. პარტია მიიჩნევს, რომ ბელოვეეის შეთანხმება ეწინააღმდეგება საბჭოთა ხალხის მიერ 1991 წლის მარტის რეფერენდუმზე გამოხატულ ნებას და მიზნად ისახავს საბჭოთა კავშირისა და „მსოფლიოში მისი „ტრადიციული ინტერესებისა და პოზიციების“ აღდგენას. ხელისუფლების სათავეში მოსვლის შემთხვევაში პარტია ვალდებულებას იღებს, აღკვეთოს „რუსოფობიის, ზაპადნიკობისა და ამერიკანიზმის“ დამკვიდრება.“¹³⁶

ვინაიდან კომუნისტური პარტიის პროგრამაში საგარეო პოლიტიკის საკითხები ძალზე მოკლედ არის განხილული, რთულია საუბარი ამა თუ იმ საკითხში პარტიის პოზიციის მსგავსებაზე ზემოთ წარმოდგენილ ავტორთა რომელიმე ჯგუფის მოსაზრებებთან. ნათელია მხოლოდ ამ პარტიის მკაფიოდ გამოკვეთილი ანტიდასავლური განწყობა, აგრეთვე ის, რომ პოსტსაბჭოთა სივრცეში პარტია ხისტი ინტეგრაციის მოდელს ემხრობა.

5.5 „ერთიანი რუსეთი“

რუსეთის მმართველი პარტიის პროგრამაში საგარეო პოლიტიკის საკითხები მოკლედ არის განხილული. პროგრამაში ხაზგასმულია, რომ რუსეთს აქვს საფუძველი, ესწარფოდეს მსოფლიო პოლიტიკაში გავლენის ერთ-ერთი ცენტრის სტატუსს და რომ ის აუცილებლად გახდება ასეთი ცენტრი. პროგრამაში აგრეთვე აღნიშნულია, რომ უნიკალური გეოგრაფიული მდებარეობისა და სტრატეგიული რესურსების კოლოსალური მარაგის წყალობით, რუსეთს შეუძლია, დაიკავოს განსაკუთრებული ადგილი მსოფლიო ეკონომიკაში. პარტია აცხადებს, რომ მიზნად ისახავს საერთაშორისო ურთიერთობების მთელი სისტემის დამოკრახიზაციას, რაც საერთაშორისო სამართლის პრიორიტეტსა და ორმაგ სტანდარტებზე უარის თქმას უნდა ეფუძნებოდეს. რუსეთმა უნდა დაიცვას „მსოფლიო კულტურათა თანასწორობის პრინციპი.“¹³⁷

საგარეო პოლიტიკის საკითხებთან მიმართებაში პროგრამის ამგვარი ლაკონურობა ართულებს რაიმე დასკვნის გაკეთებას იმის თაობაზე, თუ თანამედროვე რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნების რომელ მიმდინარეობებთან დგას ახლოს ეს პარტია. მოცემული დებულებებიდან გამომდინარე

¹³⁶ Программа Коммунистической партии Российской Федерации. <http://www.cprf.ru/party/program/> (accessed: 12.12.2006).

¹³⁷ Единая Россия. Россия, которую мы выбираем. <http://www.edinros.ru/news.html?id=116990> (accessed: 13.12.2006).

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ „ერთიანი რუსეთი“ იზიარებს ზემოთ განხილულ იმ ავტორთა მოსაზრებას, რომლებიც ფიქრობენ, რომ რუსეთი მრავალპოლუსიანი მსოფლიოს ერთ-ერთი პოლუსი უნდა იყოს. პარტიის პროგრამა ფაქტობრივად არაფერს გვეუბნება საგარეო პოლიტიკის სხვა ძირითადი საკითხების შესახებ.

დასკვნა

საბჭოთა კავშირის დაშლის დროიდან დღემდე რუსეთში საგარეო პოლიტიკის თემაზე შექმნილი ნაშრომები საკმარის მასალას შეიცავს იმისათვის, რომ განხორციელდეს მოცემული პერიოდის რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნების ანალიზი და არსებულ ძირითად მიმდინარეობათა კლასიფიკაციის მცდელობა. ცალკეული ავტორების ნაშრომებთან ერთად, მოცემული ანალიზისათვის დამატებით მასალას წარმოადგენს რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ოფიციალური სახელმძღვანელო დოკუმენტები, აგრეთვე ძირითადი პოლიტიკური პარტიების საგარეო პოლიტიკური კონცეფციები. ამ კომპონენტთა შეჯერებული ანალიზი თანამედროვე რუსეთის საგარეო პოლიტიკური აზროვნების საკმაოდ ფართო სურათს ქმნის.

საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციისა და ცივილიზაციური კუთვნილების შესახებ თანამედროვე რუსი ავტორების მოსაზრებების განხილვა საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ მოცემულ საკითხში დღესაც განაგრძობს არსებობას ტრადიციული რუსული კონცეფციები. თანამედროვე ზაპადნიკების კატეგორია მოიცავს ავტორთა საკმაოდ დიდ ჯგუფს. მიუხედავად მთელი რიგი განსხვავებებისა, მათ აერთიანებს მოსაზრება, რომ რუსეთის წარმატებული განვითარების პერსპექტივა დასავლურ თანამეგობრობაში ინტეგრაციასთან არის დაკავშირებული. ძირითად ანტიდასავლურ მიმდინარეობას თანამედროვე რუსულ აზროვნებაში ევრაზიანიზმი წარმოადგენს. ამ კონცეფციის მომხრეები უარყოფენ დასავლური განვითარებისა და დასავლეთთან ინტეგრაციის გზას, დასავლეთს (უპირველეს ყოვლისა, ამერიკის შეერთებულ შტატებს) რუსეთის უმთავრეს მონინალმდებედ მიიჩნევენ და ფიქრობენ, რომ აუცილებელია ერთგვარი ალიანსის ჩამოყალიბება აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებთან და ისლამურ სახელმწიფოებთან. ტრადიციული კონცეფციებიდან თანამედროვე რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში ყველაზე უფრო სუსტად სლავიანოფილობა არის წარმოდგენილი და ნაშრომში განხილულ ავტორთაგან სლავიანოფილების რიცხვს მხოლოდ ორი შეიძლება მივაკუთვნოთ. თანამედროვე სლავიანოფილები რუსეთის მონინალმდებეებად მიიჩნევენ როგორც დასავლეთს, ისე აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებსა და ისლამურ სამყაროს.

შესაძლებელია თანამედროვე რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში საგარეო პოლიტიკის ძირითად საკითხებთან დაკავშირებით არსებული მიმდინარეობების გამოყოფა. ცივი ომის დასრულებისა და თანამედროვე საერთაშორისო სისტემის ხასიათის საკითხში რუსი ავტორების უმეტესი ნაწილი ემხრობა მოსაზრებას, რომ რუსეთი არ დამარცხებულა ცივ ომში და თავად

მოულოდლო კომუნისტურ სისტემას, ხოლო თანამედროვე საერთაშორისო სისტემა არის ან აუცილებლად უნდა იყოს მრავალპოლუსიანი. ავტორთა მცირე ნაწილი აღიარებს რუსეთის მარცხს ცივ ომში და ეჭვქვეშ აყენებს მრავალპოლუსიანი სისტემის რეალურობასა თუ სასურველობას. ავტორების უმეტესობა ფიქრობს, რომ რუსეთს საერთაშორისო სისტემაში განსაკუთრებული სტატუსი და როლი აქვს, ხოლო ავტორთა შედარებით მცირე ნაწილი ეჭვქვეშ აყენებს რუსეთის მიერ ამგვარი სტატუსისა და როლის მოპოვების შესაძლებლობას.

დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოებთან და აშშ-სთან ურთიერთობებზე მსჯელობისას თანამედროვე რუსი ავტორების უმეტესობა საკმაოდ მკაცრად აკრიტიკებს დასავლეთს. ამავე დროს, ავტორთა ერთი ნაწილი (პროდასავლურად განწყობილი ავტორები) ფიქრობს, რომ შესაძლებელი და აუცილებელია არსებული სირთულეების დაძლევა და თანამშრომლობის განვითარება, ხოლო მეორე ჯგუფი (ანტიდასავლური მიმდინარეობა) მიიჩნევს, რომ ეს სირთულეები დასავლეთის მიზანმიმართული პოლიტიკის შედეგია და საჭიროა არა თანამშრომლობის გზების, არამედ საკითარი ინტერესების დაცვის მეთოდების ძიება. ავტორების უმრავლესობა ეწინააღმდეგება ნატო-ს გაფართოებას აღმოსავლეთით.

რაც შეეხება რუსეთის ურთიერთობებს პოსტსაბჭოთა სივრცის სახელმწიფოებთან, აქ სამი მიმდინარეობა შეიძლება გამოვყოთ. პირველ ჯგუფს წარმოადგენენ ის ავტორები, რომლებიც ხისტ ინტეგრაციას და ამა თუ იმ ფორმით რუსეთის იმპერიის (საბჭოთა კავშირის) აღდგენას ემხრობიან. მეორე ჯგუფი მოიცავს რბილი ინტეგრაციის მომხრეებს, რომლებიც ფიქრობენ, რომ იმპერიის აღდგენა ნაკლებად რეალური (ან ნაკლებად სასურველია), მაგრამ აუცილებელია პოსტსაბჭოთა სივრცის გადაქცევა რუსეთის გავლენის სფეროდ და მასში ინტეგრაციული პროცესების განვითარება. მესამე ჯგუფში შედიან ის ავტორები, რომლებიც მიზანშეწონილად მიიჩნევენ პოსტსაბჭოთა სივრცის სახელმწიფოთა დამოუკიდებლობის პატივისცემასა და ამ სახელმწიფოებთან სრულიად ახალი ტიპის ურთიერთობების დამყარებას.

რუსეთის აზიური პოლიტიკის საკითხში აგრეთვე შეიძლება სამი მიმდინარეობის გამოყოფა. პირველი მიმდინარეობა მიიჩნევს, რომ აღმოსავლეთ აზია და ისლამური სამყარო რუსეთის ბუნებრივი მოკავშირეები არიან დასავლეთის (ატლანტიზმის) წინააღმდეგ ბრძოლაში. მეორე მიმდინარეობის წარმომადგენლები საჭიროებენ პარტნიორობას აზიის სახელმწიფოებთან დასავლეთთან რაიმე სახის კონფრონტაციის გარეშე. ამავე მიმდინარეობის ფარგლებში შეიძლება ცალკე გამოვყოთ ის ავტორები, რომლებიც ჩინეთთან და ისლამურ ქვეყნებთან ფრთხილ თანამშრომლობას ემხრობიან, რადგანაც არ გამოირჩევიან მომავალში მათთან დაპირისპირების შესაძლებლობას. მესამე მიმდინარეობას კი განეკუთვნებიან ის ავტორები, რომლებიც აღმოსავლეთ აზიისა და ისლამური სამყაროს სახელმწიფოებს უპირველეს ყოვლისა საფრთხის წყაროდ განიხილავენ.

რუსეთის ფედერაციის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია და საგარეო პოლიტიკის კონცეფცია თანამედროვე რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში გავრცელებულ მოსაზრებებს შეიცავს. ისევე, როგორც მრავა-

ლი რუსი ავტორის ნაშრომებში, ამ დოკუმენტებშიც საუბარია მრავალპოლუსიან საერთაშორისო სისტემაზე, რუსეთის განსაკუთრებულ როლზე ამ სისტემაში და ნატო-ს გაფართოების მიუღებლობაზე. ამ დოკუმენტებში ხაზგასმულია პოსტსაბჭოთა სივრცეში ინტეგრაციული პროცესების პრიორიტეტულობა, რაც აგრეთვე დამახასიათებელია თანამედროვე რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნებისათვის.

რუსეთის პოლიტიკური პარტიების პროგრამულ დოკუმენტებში ასახულია რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში არსებული ურთიერთსაპირისპირო მიმდინარეობები. დასავლურ ორიენტაციას ემხრობიან „მემარჯვენე ძალთა კავშირი“ და „იაბლოკო.“ ამავე დროს, თუ „იაბლოკოს“ პოზიცია უფრო ზომიერი ზაპადნიკების შეხედულებებთან არის ახლოს, „მემარჯვენე ძალთა კავშირის“ პროგრამული დოკუმენტი ზოგიერთ ისეთ მოსაზრებას შეიცავს (რუსეთის განეწერიანება ნატო-ში), რომელსაც მხოლოდ ზაპადნიკების ყველაზე უფრო რადიკალურად განწყობილი ნაწილი იზიარებს. რუსეთის კომუნისტური პარტიისა და ლიბერალურ-დემორატიული პარტიის საგარეო პოლიტიკური კონცეფციები მკვეთრად ანტიდასავლურია. „ერთიანი რუსეთის“ პროგრამაში საგარეო პოლიტიკის საკითხები ძალზე მოკლედ არის განხილული და, ამდენად, შეუძლებელია მსჯელობა იმის შესახებ, თუ საგარეო პოლიტიკური აზროვნების რომელ მიმდინარეობას ემხრობა ეს პარტია.

ყოველივე ზემოთქმულის საფუძველზე შეიძლება გამოვეყნოთ თანამედროვე რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნების (აკადემიური ხასიათის ნაშრომები, საგარეო პოლიტიკის ოფიციალური სახელმძღვანელო დოკუმენტები, პოლიტიკური პარტიების საგარეო პოლიტიკური კონცეფციები,) ძირითადი ტენდენციები:

1) რუსეთისათვის მიუღებელია ცივ ომში დამარცხებული სახელმწიფოს სტატუსი, ერთპოლუსიანი საერთაშორისო სისტემის წარმოქმნა და მეორეხარისხოვანი როლი ასეთ სისტემაში. რუსეთი უნდა ეცადოს მრავალპოლუსიანი საერთაშორისო წესრიგის დამკვიდრებას.

2) მიუხედავად დასავლეთის მიერ რუსეთის მიმართ განხორციელებული პოლიტიკის მთელი რიგი ნეგატიური ასპექტებისა, რუსეთმა მაინც უნდა ითანამშრომლოს დასავლეთის ქვეყნებთან ამა თუ იმ ფორმით, თუმცა, რუსეთისათვის მიუღებელია ნატო-ს გაფართოება აღმოსავლეთით.

3) რუსეთისათვის ძალზედ მნიშვნელოვანია პოსტსაბჭოთა სივრცის შენარჩუნება, როგორც საკუთარი გავლენის სფეროსი და ინტეგრაციული პროცესების განხორციელება ამ სივრცეში.

4) რუსეთისათვის სასარგებლოა თანამშრომლობა აღმოსავლეთ აზიისა და ისლამური სამყაროს სახელმწიფოებთან, ხოლო ზოგიერთი მათგანი (ჩინეთი, ინდოეთი, ირანი) შეიძლება რუსეთისათვის მნიშვნელოვანი სტრატეგიული თუ ეკონომიკური პარტნიორი იყოს. ამავე დროს, ამ სახელმწიფოთაგან ზოგიერთი, შესაძლოა, პოტენციური საფრთხეების წყაროც იყოს.

ეს ის მოსაზრებებია, რომლებსაც ნაშრომში განხილული რუსი ავტორების უმეტესი ნაწილი იზიარებს. რაღა თქმა უნდა, თანამედროვე რუსულ საგარეო პოლიტიკურ აზროვნებაში სრულიად საპირისპირო შეხედულებებიც არსე-

ბობს, თუმცა, მათ ავტორების შედარებით მცირე ნაწილი ემხრობა და შესაბამისად გაბატონებულ ტენდენციებად ვერ მივიჩნევთ.

აღსანიშნავია, რომ ტრადიციული კონცეფციები კვლავაც გამოდგება რუსი ავტორების კლასიფიცირებისათვის ისეთ ფუნდამენტურ საკითხებში, როგორიც არის ქვეყნის ცივილიზაციური კუთვნილება და საგარეო პოლიტიკური ორიენტაცია. ასეთი კლასიფიკაცია შეიძლება აგრეთვე სასარგებლო იყოს ზოგიერთი უფრო კონკრეტული საკითხის განხილვისას. თუმცა, ტრადიციული დაყოფა ნაკლებად სასარგებლოა მთელი რიგი საკითხების შესახებ მსჯელობისას, რადგანაც ერთი და იგივე კონცეფციის წარმომადგენლები ხშირად განსხვავებულ პოზიციას იკავებენ ამა თუ იმ საკითხთან მიმართებაში, ხოლო ზოგიერთი თანამედროვე ავტორის მოსაზრებები არ თავსდება რომელიმე ტრადიციული პარადიგმის ფარგლებში. ამიტომაც, მიზანშეწონილია კლასიფიკაციის დამატებითი სისტემების შემუშავება, რომლებიც არსებულ დაყოფას შეავსებს. წიგნის მესამე თავში მოცემული მოსაზრებები სწორედ ასეთ მცდელობად შეიძლება იქნეს განხილული.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Аксаков, К.С. "Молва № 4", 4 мая 1857 г.
<http://www.gosudarstvo.voskres.ru/aksakv.htm>
(accessed: 16.12.2006).
2. Арбатов, А.Г. Безопасность: российский выбор. ЕПИцентр, Москва, 1999.
3. Арбатов, Г. А. Российско-американские отношения: проблемы и задачи. США - экономика, политика, идеология. №12, 1994. 3-12
4. Бабурин, С. Н. Российский союз как геополитическая закономерность. <http://www.univer.omsk.su/graduates/baburin/BOOKS/rusway.htm> (accessed: 17.12.2006).
5. Бабурин, С.Н. Территория государства: правовые и геополитические проблемы. <http://www.univer.omsk.su/graduates/baburin/BOOKS/26.htm> (accessed: 17.12.2006)
6. Бердяев, Н. Константин Леонтьев. Очерк из истории русской религиозной мысли. <http://www.vehi.net/berdyaev/leontev/index.html> (accessed: 16.12.2006).
7. Богатуров, А.Д. Кризис миросистемного регулирования. Международная жизнь, №7, 1993. 30-40.
8. Богатуров, А.Д. Плюралистическая однополярность и

- интересы России. Свободная мысль, №1, 1996. 37-46.
9. Богатуров, А.Д.; Кременюк. В.А. Сами Американцы не останутся никогда. Независимая газета. 29 июня 1996.
 10. Воскресенский, А.Д. Китай во внешнеполитической стратегии России. Свободная мысль. 1996. №1. gv. 94-105.
 11. Воскресенский, А.Д. Сбалансированное многомерное партнерство - оптимальная стратегия для России. Восток, №1, 1998. 23-29.
 12. Гаджиев, К.С. От биполярной к новой конфигурации геополитических сил. Мировая экономика и международные отношения, № 7, 1993.
 13. Давыдов, Ю.П. Двадцатый член НАТО? Вестник Европы, №5, 2002. <http://magazines.russ.ru/vestnik/2002/5/dav.html> (accessed: 21.12.2006).
 14. Декларация об основах внешнеполитической концепции политической партии «Союз правых сил». <http://www.sps.ru/?id=205722> (accessed: 12.12.2006).
 15. Делягин, М.Г. От глобальных противоречий – к региональным конфликтам. Россия в глобальной политике, № 5, Сентябрь - Октябрь 2004. <http://www.globalaffairs.ru/numbers/10/3225.html> (accessed: 21.12.2006).
 16. Делягин, М.Г. После СНГ: одиночество России. Россия в глобальной политике, № 4, Июль - Август 2005. <http://www.globalaffairs.ru/numbers/15/4512.html> (accessed: 21.12.2006).

17. Демократический манифест - Программа российской демократической партии "Яблоко". http://www.yabloko.ru/Elections/2003/Program_2003/index.html (accessed: 12.12.2006).
18. Дугин, А.Г. Основы Геополитики. <http://www.arctogaia.com/public/osnovygeo/geop4-7.htm> (accessed: 17.12.2006).
19. Единая Россия. Россия, которую мы выбираем. <http://www.edinros.ru/news.html?id=116990> (accessed: 13.12.2006).
20. Иванов, И.С. Иракский кризис и борьба за новое мироустройство. http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/ca86999961a0db25c3256e200048309e?OpenDocument (accessed: 21.12.2006).
21. Иванов, И.С. Новизна и преемственность в российской внешней политике. Независимая газета, №106, 15 июня 2001.
22. Иванов, И.С. Россия в Азии и Азия в России. Азия и Африка сегодня, №1, 2004.
23. Иванов, И.С. Россия и Европейский Союз: движение навстречу друг другу. <http://www.denmark.mid.ru/715.html> (accessed: 21.12.2006).
24. Иванов, И.С. Россия и США: веха в истории отношений. Известия, 26 ноября 2003.
25. Караганов, С.А. XXI век: контуры миропорядка. Россия в глобальной политике, № 5, Сентябрь - Октябрь 2005. http://www.svor.ru/live/news.asp?n_id=24551 (accessed: 17.12.2006).
26. Караганов, С.А. Шансы и угрозы нового мира. Россия в глобальной политике, № 2, Апрель - Июнь 2003. <http://www.globalaffairs.ru/numbers/3/1968.html> (accessed:

17.12.2006).

27. Кара-Мурза, А. Дуализм российской идентичности: цивилизационное западничество versus геополитическое евразийство. Русский журнал. http://old.russ.ru/journal/politics/98-10-26/k_murz.htm (accessed: 14.12.2006).
28. Козырев, А.В. Стратегия партнерства. Международная жизнь, №5, 1994. 5-15.
29. Концепция внешней политики Российской Федерации. <http://www.ln.mid.ru/ns-osndoc.nsf/4e5fa867101effb4432569fa003a705a/fd86620b371b0cf7432569fb004872a7?OpenDocument> (accessed: 19.12.2006).
30. Концепция национальной безопасности Российской Федерации. <http://www.ln.mid.ru/ns-osndoc.nsf/f220c06813092609432569fa003a9359/a54f9caa5e68075e432569fb004872a6?OpenDocument> (accessed: 19.12.2006).
31. Кортунов, С.В. Имперские амбиции и национальные интересы. Новые измерения внешней политики России. МОНФ, 1998.
32. Кременюк, В.А. “Теряет” ли запад Россию? Независимая газета, 1 декабря 1995.
33. Лавров, С.В. 60-летие Фултона: уроки “холодной войны” и современность. Российская газета, 6 марта 2006.
34. Лавров, С.В. Возврата к “холодной войне” не будет. Известия, 10 февраля 2005.
35. Лавров, С.В. Демократия, международное управление и

- будущее мироустройство. Россия в глобальной политике, № 6, 2004. <http://www.globalaffairs.ru/numbers/11/3427.html> (accessed: 21.12.2006).
36. Лавров, С.В. Другая Россия: вызов или новые возможности партнерства? Коммерсант, 1 апреля 2004.
37. Лавров, С.В. Несколько штрихов к международному портрету Москвы. Международная жизнь, №9-10, 2006
38. Лавров, С.В. Россия-Китай: партнерство, открывающее будущее. http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/fb6dc991fad732ddc3256f2c003bf774?OpenDocument (accessed: 21.12.2006).
39. Ларин, В.Л. Россия и Китай на пороге третьего тысячелетия: кто же будет отстаивать наши национальные интересы? Проблемы дальнего востока, №1, 1997. 15-26.
40. Либерально-демократическая партия России. Программа. <http://www.ldpr.ru/ldpr/programm/> (accessed: 12.12.2006).
41. Лосский, Н.О. История русской философии. <http://www.vehi.net/nlossky/istoriya/03.html> (accessed: 16.12.2006)ю
42. Максимычев, И.Ф. Россия как составная часть общеевропейского цивилизационного пространства. Общественные науки и современность. 1997, №6, gv. 85-96.
43. Максимычев, И.Ф. Угрозы безопасности России связанные с началом расширения НАТО (внешнеполитические аспекты). Москва, Институт Европы РАН, 1998.
44. Мигранян, А.М. Внешняя политика России: катастрофические итоги трех лет. Независимая газета, 10

декабря 1994.

45. Мигранян, А.М; Затулин, К. СНГ: начало или конец истории? Независимая газета, 26 мая 1997.
46. Митрофанов, А. Шаги новой геополитики. http://www.alexeymitrofanov.ru/books_geopolit00.html (accessed: 17.12.2006).
47. Мясников, В.С. Россия и Китай: перспективы партнерства в АТР в XXI в. Проблемы Дальнего востока, №6, 1998. 5-22.
48. Нарочницкая, Н.А. Политика России на пороге третьего тысячелетия. Международная жизнь, № 9, 1996. 26-40.
49. Нарочницкая, Н.А. Россия и мировой восточный вопрос. <http://www.pravoslavie.ru/analit/global/vostochvopros.htm> (accessed: 17.12.2006).
50. Никонов, В. Суверенная демократия. Труд, 15 апреля 2006.
51. Панарин, А.С. “Вторая Европа” или “Третий Рим”? Парадоксы европеизма в современной России. Вопросы философии, №10, 1996. 19-31.
52. Панарин, А.С. Россия в цивилизационном процессе (между атлантизмом и евразийством). Москва, 1994.
53. Панарин, А.С. Онтология террора. <http://arcto.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=993> (accessed: 21.12.2006).
54. Поздняков, Э. А. Геополитический коллапс и Россия. Международная жизнь, август-сентябрь 1992. 5-15.
55. Примаков, Е.М. Международные отношения накануне XXI века: проблемы, перспективы. Международная жизнь, №10,

1996. 3-13.

56. Программа Коммунистической партии Российской Федерации. <http://www.cprf.ru/party/program/> (accessed: 12.12.2006).
57. Рогов, С.М. Контуры новой российской стратегии. НГ-сценарии, 3 марта 1998.
58. Рогов, С.М. Россия и США на пороге XXI века. Свободная мысль, №5, 1997. 92-102.
59. Савицкий, П.Н. Евразийство. ნაშრომი მოცემულია კრებულში Россия между Европой и Азией: Евразийский соблазн, Л.И. Новикова, И.Н. Сиземская (редакторы-составители) (Институт философии РАН, Москва, 1993) 100-114.
60. Савицкий, П.Н. Евразийство как исторический замысел. <http://gumilevica.kulichki.net/SPN/spn12.htm> (accessed: 17.12.2006).
61. Савицкий, П.Н. Основы геополитики России. <http://gumilevica.kulichki.net/SPN/spn11.htm> (accessed: 17.12.2006).
62. Тренин, Дмитрий. Интеграция и идентичность: Россия как «новый Запад». Москва, Издательство «Европа», 2006.
63. Трубецкой, Н.С. О туранском элементе в русской культуре. ნაშრომი მოცემულია კრებულში Россия между Европой и Азией: Евразийский соблазн, Л.И. Новикова, И.Н. Сиземская (редакторы-составители) (Институт философии РАН, Москва, 1993) 59-76..
64. Трубецкой, Н.С. Общевразийский национализм. ნაშრომი

მოცემულია კრებულში Россия между Европой и Азией: Евразийский соблазн, Л.И. Новикова, И.Н. Сиземская (редакторы-составители) (Институт философии РАН, Москва, 1993) 90-99.

65. Трубецкой, Н.С. Русская проблема. ნაშრომი მოცემულია კრებულში Россия между Европой и Азией: Евразийский соблазн, Л.И. Новикова, И.Н. Сиземская (редакторы-составители) (Институт философии РАН, Москва, 1993) 48-59.
66. Уткин, А.И; Лукин, В.П. Россия и запад: общность или отчуждение? <http://www.yabloko.ru/Persons/Lukin/lukin-outkin95-1.html> (accessed: 20.12.2006).
67. Фурман, Д. Е. О будущем “постсоветского пространства” Свободная мысль, №6, 1996. 36-50.
68. Хомяков, А.С. Несколько слов о “Философическом письме,” напечатанном в 15 книжке телескопа. <http://www.vehi.net/khomyakov/izpisma.html> (accessed: 21.12.2006).
69. Чаадаев, П.Я. Философические письма. Письмо первое. <http://www.philosophy.ru/library/chaad/lettr/chaad1.html> (accessed: 16.12.2006).
70. Чубайс, Анатолий. Выступление в Санкт-Петербургском государственном инженерно-экономическом университете “Миссия России.” <http://www.chubais.ru/cgi-bin/cms/personal.cgi?news=00000000048> (accessed: 29.12.2007).

Summary

Russian Foreign Policy Thought in Post-Soviet Period **by Erekle Urushadze**

The collapse of the Soviet Union and the demise of the Communist system resulted in the reestablishment of academic freedom in Russia and the reemergence of the debate over the actual and desirable nature of the country's foreign policy.

The book aims to analyze some of the theoretical works in the foreign policy field that have been published in Russia since the end of the Soviet era. Traditional Russian schools of foreign policy thought are revisited and the book proceeds to explore the survival of those schools in the modern Russia. The views of contemporary Russian analysts on the main foreign policy issues are provided as the author attempts to identify the prevailing trends and paradigms of the post-Soviet foreign policy thought. The platforms of the leading Russian political parties are also reviewed along with the official guiding documents of the country's foreign policy in order to determine the extent to which they reflect the aforementioned trends.